

ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ регіонального розвитку

Матеріали
Всеукраїнської
науково-практичної
інтернет-конференції

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЖИТОМИРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРОЕКОЛОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

***Фінансові інструменти
регіонального розвитку***

Матеріали Всеукраїнської
науково-практичної інтернет-конференції

28 жовтня 2016 року

Житомир
2016

УДК 336:35.075.52

ББК 65.9(2)-93

Ф 59

Редакційна колегія:

- Дема Д. І.** – к. е. н., професор (головний редактор);
Скидан О. В. – д. е. н., професор;
Зіновчук В. В. – д. е. н., професор;
Степура М. О. – к. е. н., доцент;
Фещенко Н. М. – к. е. н., доцент;
Недільська Л. В. – к. е. н., доцент (відповідальний секретар).

- Ф 59 Фінансові інструменти регіонального розвитку : матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (28 жовт. 2016 р.). – Житомир: Житомирський національний агроекологічний університет, 2016. – 144 с.

До збірника увійшли тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції з актуальних проблем формування ефективного фінансового інструментарію регіонального розвитку України. Висвітлено механізми фінансової децентралізації та муніципальної консолідації регіонів, виявлено особливості податкової політики при переході до реальної децентралізації, окреслено пріоритети інноваційно-інвестиційного розвитку регіонів, розкрито роль страхування у системі регіонального розвитку та запропоновано інструменти підвищення капіталізації підприємств.

УДК 336:35.075.52

ББК 65.9(2)-93

Відповідальність за зміст поданих матеріалів та точність наведених даних несуть автори.

© Житомирський національний
агроекологічний університет, 2016

Роздруковано з оригіналу-макета замовника

СЕКЦІЯ 1
Теоретичні засади і прикладні аспекти
фінансової децентралізації та муніципальної консолідації
регіонів

<i>Масловська Л. Ц.</i> Фінансова децентралізація як основа підвищення дієвості місцевого самоврядування в Україні	7
<i>Фещенко Н. М.</i> Виклики децентралізації владних повноважень	12
<i>Сус Л. В.</i> Проведення децентралізаційних реформ: уроки для України.....	20
<i>Уманець Л. В.</i> Основні детермінанти формування доходів територіальних громад	24
<i>Лимар О. Ф.</i> Регіональна політика з підтримки розвитку малого та середнього бізнесу – пріоритетний напрям діяльності місцевих органів влади	27
<i>Позняк О. В.</i> Децентралізація як один із способів реалізації державної бюджетної політики	31
<i>Кирлейза Г. М.</i> Бюджетна децентралізація як можливість зміцнення місцевого самоврядування в Україні	37
<i>Алябов В. В., Анісенко А. С.</i> Система «прозорого бюджету» та її впровадження в Україні	40
<i>Онопрієнко О. С., Дяченко А. С.</i> Вдосконалення механізму нарощування фінансового потенціалу місцевих бюджетів.....	43

СЕКЦІЯ 2

Особливості податкової політики при переході до реальної децентралізації

Синчак В. П., Ярмоленко Ю. Ю.

Бюджетне відшкодування ПДВ сільгоспвиробникам в умовах зміни податкової політики у сільському господарстві47

Дема Д. І.

Посилення контролю за доходами та вдосконалення механізму оподаткування малого підприємництва..... 50

Першко Л. О., Першко О. О.

Сутність і призначення податкової політики держави в умовах фінансової децентралізації 54

Шевчук І. В.

Оподаткування доходів суб'єктів господарювання: стан та перспективи..... 57

СЕКЦІЯ 3

Інструменти підвищення капіталізації підприємств

Зіновчук В. В.

Про капіталізацію сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів..... 67

Куровська Н. О.

Теоретичні засади формування соціальної відповідальності бізнесу..... 71

Недільська Л. В.

Основні аспекти технології фінансово-економічного моніторингу підприємства..... 74

<i>Бродский Ю. Б., Тимонин Ю. О.</i> Основы концептуализации финансового анализа предприятий	78
<i>Стойко О. Я.</i> Кредитування аграрних підприємств з використанням строкових кредитних інструментів	81
<i>Дорохова Л. М., Козеренко П. В.</i> Удосконалення механізму фінансової санації аграрних підприємств	86
<i>Гайдучок Т. С.</i> Облік фінансових витрат в умовах підвищення капіталізації підприємств	92
<i>Савченко Р. О.</i> Принципи функціонування системи управлінського контролю	95
<i>Савченко Н. М.</i> Роль управлінського контролю в досягненні стратегічних цілей суб'єктів господарювання	99
<i>Мартинюк Г. П., Мартинюк М. А.</i> Відродження як елемент антикризового управління	103
<i>Картишин Ю.</i> Функціонування історичних прототипів агрохолдингових структур	107

СЕКЦІЯ 4

Пріоритети інноваційно-інвестиційного розвитку регіонів

Эргашев Р. Х., Хамраева С. Н.

Инновационная инфраструктура и её роль
в инновационном развитии аграрного сектора..... 112

Плотникова М. Ф.

Методические подходы к оценке уровня развития региона..... 116

Сус Ю. Ю.

Оцінка інноваційно-інвестиційної активності підприємств:
загальнодержавний та регіональний аспект..... 120

Абрамова І. В.

Стан розвитку біржового та позабіржового сегментів
ринку цінних паперів України..... 124

СЕКЦІЯ 5

Страховання у системі регіонального розвитку

Борисова В. А.

Екологічне страхування як засіб запобігання
і відшкодування наслідків катастроф 128

Віленчук О. М.

Регіональні особливості функціонування аграрного
страхування у сільській місцевості..... 132

Томашевський Ю. М.

Погодні індекси при страхуванні врожаю
сільськогосподарських культур 137

СЕКЦІЯ 1

Теоретичні засади і прикладні аспекти фінансової децентралізації та муніципальної консолідації регіонів

ФІНАНСОВА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ЯК ОСНОВА ПІДВИЩЕННЯ ДІЄВОСТІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Людмила Цезарівна Масловська,

д. е. н., професор

Житомирський національний агроекологічний університет

Постановка проблеми. Одним із важливих векторів поступу України до європейської спільноти є децентралізація владних повноважень на основі принципу субсидіарності. Приєднавшись до Європейської хартії місцевого самоврядування ще у 1997 році і закріпивши основні правові принципи функціонування механізму організації влади на місцях у Конституції, до цього часу в нашій країні не вдалося істотно підвищити дієвість регіонального та місцевого самоврядування. Досить складно і болюче відбувається у сучасних умовах процес об'єднання територіальних громад, який, поряд з доданням психологічних бар'єрів, залишається проблематичним у плані забезпечення фінансової автономії місцевого самоврядування. Зазначене актуалізує проблему зміцнення фінансової бази місцевого самоврядування з метою повноцінного забезпечення громад суспільними благами та реалізації проектів облаштування і розвитку території.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню сутності, структури та можливостей і джерел прирощення місцевих фінансів присвячено численні наукові праці вітчизняних науковців та практиків. Серед них – праці І. Волохової, О. Василик, Н. Гвазави, О. Кириленко, О. Лютої, Н. Пігуль, О. Сунцова, С. Большенко, Н. Никифорова та інших.

Ними досліджено передумови і фактори формування місцевих бюджетів, узагальнено зарубіжний і вітчизняний досвід організації фінансів місцевого самоврядування, охарактеризовано сучасні підходи до розширення доходної бази місцевих бюджетів та удосконалення міжбюджетних відносин. Попри досить глибоке і конструктивне обґрунтування зазначених аспектів проблеми наразі досить актуальним є узагальнення європейського досвіду зміцнення фінансової автономії регіонів і громад з метою адаптації до нього вітчизняної практики.

Виклад основного матеріалу. Місцеве самоврядування покликане вирішувати широке коло завдань, пов'язаних з децентралізацією влади, забезпеченням балансу державних і територіальних інтересів, наближенням суспільних благ безпосередньо до їх споживачів. Основним принципом функціонування місцевого самоврядування є принцип субсидіарності, реалізація якого передбачає забезпечення громад суспільними благами і можливість впливу громад на прийняття рішень щодо їх примноження та розподілу. Сформована в цілому правова основа децентралізації влади і місцевого самоврядування не має адекватної економічної основи забезпечення цих процесів. Основною причиною такого дисбалансу є те, що в умовах економічної стагнації відбувається зменшення власних доходів місцевих бюджетів та зростання частки трансфертів. В результаті звуження місцевої бази оподаткування зменшуються і розмір та частки закріплених доходів. За цих умов зростають роль і значення фінансового регулювання, перспективними важелями якого є залучення приватних інвестицій у нові галузі сільської економіки, що сприятиме розширенню бази оподаткування, створенню нових робочих місць, реалізації інфраструктурних проектів тощо.

У зазначеному контексті необхідно окреслити існуючі джерела наповнення місцевих бюджетів з тим, щоб виявити можливі додаткові місцеві фінансові ресурси. Загальноприйнятими у вітчизняній практиці є такі джерела формування місцевих фінансів як податки, неподаткові надходження, субсидії та позики. У таблиці 1 наведено дані щодо стану виконання місцевих бюджетів України у 2015 році.

Таблиця 1

**Обсяг і структура доходів місцевих бюджетів України
за 2015 рік***

Види джерел	Надходження до загального фонду місцевих бюджетів (без врахування трансфертів), млн.грн	Частка у загальних надходженнях, %	Рівень виконання річного показника, затвердженого місцевими радами,%
Надходження ПДФО	53625,8	71,0	113,7
Плата за землю	14466,6	18,9	112,2
Податок на нерухоме майно	736,9	0,1	139,0
Акцизний податок	7670,1	10,0	-
Разом	76499,4	100,0	X

*без урахування територій, що не підконтрольні українській владі
Джерело: розраховано за [1]

Разом з тим, як свідчить досвід європейських країн, фінансову базу місцевого самоврядування зміцнюють з допомогою інших джерел, які становлять вагомую частку у місцевих бюджетах (рис. 1).

До них відносяться кредити міжнародних фінансово-кредитних установ, міжнародна технічна допомога, гранти міжнародних донорських організацій, корпоративне спонсорство, фонди розвитку громад, партисипативне фінансування тощо. Такий набір інструментів створює фінансові передумови і стимули для кількісного та якісного забезпечення територіальних громад соціальними благами та збалансованого сталого розвитку території. Звичайно, важлива роль у зміцненні фінансової основи самоврядування належить трансфертам.

Концепцією реформування місцевого самоврядування, затвердженою Кабінетом Міністрів України у квітні 2014 року, розширено джерела наповнення місцевих бюджетів шляхом передачі з центру на місця ряду податків та запровадження нових зборів. Відповідно до цього у місцеві бюджети надходитимуть 60% податку на доходи фізичних осіб, 25% екологічного податку,

по 50% надходжень від штрафних санкцій та збору за забруднення навколишнього середовища, 100% акцизного податку з реалізації підакцизних товарів, 100% єдиного податку, 100% податку на прибуток підприємств і фінансових установ комунальної власності, 100% податку на майно (нерухомість, земля, транспорт) тощо [3].

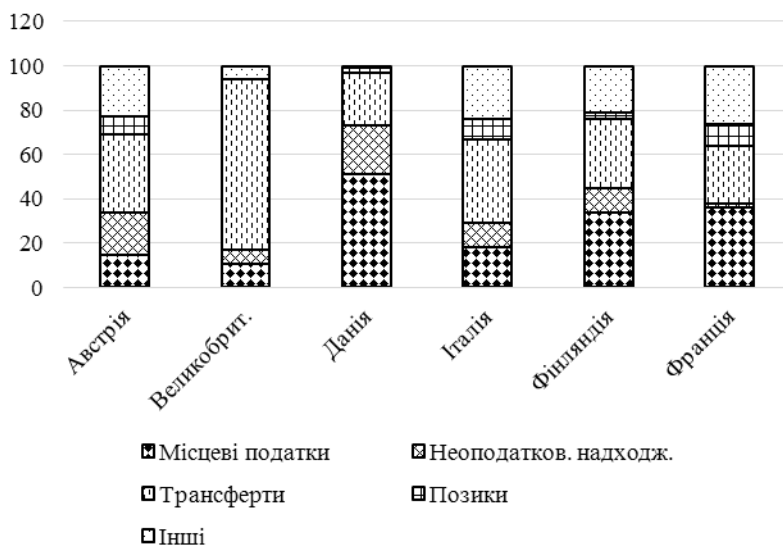

Рис.1. Структура джерел формування місцевих бюджетів у європейських країнах

Джерело: адаптовано за [2].

Як бачимо, об'єднані територіальні громади отримують реальну можливість самостійно впливати на місцеві бюджети, активізуючи свою діяльність шляхом розвитку підприємницької ініціативи, розширення сфери докладання праці та збільшення бази оподаткування, контролю за станом природокористування, культивуючи соціально відповідальну підприємницьку поведінку. Це забезпечить збільшення доходів фізичних і юридичних осіб, матеріальний і соціо-екологічний добробут та вирішальну роль податку на доходи фізичних осіб у формуванні доходів бюджетів територіальних громад (ПДФО).

Важливим індикатором стану децентралізації управління фінансовими ресурсами в країнах є частка доходів місцевих бюджетів у валовому внутрішньому продукті (ВВП) країни [4]. Чим вищою є частка доходів місцевих бюджетів у ВВП, тим вищий рівень реальної фінансової децентралізації в країні (табл. 2).

Таблиця 2

Частка доходів місцевих бюджетів у ВВП країн, %*

Країна	Частки доходів місцевих бюджетів у ВВП, %
Данія	32,0
Франція	10,9
Італія	11,7
Великобританія	10,9
Польща	12,1
Угорщина	
Латвія	10,8
Україна**	3,86

Джерело:

*розраховано за: <http://minfin.kmu.gov.ua>file/link\425959\file>

**http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2015/vvp/vvp_kv/vvp_kv_u/vvpf_kv2015_u_n.htm

Дані таблиці 2 свідчать про те, що задекларована в Україні децентралізація має бути забезпечена відповідною фінансовою базою.

Висновки. Таким чином, перспективними джерелами зміцнення фінансової бази децентралізації управління і місцевого самоврядування є: а) розширення джерел доходів місцевих бюджетів за рахунок передачі їх частини з центру на місця; скорочення адміністративних витрат та витрат на поточний контроль в результаті об'єднання територіальних громад; в) активізація підприємницької активності та ініціативи громад і оновлене за змістом місцеве самоврядування.

Список використаних джерел

1. Довідка щодо стану виконання місцевих бюджетів. Виконання доходів місцевих бюджетів за 2015 рік [Електронний ресурс] – режим доступу: [_http://minfin.kmu.gov.ua>file/link\425959\file](http://minfin.kmu.gov.ua>file/link\425959\file)

2. Люта О. В., Пігуль Н. Г.. Самодостатність територіальної громади: її сутність, склад та напрями забезпечення / http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/11_2015/98.pdf
3. Арабчук Я.І. Фінансова децентралізація – основна складова спроможної громади / Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. – 2016.- № 1.-С.
4. Пігуль Н. Г. Європейський досвід формування доходів місцевих бюджетів / Н. Г. Пігуль, І. М. Боярко, О. В. Люта // Вісник Хмельницького національного університету. Сер. Економічні науки. – 2012. – № 5. - Т. 2. – С. 138-142.
5. Большенко С.Ф. Особливості формування місцевих бюджетів в європейських країнах [Електронний ресурс] / С.Ф. Большенко, Н.И. Никифорова. - Режим доступу : http://www.nbuu.gov.ua/portal/natoal/vcpi/TPffV/2009_6/6_2009/3_Bolchenko_dr.pdf.
6. Тулай О.І. Зарубіжний досвід функціонування місцевих бюджетів та можливість його імплементації у вітчизняну практику [Електронний ресурс] / О.І. Тулай. - Режим доступу : http://www.nbuu.gov.ua/portal/soc_gum/knp/121/knp_121_93-97.pdf.

ВИКЛИКИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ

Наталія Феценко,

к. е. н., доцент кафедри фінансів і кредиту

Житомирський національний агроекологічний університет

Постановка проблеми. Успіх розвитку Української держави пов'язаний як із становленням миру на Сході України і поновленням територіальної цілісності, так і з проведенням ефективних реформ у сфері місцевого самоврядування та територіальної організації публічної влади на засадах її децентралізації. В Україні давно назріла потреба утвердження не атрибутивного, а владоспроможного місцевого самоврядування

та трансформації адміністративно-територіального устрою з огляду на демографічні, управлінські, соціально-економічні та інші реалії сьогодення. Проте обіцяючи блискучі перспективи розвитку територіальних громад, децентралізація не виключає і симбіоз ризиків, на які наражаються як регіони, так і держава в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика децентралізації висвітлюється в численних дослідженнях. У науковій літературі приділено увагу різним аспектам цього питання: визначення сутності поняття, розгляд типів і форм децентралізації, досвіду зарубіжних країн, оцінюванню та визначенню перспектив децентралізації в Україні. Аналіз теоретичних розробок дозволяє говорити про децентралізацію як складне комплексне явище, яке включає політичну, адміністративну, економічну складові та пов'язане зі створенням можливості побудови більш ефективної моделі управління на державному, регіональному, місцевому рівнях. Загалом можна стверджувати, що, зважаючи на значення питання децентралізації в подальшому розвитку державотворчих процесів, наукові пошуки в цьому напрямку можна віднести до пріоритетів у теорії і практиці економічного управління. До дослідників, які розглядали різні аспекти децентралізації, належать: Н. Агафонова, К. Линьов, Р. Сметанін, О. Козич, М. Корявець, А. Матвієнко, В. Мельниченко, Н. Мельтюхова, Б. Шевчук, О. Прієшкіна, О. Петренко та інші.

Виклад основного матеріалу. В основі будь-якої децентралізації лежать економічні чинники. Без економічного підґрунтя, без наділення місцевих органів належними матеріальними та фінансовими ресурсами та відповідними повноваженнями щодо їх утворення і розпорядження ними навіть найгучніші заклики та щирі намагання провести реформу місцевого самоврядування залишаться фікцією, пустими деклараціями. Досвід економічно розвинутих країн свідчить, що ефективність державного управління досягається саме тоді, коли розв'язання більшості місцевих соціальних, гуманітарних, екологічних проблем перебуває у компетенції органів місцевого самоврядування при забезпеченні їх фінансово-економічної самостійності. Як зазначено у ратифікованій Україною

Європейській хартії місцевого самоврядування, «повноваження, якими наділяються місцеві власті, як правило, мають бути повними і виключними» [1]. Господарська самостійність, самоврядність в обов'язковому порядку вимагає відповідальності. За рахунок власних коштів первинного осередку влади повинні забезпечуватися загальнообов'язкова освіта, медичне обслуговування, підтримання громадського порядку, комунальні потреби, витрати на самоуправління, на наданням соціальних пілг та допомог мало захищеним верствам населення.

У ринкових умовах децентралізація управління економікою має ряд безумовних переваг перед централізованим керівництвом.

По-перше, місцеві органи, перебуваючи у найтіснішому контакті з населенням, краще знають його наявні потреби, краще володіють інформацією про стан справ та нагальні проблеми на відповідній території і тому мають можливість приймати оперативні і найбільш раціональні рішення в інтересах громади, яку вони представляють.

По-друге, децентралізація спонукає місцеві органи влади до сприяння підприємництву, мобілізації на місцях внутрішніх ресурсів, а також до залучення зовнішніх інвестицій для розвитку регіону.

По-третє, децентралізоване управління дозволяє легше і швидше пристосовуватися до постійних змін кон'юнктури ринку та відповідно до цього вирішувати виникаючі проблеми без тривалих додаткових узгоджень.

І, нарешті, вірно побудована децентралізація вивільняє вищі щаблі влади від необхідності займатися значним обсягом поточних справ на місцевому рівні, дозволяє їм сконцентрувати свої зусилля на розробці та вирішенні стратегічних державних завдань і тим самим сприяє розвитку ініціативності та заповзятливості на місцевому щаблі управління.

Разом з тим, децентралізація передбачає наявність певних загальнодержавних ризиків, які можуть носити як економічний, так і політичний характер.

Непродумана децентралізація завжди несе у собі ризик політичного автономізму та регіонального націоналізму. На жаль,

задекларована владою стратегія децентралізації не передбачає запобіжних заходів щодо посилення стихійної фрагментації України, перетягування повноважень між центром та регіонами. Тому основний ризик, який несе реформа – це «олігархічна децентралізація», яка означає проведення певних трансформаторських дій на рівні місцевого самоврядування в інтересах регіональної бюрократії, місцевих олігархів, коли збільшуються повноваження регіонального самоврядування в межах існуючих областей без симетричної передачі повноважень самоврядуванню міст і територіальним громадам. Важливо не допустити, щоб регіональне самоврядування стало на шлях узурпації та диктату по відношенню до місцевого самоврядування на рівні міст та селищ. З цією метою реформу місцевого самоврядування слід проводити у два етапи. На першому етапі реформи повноваження повинні отримати територіальні громади міст та селищ, і лише на другому етапі має вирішуватись питання щодо обсягу повноважень та моделі функціонування інститутів регіонального самоврядування в Україні. Важливо, щоб політика децентралізації була доповнена розробкою та прийняттям Концепції реінтеграції України.

Одночасно, децентралізація може призвести до значної нерівномірності у соціально-економічному розвитку регіонів, диференціації умов та рівнів життя населення навіть сусідніх районів і територіальних громад. Це загрожуватиме занепадом відстаючих територій, що, в свою чергу, може викликати соціальне невдоволення і навіть негативно позначитися на політичній ситуації в державі. Аби не допустити цього центральна влада при нездатності місцевих органів за рахунок власних ресурсів належним чином забезпечувати основні соціальні потреби населення підвідомчої території має бути готовою до їх фінансування хоча б на рівні загальнодержавного мінімуму.

Водночас, в процесі децентралізації можуть виникнути серйозні труднощі у здійсненні господарських зв'язків між окремими районами і територіями, посилення відособленість, надання переваг регіональним інтересам над загальнодержавними. Досвід європейських країн засвічує, що для того, щоб не допустити проявів сепаратизму, не створити загрози

єдності держави, в якості основного суб'єкту самоврядування має виступати первинний територіальний осередок – невелика за розміром громада або окремих населений пункт і аж ніяк не великий регіон.

Певна вада децентралізації полягає і в тому, що розпорошеність ресурсів між первинними осередками може заважати їх мобілізації і концентрації для виконання масштабних загальнодержавних програм та нагальних заходів на кшталт стримування зовнішньої загрози. Аби завадити цьому фіскальна система мала б бути побудована таким чином, щоб надходження податкових відрахувань до державного бюджету йшло не «знизу догори» – через місцеві бюджети, а здійснювалося паралельно і одночасно з відрахуваннями до них, тобто відповідно до відомого принципу «кесарю кесарево, а Богу Богове». При цьому загальнодержавні податки мають встановлюватися на однаковому рівні для усіх регіонів і територіальних громад.

Наступним ризиком децентралізації є намагання центральної влади зберегти контроль за розподілом коштів. Так, децентралізація бюджетного процесу (зокрема, через вилучення у обласних державних адміністрацій повноважень щодо розробки бюджетів областей, передача окремих установ соціально-культурної сфери на фінансування з місцевих бюджетів, а також впровадження нової системи вирівнювання) у вітчизняних умовах може призвести до розбалансування всієї системи бюджетоутворення, оскільки залишається високоймовірним закладання в місцеві бюджети заздалегідь нереальних витрат^[2]. Така позиція підтримується і владою, тому реформа не виключає повністю вплив центру над розподілом та використанням коштів в державі.

Наприклад, в результаті зміни системи вирівнювання змінено механізм фінансування делегованих повноважень установ охорони здоров'я та освіти. В умовах попередньої системи вирівнювання видатки на фінансування комунальних установ охорони здоров'я та освіти були віднесені до видатків, які враховуються при визначенні обсягу міжбюджетного трансферту місцевим бюджетам з державного бюджету (1-й кошик), оскільки ці повноваження є делегованими державою. На даний час фінансовий ресурс на зазначені видатки

передбачається у вигляді галузевих субвенцій, які мають чітко зазначену ціль: медична, освітянська, соціальна, на підготовку кадрів, що забезпечує виключення випадків перерозподілу зазначених коштів на інші видатки. Таким чином, місцеві органи отримали конкретні цільові кошти, які не можуть змінювати, тоді як попередня система вирівнювання дозволяла такий перерозподіл.

Разом з тим, механізм розрахунків обсягу коштів на зазначені цілі залишився таким, як і раніше, тобто проводиться за тими ж формулами, в яких нормативи бюджетної забезпеченості визначаються виходячи з фінансових можливостей державного бюджету, а не за галузевими соціальними стандартами, яких до цього часу державою не розроблено. Таким чином, Міністерство фінансів України визначає обсяг видатків (субвенцій: медичних і освітянських) з державного бюджету на виконання делегованих повноважень, а органи місцевого самоврядування стають відповідальними за все на своїй території не маючи при цьому можливості впливати на обсяг виділених державою коштів.

Централізованим залишається також контроль з боку держави за рухом коштів місцевих органів, які знаходяться на рахунках в Держказначействі. Так, операції щодо виконання платіжних доручень будуть виконуватись протягом п'яти операційних днів тільки за умови виконання доходів зведеного бюджету України, тобто при всій самостійності для місцевих бюджетів продовжує мати місце ризик неможливості використання власних надходжень.

Недостатність коштів на місцевому рівні – черговий виклик децентралізації та реальна загроза для місцевого самоврядування. Під питанням залишається діяльність окремих установ соціально-культурної сфери, які передбачено передати на фінансування з місцевих бюджетів. Взагалі передача з державного на місцевий рівень близько 900 бюджетних закладів соціально-культурної сфери та майже 2000 закладів виробничої сфери супроводжується одночасною передачею на місцевий рівень і доходів. Тому збільшення податкової бази місцевих бюджетів в частині деяких податків (наприклад екологічного) не є додатковими джерелами доходів для зростання рівня фінансової спроможності громади, а відтак її повної самостійності та фінансової незалежності від

державного бюджету, а є лише перерозподілом міжбюджетних потоків.

В першу чергу ризик недоотримання доходів стосується міст районного значення, сіл та селищ, які ще не охоплені хвилею об'єднання, так як вони втрачають можливість отримувати надходження від податку на доходи фізичних осіб (ПДФО). А для багатьох таких спільнот це складає понад 90 % усіх бюджетних доходів. Якщо раніше вони могли розраховувати на 25 відсотків цих надходжень, 50 відсотків відводилося на райони і ще 25 - на області, то в результаті проведення реформи 60 відсотків ПДФО буде концентруватися на рівні міст обласного значення, районів та об'єднаних громад, 15 відсотків - на рівні областей. Таким чином, від децентралізації найбільше втратять представники сіл, селищ і міст районного підпорядкування, яких стимулюють до об'єднання громад шляхом переважно обмеження доступу до трансфертів та нульовим нормативом податку на доходи фізичних осіб [3, с. 716].

Передбачається, що кошти на свій розвиток маленькі громади будуть отримувати завдяки новим податкам - акцизному збору на роздрібний продаж нафтопродуктів та алкоголю (планується залучити 8,1 млрд грн.), податку на нерухомість (3,8 млрд грн.) та податку на землю (за яким змінено ставку від 0 до 3%). Але потрібно усвідомлювати, що вказані кошти громадам під силу отримати лише за умови встановлення максимальних ставок податків, що може значно знизити рейтинги влади перед місцевими виборами.

Ще однією проблемою, до якої може призвести децентралізація і яку центральним органам влади доведеться обов'язково вирішувати при її проведенні, це послаблення державного контролю за станом справ на місцях. Зрозуміло, що це може призвести до порушення законності, виникнення «удільних князівств», різного роду «вотчин» під керівництвом кримінальних авторитетів, проведення протизаконних оборудок та махінацій. Для недопущення цього держава повинна в обов'язковому порядку здійснювати, як це передбачено Європейською хартією місцевого самоврядування, адміністративний нагляд за діяльністю місцевих органів влади з метою забезпечення дотримання закону та конституційних

принципів, а також за належним виконанням доручених їм завдань.

Висновки. Підсумовуючи вище викладений матеріал, узагальнимо стратегічні і тактичні вади чинної моделі реформи самоврядування в Україні. В стратегічному плані залишається невизначеним та нечітким інструментарій досягнення таких пріоритетів: «деолігархізації» регіонального розвитку та забезпечення територіальної цілісності в умовах зовнішніх загроз та ризиків наростання відцентрових тенденцій на центральному та регіональному рівнях. У тактичному плані можемо вказати на недостатність зусиль з підтримки та заохочення самоврядних засад реформи. До таких проблем можна віднести: обмеженість повноважень та нечітке розмежування функцій між центром та регіонами, невизначеність обсягу повноважень та відповідальності місцевих державних адміністрацій; високий рівень бюджетно-фінансової залежності місцевих бюджетів від центру; невирішеність питань, пов'язаних з регулюванням землевідведення, реєстрацією прав на землю на місцевому рівні.

Водночас, впроваджувана в Україні модель децентралізації не передбачає запобіжників щодо посилення стихійної фрагментації держави. Аби зарадити цьому процесу має бути прийнята Концепція реінтеграції України, що включатиме в себе такі елементи: запровадження системи управління просторовим розвитком та управління на макрорегіональному рівні; створення моделі міжрегіональної співпраці та кооперації областей в межах нових функціональних регіонів; подолання регіональної самозамкненості та формування єдиного економічного простору; розвиток міжрегіональної інфраструктури життєзабезпечення та міжрегіональних економічних кластерів; формування єдиного інформаційного та соціокультурного простору, мережі кластерів культурних індустрій та креативної економіки.

Список використаних джерел

1. Європейська хартія місцевого самоврядування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/rada/show/994_036
2. Макаров Г.В. Очікувані ризики у процесі децентралізації влади в Україні. Аналітична записка//НІСД / Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1021/>

3. Фещенко Н. «Подвійне дно» реформи місцевої влади / Н. Фещенко // Аграрна наука, освіта, виробництво: європейський досвід для України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 17–18 листопада 2015 р. – Житомир: Вид-во «Житомирський національний агроєкологічний університет», 2015. – С. 715-717.

ПРОВЕДЕННЯ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЙНИХ РЕФОРМ: УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Леся Сус,

к. е. н., старший викладач кафедри фінансів і кредиту

Житомирський національний агроєкологічний університет

Постановка проблеми. Децентралізація є доволі складним поняттям, яке можна розкривати через його вплив на: адміністративно-територіальний устрій держави, систему органів публічної адміністрації, розподіл між ними функцій, повноважень та фінансових ресурсів. В останні роки процес децентралізації в Україні стає усе більш дискусійним. Адже саме ця реформа є основою у визначенні перспектив розвитку регіону на найближчі десятиліття.

Аналіз останніх досліджень. Вивченню теоретичних і практичних питань децентралізації влади, розвитку місцевого самоврядування приділяють увагу Т. Гладка, Н. Пігуль, О. Бориславська, Б. Данилишин, та ін. Проте, дане питання залишається досить актуальним й потребує глибокого аналізу досвіду інших країн та впровадження його в наші реалії.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні держава взяла на себе забезпечення прийняття всіх необхідних законів для передачі ресурсів та повноважень на місця. Держава здійснює організаційну та методичну підтримку процесу об'єднання громад, яке відбувається на підставі Закону України «Про добровільне об'єднання громад».

Перший крок – бюджетна децентралізація – виявився успішним. У 2015 р. приріст надходжень до загального фонду місцевих бюджетів, порівняно з 2014 р., становив 36,8 %, перевищивши показники на 10 млрд. грн. За січень-вересень 2016 р. цей приріст становив 49,0 %, або на 34,2 млрд. грн більше у порівнянні з минулорічними показниками [1]. Це реальний ресурс для вирішення громадами своїх проблем. Отже, завдяки новій бюджетній політиці місцеві громади отримали додаткові фінансові ресурси для розвитку інфраструктури – доріг, освітлення, водопостачання, водовідведення, утилізації побутових відходів тощо. Це свідчить про ефективність і незворотність децентралізації в Україні.

Другий крок – децентралізація управління. Вона повинна проводитися на принципах доцільності, справедливості, відповідальності.

Досвід розвинутих країн демонструє, що основною передумовою успішного розвитку громад є об'єднання територій та ресурсів. При цьому необхідно виокремити основні критерії спроможної громади:

1. Прозорість управління власного розвитку, що включає постановку реальних стратегічних цілей, постійний аналіз і контроль виконання поточних завдань.

2. Пріоритетність інвестицій, що передбачає постійну роботу над залученням інвестиції за рахунок розвитку місцевого підприємництва.

3. Якість та простота управління, що втілюється через відсутність бюрократичної тяганини при реєстрації бізнесу та майна, отриманні дозволу чи ліцензії, довідки, паспорта, субсидії, соціальної допомоги тощо.

4. Доступність послуг, що охоплює наявність сучасно обладнаних освітніх та медичних закладів з кваліфікованими працівниками, закладів культури та спорту, якісних доріг та житлово комунальних послуг тощо.

Загалом серед країн Європи виділяють дві узагальнені схеми об'єднання територіальних громад: північноєвропейська, в рамках якої відбувалося формування великих муніципалітетів та південноєвропейська – з об'єднанням громад у відносно невеликі муніципалітети. Відповідно сформувалися і різні за розміром та

повноваженнями муніципалітети. У Швеції середній розмір громади становить 34 тис мешканців, у Данії – 55 тис, в Англії – 120 тис. У деяких землях Німеччини реформи привели до збільшення середнього розміру муніципалітету до 45 тис жителів [2, с. 12].

Інша модель формування дієвого місцевого самоврядування – в Іспанії, Швейцарії, Італії та Франції, у яких кількість муніципалітетів не змінилася. Остання взагалі є лідером у Європі за кількістю органів місцевого самоврядування, їх там понад 36 тис, а кількість населення у більшості з них не перевищує 2 тис. Проте більшість функцій там реалізується через інститути міжмуніципального співробітництва, яких у Франції створено понад 2,5 тис. Їх створення і функціонування є добровільним і виходить з ініціативи громад, завдання яких вони покликані виконувати [2, с. 12–13]. Потрібно відмітити, що в країнах з невеликими громадами більшість повноважень належить центральним органам управління.

Досвід зарубіжних країн підтверджує, що впровадження реформ децентралізації не принесе позитивних результатів, якщо цей процес матиме примусовий характер. Саме цього твердження притримується і Україна. Одночасно зазначимо, що в реальності ступінь добровільності був в окремих випадках не надто високим.

Прикладом може бути упровадження адміністративно-територіальної реформи в Латвії. Труднощі процесів децентралізації насамперед стосувалися небажання дрібних громад об'єднуватися. За перші шість років реформи утворилося лише 20 об'єднаних громад. При цьому помилкою з боку держави стало те, що не було затверджено чітких правил щодо критеріїв та формату об'єднання. Це призвело до того, що нові громади хоч і виникали, але були неспроможні виконувати необхідні функції [3, с. 687].

Очевидно, що добровільно об'єднати усі громади в Україні не вдасться. Станом на вересень 2016 р. в Україні діє 184 об'єднань територіальних громад [4]. Серед загальної кількості українських територіальних громад (12 тис.) половина є малими з населенням менше 3 тис осіб. Тому, залишаючи можливість для існування малих громад, важливо забезпечити їх інструментарієм розв'язання спільних із сусідніми громадами

проблем. Тож основні реформаційні зусилля потрібно спрямувати саме на них, бо в існуючих умовах вони не мають шансів на ефективне самоуправління.

Отже, зарубіжний досвід підтверджує, що навіть в успішних в політичному, економічному, соціальному плані країнах в процесі здійснення децентралізації влади вони мали великі проблеми. Україні слід завчасно враховувати всі чинники, щоб упередити можливі негативні наслідки децентралізації. В цьому плані слід забезпечити чітке розмежування функцій та повноважень між державною та місцевою владою. Так основними цілями уряду має стати зовнішня політика, національна безпека та оборона, розробка стратегічних напрямів розвитку держави. Перед місцевою владою мають стояти завдання управління економічним розвитком регіону, розпорядження бюджетними коштами та майном територіальної громади та забезпечення системи надання послуг для населення.

Список використаних джерел

1. Виконання доходів місцевих бюджетів Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua/news/view/vykonannia-dokhodiv-mistsevykh-biudzhetiv-za--rik?category=bjuzhjet>
2. Методичні матеріали «Впровадження зарубіжного досвіду децентралізації управління» [Електроний ресурс]. Режим доступу : obljust.gov.ua/uploads/Метод_рекомендации_23_12.doc
3. Пігуль Н. Г. Зарубіжний досвід проведення децентралізаційних реформ / Н. Г. Пігуль, О. В. Люта // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – №9. – с. 684-688
4. Перелік об'єднаних територіальних громад Режим доступу : <http://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/regional-dev/rozvytok-mistsevoho-samovryaduvannya/dobrovil-ne/ob-yednani-terytorial-ni-hromady/perelik-ob-yednanih-terytorialnih-gromad/>

ОСНОВНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Людмила Уманець,

аспірант

Житомирський національний агроекологічний університет

Постановка проблеми. На сьогоднішній день одним з найважливіших завдань реформування системи державних фінансів та адміністративно-територіального устрою України відокремлено формування дієвих механізмів фінансового забезпечення функціонування територіальних громад задля їх повноцінного залучення до процесів соціально-економічного зростання держави. Усе це прогнозує зміну в поглядах на економічний розвиток деяких територій, характер фінансових взаємозв'язків села, громади, органів влади та обумовлює потребу в нарощуванні фінансової бази місцевого самоврядування та, як наслідок, збільшення його самодостатності і фінансової незалежності. Зазначене провадить необхідність зміни пріоритетів в фінансовому забезпеченні розвитку територіальних громад – переходу до ефективного використання їх власного соціально-економічного та фінансового потенціалу та відмови від патерналістської моделі їх фінансування. Досягнення дійсної фінансової спроможності територіальних громад дасть змогу забезпечити належне виконання покладених на них функцій та перенести основну вагу управлінського процесу на місцевий рівень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню проблем фінансового забезпечення територіальних громад, а також зміцненню фінансової бази органів місцевого самоврядування присвятили свої праці такі вчені-економісти: О. Василик, І. Вахович, В. Пилипів, С. Попов, М. Козоріз, О. Кириленко, В. Кравченко, І. Луніна, В. Опарін, Л. Тичковська, І. Радіонова, С. Юрій. Проблемами зміни адміністративно-територіального устрою в Україні як вихідної умови набуття нових функціональних і фінансових якостей територіальної громади займалися: Р. Безсмертний, М. Долішній, П. Жук, В. Кравців, М. Карлін, В. Князева, В. Малиновський, Н. Нижник,

С. Шульц та ін. Водночас аналіз праць українських та закордонних дослідників в світлі сучасних викликів соціально-економічного розвитку Української держави дає можливість стверджувати про необхідність поглибленого вивчення методологічних і практичних аспектів фінансового забезпечення розвитку територіальних громад.

Виклад основного матеріалу. Обов'язковою умовою моделювання громадянського суспільства в Україні є активізація реформ у системі місцевого самоврядування в напрямі збільшення ролі територіальних громад як головного суб'єкта соціально-економічного прогресу відповідної території. Світова практика показує, що ефективність виконання територіальною громадою покладених на неї функцій та досягнення стратегічних пріоритетів вимагає належного фінансового забезпечення як цілей розвитку, так і поточного функціонування. По факту має місце перенесення на місцевий рівень ваги процесів соціально-економічного розвитку. В даних умовах територіальна громада повинна виступати одночасно і як рушійна сила досягнення стратегічних цілей територіального утворення, і як носій соціально-економічного розвитку територій. Водночас сукупність системних проблем у економіці України, пов'язаних з неефективністю на місцевому рівні управління процесами формування і використання фінансових ресурсів, що практично унеможлиблює досягнення визначених завдань територіальної громади.

Сукупність зазначених нижче проблем, є характерною для всіх без винятку регіонів України і системи місцевих фінансів загалом. До головних перешкод щодо отримання ефективного фінансового забезпечення розвитку територіальних громад віднесено такі:

- неузгодженість сучасних напрямів формування доходів місцевих бюджетів сільських територіальних громад цілям підвищення їх фінансової спроможності;
- недостатність стимулів ефективного використання власного фінансового потенціалу територій;
- вагома градація територіальних громад за рівнем бюджетної забезпеченості;
- нераціональна будова місцевих бюджетів регіону, а також

їх вертикальна та горизонтальна розбалансованість;

- незначні обсяги видатків місцевих бюджетів територіальних громад на фінансування розвитку територій;
- недосконалий механізм проведення Державною казначейською службою бюджетних платежів, що здійснюються органами місцевого самоврядування [2, с.228-229].

Дослідження структури доходів зведених бюджетів місцевого самоврядування Вінницької області свідчить, що Частка податкових надходжень у 2015 р., порівняно з 2014 р., зменшилася на 3 відсоткові пункти, а питома вага місцевих податків в середньому за 2010-2015 рр. не перевищувала 2,67 % (табл. 1).

Таблиця 1

**Структура дохідної частини зведених бюджетів
місцевого самоврядування Вінницької області, %**

Роки	Податкові надходження	ПДФО	Плата за землю	Місцеві податки і збори	Єдиний податок	Неподаткові надходження	Доходи від власності і підприємницької діяльності	Доходи від операцій з капіталом	Офіційні трансферти
2010	43,70	30,82	6,32	0,81	2,70	6,66	1,20	1,93	46,67
2011	49,31	33,14	10,37	2,73	2,64	5,44	0,20	1,40	43,09
2012	39,94	21,69	10,14	5,63	5,11	5,72	0,25	1,19	52,62
2013	44,80	23,19	11,26	7,14	7,06	4,01	0,20	1,20	48,49
2014	40,80	21,17	10,16	7,77	7,25	7,96	0,09	1,33	49,58
2015	42,68	15,99	9,95	20,51	10,0	4,68	0,20	2,19	50,10
середній показник	43,54	24,33	9,7	7,43	5,80	5,75	0,36	1,54	48,43

Як видно з табл. 1, у структурі дохідної частини бюджетів місцевого самоврядування у 2010 – 2015 рр. в середньому переважали офіційні трансферти (48,43 %) та податкові

надходження (44 %). Частка офіційних трансфертів та податкових надходжень у 2015 р. збільшилася.

Така ситуація не відповідає потребам зміцнення місцевого самоврядування, оскільки перетворює більшість територіальних громад у фінансово неспроможні [1, с.677-678].

Забезпечення ефективності управління доходами Вінницької області суттєво ускладнене наявністю проблем у самій структурі місцевих бюджетів, а також їх вертикальною та горизонтальною розбалансованістю.

Висновки. Доходи місцевих бюджетів є інструментом та фактором економічного зростання територіальної громади, наявність достатнього обсягу доходів сприяє економічному розвитку територій та підвищенню добробуту населення.

Список використаних джерел

1. Гнидюк І.В. Шляхи вдосконалення механізму фінансового наповнення місцевого бюджету та реформування міжбюджетних відносин /І.В. Гнидюк// Глобальні та національні проблеми економіки. – Випуск 6. – 2015. – С. 676 – 680.
2. Сторонянська І.З. Фінансове забезпечення розвитку територіальних громад в контексті адміністративно-територіальної реформи /І.З. Сторонянська, А.О. Пелехатий// Регіональна економіка. – №3. – 2014. – С. 228 – 238.

РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА З ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ - ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ ДІЯЛЬНОСТІ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ

Олена Лимар,

викладач,

Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж, м. Вінниця

Постановка проблеми. Останнім часом у країнах Європейського Союзу фокус політики підтримки малого та середнього бізнесу (МСБ) усе більше переноситься на

регіональний рівень, що дозволяє будувати виважену політику на основі аналізу та врахування сильних і слабких сторін окремих регіонів, особливостей їхнього соціально-економічного розвитку. Тому сьогодні місцевим органам влади необхідно розробляти та впроваджувати ефективну стратегію підтримки МСБ для сталого розвитку економіки і стабільності наповнення місцевих бюджетів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми державної підтримки розвитку малого бізнесу досліджувались такими українськими вченими, як В. Амітан, О. Амоша, О. Безверха, Л. Безчасний, В. Василенко, М. Долішній, Г. Ковалевський, О. Кужель, І. Лукінов, Г. Онищук, О. Пасхавер, В. Савчук, В. Семиноженко, М. Чумаченко, Л. Шевченко й ін.

Виклад основного матеріалу. В сучасних умовах стоїть актуальне завдання – використовувати переваги підприємницького сектору як мобільної, гнучкої і ефективної системи господарювання, для піднесення і структурної перебудови економіки регіону, підвищення рівня зайнятості та добробуту населення.

Економіка Вінницької області потерпає від моносекторної структури, пріоритетом в якій є переробка сільськогосподарської продукції. Будь-який значний спад в агропромисловому секторі через зміну клімату або конкурентний тиск на міжнародних ринках може поставити під ще більшу загрозу існуючі виробничі потужності та призвести до втрати багатьох робочих місць. Щоб пом'якшити ці ризики, економіка області потребує нових інвестицій, паралельно з підтримкою зростаючого сектору малого і середнього бізнесу, спроможного швидко пристосовуватися до змін у середовищі та компенсувати відсутність робочих місць в інших секторах. Проте, розвиток малого та середнього бізнесу досі відстає від потреб і потенціалу області, здебільшого через низький рівень підприємницьких навичок населення й недоступність джерел фінансування [2].

Пріоритет залучення інвестицій та розвиток міжнародних відносин сприятиме створенню сприятливих умов для динамічного розвитку малого та середнього бізнесу, спрощення адміністративних процедур [2].

SWOT-аналіз Вінницької області виявив низку можливостей:

- дерегуляція та розвиток підприємництва, спрощення процедури отримання дозволів, ліцензій, що забезпечать надання активної підтримки та сприятимуть роботі малого та середнього бізнесу;

- залучення інвесторів та додаткових коштів на соціально-економічний розвиток територіальних громад в рамках міжнародної технічної допомоги [2].

За даними моніторингу у 2015 році започаткували діяльність 6980 новостворених суб'єктів господарювання малого та середнього бізнесу, що на 19,0% більше порівняно з 2014 роком, із яких 1263 - юридичних особи (на 6,0% більше) та 5717 - фізичних осіб-підприємців (на 22,3% більше). Одночасно припинили господарську діяльність 11869 суб'єктів господарювання (485 - юридичних осіб та 11384 – фізичних осіб-підприємців), на 17,7 % менше порівняно з 2014 роком.

Сума надходжень до бюджетів усіх рівнів від діяльності суб'єктів малого підприємництва за 2015 рік становить 1437,5 млн. грн., або 30,8% від загальних обсягів надходжень, що на 32,1% більше ніж у 2014 році. Сума надходжень до місцевих бюджетів від діяльності суб'єктів малого підприємництва в порівнянні з 2014 роком зросла на 31,1%, або на 222,4 млн. грн. і становить 937,6 млн. грн., а їх частка в загальній сумі надходжень до місцевих бюджетів складає 30,2%.

Від суб'єктів малого підприємництва, які працювали за спрощеною системою оподаткування (єдиний податок), надходження до бюджету за 2015 рік майже на 57,6 млн. грн. більше, ніж у 2014 році, і вони складають 300,1 млн. грн., або 9,7 % від загальної суми надходжень до місцевих бюджетів [1].

Починаючи з 1997 року, в Вінницькій області запроваджено програмний підхід розвитку малого підприємництва. За цей період прийнято дев'ять відповідних програм. З метою подальшого формування сприятливого підприємницького середовища в області, розроблено Регіональну програму розвитку малого і середнього підприємництва на 2015-2016 роки, яка містить узгоджений за ресурсами, виконавцями і термінами реалізації комплекс заходів, спрямованих на створення правових, фінансових, соціально-економічних, інформаційних та інших

умов розвитку малого і середнього підприємництва в області [3].

Наявність задекларованої економічної регіональної стратегії для МСБ дисциплінує, в першу чергу, місцеву владу, адже спонукає пришвидшити позитивні зміни, на які так очікує підприємницька спільнота.

Регіональні стратегії розвитку МСБ повинні будуватись на принципах документа, який визначає ідеологію підтримки МСБ у країнах ЄС. Необхідність цього зумовлена, з одного боку, тим, що цей політичний документ є сукупністю кращих практик, а з іншого – офіційними зобов'язаннями України перед ЄС імплементувати його у практичну діяльність, що визнано передусім Угодою про Асоціацію між Україною та ЄС [4].

Висновки. Створення сприятливого середовища для формування та функціонування суб'єктів малого і середнього підприємництва повинно стати одним із першочергових завдань місцевих органів влади.

Регіональні програми підтримки МСБ обов'язково мають бути більш пов'язані з планом соціально-економічного розвитку регіону. Більшість програм розраховано на два роки, тоді як стратегічне планування передбачає більш тривалий період, як мінімум 5 років. Тому можна стверджувати, що існуючі програми розвитку малого та середнього підприємництва в Україні поки що не можуть повноцінно виконувати роль документів політики, які визначають розвиток МСБ у довгостроковій перспективі.

Місцеві органи влади разом із підприємництвом повинні знайти точки дотику, які могли би покращити стан бізнес-середовища у регіоні. Донорська підтримка, активізація міжнародної спільноти, залучення інвесторів – все це можливо лише за умов передбачуваної політики.

Список використаних джерел

1. Аналітична довідка за січень - грудень 2015 щодо економічного розвитку Вінницької області [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://vin.gov.ua/web/vinoda.nsf>.
2. План реалізації Стратегії збалансованого регіонального розвитку Вінницької області на 2016-2017 роки [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://vin.gov.ua/web/vinoda.nsf/web_alldocs.
3. Регіональна програма розвитку малого і середнього

- підприємництва у Вінницькій області на 2015-2016 роки [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://vin.gov.ua/web/vinoda.nsf/web_alldocs.
4. Розвиток МСБ - запорука стабільності регіону [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://robotodavets.in.ua/2016/08/01/rozvytok-msb-zaporuka-stabilnosti-regionu.html>.

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ЯК ОДИН ІЗ СПОСОБІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ

Олександр Позняк

студент 4 курсу,

науковий керівник: к.е.н., доцент Л.С. Кравчук

Миколаївський національний університет

ім. В.О. Сухомлинського, м. Миколаїв

Постановка проблеми. Станом на сьогоднішній день одним із найпріоритетніших напрямків розвитку міцної демократичної держави є забезпечення поступового підвищення рівня життя та благополуччя кожного громадянина країни. Забезпечення правової, фінансової та організаційної автономії органів місцевого самоврядування є одним з головних шляхів для побудови демократичної країни. Тому, питання бюджетної децентралізації починає виходити на передове місце в умовах важкого періоду розвитку української державності, адже саме децентралізація є умовою незалежної, прозорої та ефективної діяльності органів влади: децентралізація процесів ухвалення рішень значно підвищує можливості для участі місцевої влади у розвитку підконтрольної їй території.

Система місцевого самоврядування, на жаль, не в змозі задовольнити потреби суспільства. Функціонування органів місцевого самоврядування у більшості територіальних громад не забезпечує створення та всебічну підтримку сприятливого для всіх життєвого середовища, такого необхідного для постійного розвитку людини, її самореалізації, захисту прав, а також надання

населенню органами місцевої влади, утвореними ними установами високоякісних і доступних соціальних, адміністративних та інших видів послуг. Така проблема, як оптимальний розподіл повноважень та фінансових ресурсів між центральними та місцевими органами є найбільш актуальною у процесі підвищення ефективності бюджетної системи України в цілому. Якщо раціонально побудувати та збалансувати систему бюджетних взаємовідносин, то саме це і буде запорукою дієвості соціально-економічної політики держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми бюджетної децентралізації, визначення ролі місцевих бюджетів та їх взаємодії з Державним бюджетом присвячено багато досліджень науковців. Так цим питанням присвячені праці відомих учених, таких як Т.Бондарук, М.Деркач, В.Кравченко, В.Кудряшов, О. Кириленко, І. Луніна, О. Василик та інші.

Виклад основного матеріалу. Децентралізація - процес передачі значних повноважень від держави до органів місцевої влади таким чином, щоб найбільше повноважень мали ті органи, що ближче до людей, де ці повноваження можливо реалізувати більш успішно та ефективно для зростання добробуту населення. Виділяють такі види децентралізації: політичну, бюджетну, адміністративну, ринкову та фінансову. Процес розподілу функцій, обов'язків, фінансових ресурсів за їх використання між центральним і місцевим рівнями управління є характерним для фінансової децентралізації.

Для того, щоб досягти поставлених цілей ефективного управління, рівень децентралізації може бути досить різним, а його вибір значною мірою залежить від певних складових, а саме: рівень доходу на душу населення, залежність доходів між населенням та регіонами, якість та кваліфікованість місцевих управлінських кадрів і т.д. Стає очевидним, що для нашої країни з невисоким рівнем доходів на душу населення занадто високий рівень децентралізації ні в якому разі не сприятиме розвитку.

Варто зазначити, що навіть для розвинутих країн з високим рівнем доходів на душу населення оптимальний рівень децентралізації є обмеженим. Вважається, що при надмірному рівні міжрегіональні зовнішні ефекти не можуть бути враховані, а також не відбувається реалізація економії від масштабу. В цей же

час при дуже низькому рівні децентралізації спостерігається зменшення ефективності при забезпеченні громад суспільними благами, що негативно впливає, адже стримує економічне зростання.

Сучасні дослідження свідчать, що у країнах з високим рівнем доходів на душу населення середній рівень децентралізації стимулює вищі темпи довгострокового економічного зростання, ніж низький та високий рівні. Показником високого рівня децентралізації є частка місцевих видатків на рівні більш як 45 % загальних урядових видатків, середнього рівня – 30-45%, а низького рівня – менш як 30 %. В Україні частка місцевих бюджетів (без міжбюджетних трансфертів) у зведеному бюджеті за 2013 рік становила лише 23,8 %. Реформуючи територіальну систему управління в Україні необхідно враховувати потенційні загрози (у тому числі й політичні), які несе децентралізоване управління, а процеси фіскальної децентралізації реалізовувати на тих рівнях управління, на яких можливе ефективне забезпечення населення суспільними благами. На нашу думку, децентралізація має стосуватися насамперед локального рівня із фінансовим підкріпленням функцій та відповідальності місцевого самоврядування базових адміністративно-територіальних одиниць, тоді як питання фінансового посилення регіонів має розглядатися у більш довгостроковій перспективі. Для більш успішного проведення реформи децентралізація має відбуватися поряд з передачею достатніх фінансових ресурсів та майна для забезпечення виконання органами місцевої влади якісних та доступних послуг.

Якщо проаналізувати фінансову політику України за роки незалежності, не можна не помітити її спрямування до децентралізації. Це закріплено в Конституції України та при підписанні Європейської хартії про місцеве самоврядування. Але майже до кінця першого десятиріччя існування незалежної держави в цій галузі не відзначалося певних суттєвих зрушень, а навпаки, спостерігалось відносно скорочення видатків (і, відповідно, обсягу послуг) місцевих органів влади. Бюджетна реформа 2001 р. започаткувала чіткий розподіл компетенції щодо видатків та доходів між рівнями влади. Низка видаткових повноважень в галузі освіти, охорони здоров'я та інших

суспільних послуг, пов'язаних з виконанням державою її основних функцій, була делегована місцевим органам влади і фінансово забезпечена передачею до місцевих бюджетів надходжень від низки загальнодержавних податків [7, с.112].

Проте, незважаючи на всі заходи держави, спрямовані на зміцнення і розвиток місцевого самоврядування, значна більшість територіальних громад України, а саме територіальні громади сіл, селищ і міст районного значення через їх надмірну подрібненість та занадто слабку фінансову базу залишаються неспроможними до виконання всіх повноважень місцевого самоврядування. Негативним наслідком цього є низька якість публічних послуг, що надаються громадянам на місцевому рівні, депопуляція сільського населення, деградація сільських територій і до цього – надмірне навантаження на державний бюджет через необхідність фінансувати також діяльність органів самоврядування.

Необхідність зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування була визначена у Концепції реформування місцевих бюджетів, яку схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 травня 2007 р. Основною метою реформування місцевих бюджетів згідно цієї Концепції бюджетів було визначено зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування, посилення впливу системи формування місцевих бюджетів на соціально-економічний розвиток та поліпшення добробуту громадян України. На першому етапі (2007-2008 роки) передбачалося забезпечити: уточнення положень Бюджетного кодексу України, удосконалення Формули розподілу обсягів міжбюджетних трансфертів між державним та місцевими бюджетами, розроблення методики визначення стандартів надання основних соціальних послуг населенню тощо. На другому етапі (2009-2014 роки) передбачалося подальше удосконалення бюджетного та податкового законодавства з метою зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування у середньостроковій перспективі, що забезпечить цілісність, послідовність і стабільність державної фінансової політики у сфері місцевих бюджетів [2]. Стримування тенденцій децентралізації та звуженості фінансової бази місцевого самоврядування викликали кризові явища, зокрема світова фінансова криза, що не оминула Україну у 2008 – 2009 рр.

Внаслідок неї відбулось відсунення доцільності проведення структурних реформ щодо подальшої децентралізації владних повноважень на декілька років.

В умовах ринкових економічних перетворень, що відбулись у 2013 – 2014 роках, продовження реформ у напрямі децентралізації в Україні набули вагомого значення, зокрема в частині передачі повноважень органам місцевого самоврядування. Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України було підготовлено пропозиції щодо змін до Конституції України. Пропозиції підготовлені на реалізацію реформи місцевого самоврядування, Концепцію якої було схвалено Урядом 1 квітня 2014 р.[1].

Якщо Концепція реформування місцевих бюджетів, прийнята у 2007 р., була спрямована виключно на створення умов для підвищення конкурентоспроможності регіонів, забезпечення їх сталого розвитку, високої продуктивності виробництва та зайнятості населення, то метою Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні 2014 р. є «визначення напрямів, механізмів і строків формування ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади для створення і підтримки повноцінного життєвого середовища для громадян, надання високоякісних та доступних публічних послуг, становлення інститутів прямого народовладдя, задоволення інтересів громадян в усіх сферах життєдіяльності на відповідній території, узгодження інтересів держави та територіальних громад»[1].

Висновки. Здійснення децентралізації управління має супроводжуватися реформуванням як бюджетно-податкової сфери, так і адміністративно-територіального устрою. Ключовими питаннями, на яких слід зосередити зусилля є чітке розмежування управлінських повноважень із врахуванням інтересів держави і територіальних громад та створення умов для самофінансування суб'єктів місцевого управління. Українська модель децентралізації має базуватися на першочерговому посиленні локального рівня, на якому відтворюється основна частина життєвого середовища людини. Ефективність функціонування локального рівня адміністративно-

територіального устрою передбачає існування тісного взаємозв'язку між суб'єктами територіальної громади і ресурсами, які формуються в рамках локальних відтворювальних циклів (фінансові, матеріальні, адміністративні, духовні, людські, природні тощо). Відповідно локальна ресурсна база має відобразитися у місцевих бюджетах шляхом розширення їх доходної бази за як рахунок податків на нерухоме майно, так і на прибуток, що генерується місцевою економікою.

Крім того, важливо розв'язати проблеми, пов'язані з оптимізацією місцевих видатків у відповідності до галузевих норм навантаження на бюджетні установи та бюджетної спроможності фінансування цих установ.

Список використаних джерел

1. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. №333-р // Верховна Рада України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-p>
2. Про схвалення Концепції реформування місцевих бюджетів. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 травня 2007 р. №308-р // Верховна Рада України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/308-2007-p>
3. Європейська хартія про місцеве самоврядування, ратифікована Законом України № 52/97 – ВР від 15.07.97 - [Електронний ресурс] – Режим доступу: - // http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_036.
4. Бикадорова Н. О. Фінансова децентралізація місцевого самоврядування / Н. О. Бикадорова // Економічний вісник Донбасу. - 2010. - № 2(20). - С. 145-151.
5. Кириленко О. П. Місцеві фінанси / О. П. Кириленко. – Київ: Знання, 2006. – 677 с.
6. Луніна І. О. Формування місцевих бюджетів на основі принципу еквівалентності: шлях до ефективної бюджетної системи країни / І. О. Луніна // Фінанси України. - 2010. - № 9. - С. 14-19.
7. Сах Д. Децентралізація та ефективне місцеве самоврядування / Д.Сах, П. Павличенко, М. Полонський, О. Урсу. – Київ: ПРООН/ МПВСР, 2007. – 269 с.

БЮДЖЕТНА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ЯК МОЖЛИВІСТЬ ЗМІЦНЕННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНИ

Ганна Кирлейза,

студентка 4 курсу,

науковий керівник: к.е.н., доцент Л.С. Кравчук

Миколаївський національний університет

ім. В.О. Сухомлинського, м. Миколаїв

Актуальність дослідження. Однією з проблем сучасності є пошук фінансових ресурсів для забезпечення розвитку як регіонів, так і територіальних громад, а також суспільства в цілому. Забезпечення правової, організаційної та фінансової автономії місцевого самоврядування – одна з головних передумов розбудови демократичної держави. Тому питання бюджетної децентралізації виходять на перший план і є актуальним в умовах кризового періоду розвитку української державності.

Питання бюджетної децентралізації досліджували такі вчені: І.М. Мідяна, О. Крайник, Т.Д. Таукешева, Г.В. Даудова, А.В. Нечипоренко, Я.М. Казюк, О.П. Кириленко та інші.

Децентралізація є однією з базових умов незалежної та ефективної діяльності органів місцевого самоврядування, адже децентралізація збільшує можливості участі місцевої влади у розвитку території, яка контролюється ними. Щодо самого поняття «децентралізація», то це передача значних повноважень від державних органів влади до органів місцевого самоврядування, при чому найбільша частина цих повноважень повинна належати тим органам, які знаходяться ближче до людей і де їх можна успішніше реалізувати. Ефективність використання бюджетних ресурсів буде найвищою, коли кожен вид видатків здійснюватиметься на тому рівні влади, який найбільше наблизений до одержувачів цих коштів. Бюджетна децентралізація зумовлена прагненням центральних органів влади поліпшити систему управління державою.

Метою переходу до децентралізації управління є підвищення надання державних послуг та прискорення економічного зростання, підвищення якості конкретного виду послуг для

конкретної групи людей, що може забезпечити відповідний напрям перетворень. Інші ж цілі бюджетної децентралізації можуть спричинити неефективне використання державних коштів і погіршення ситуації. Також децентралізація підвищує відповідальність місцевої влади щодо використання бюджетних коштів та реалізації програм місцевого розвитку.

Основними завданнями бюджетної децентралізації є:

— визначення власних та делегованих повноважень (чітка структуризація делегованих і власних повноважень органів місцевого має супроводжуватися поступовим переходом від бюджетного забезпечення до бюджетного регулювання, спрямованого на підвищення самостійності місцевих органів у сфері податкової та кредитної політики);

— розширення фінансової бази органів місцевої влади та зміцнення їх дохідної бази;

— підвищення рівня фінансової автономності органів місцевої влади;

— впровадження максимального рівня прозорості використання бюджетних коштів органами місцевого самоврядування [2].

До переваг децентралізованої системи управління, порівняно з централізованою можна віднести:

— підвищення ефективності надання державних послуг;

— посилення стимулів до ліквідації тіньового бізнесу на певній території, так як розподіл коштів є більш видимим;

— забезпечення можливостей реального економічного розвитку;

— вдосконалення розрахунку доходів і видатків та видаткових повноважень місцевих бюджетів;

— посилення відповідальності місцевої влади за виконання покладених на них функцій [1, с.375].

Принципами бюджетної децентралізації є ефективність, відкритість та відповідальність. На них ґрунтується розподіл повноважень для виконання функцій органів державної влади та надання бюджетних послуг, повноважень мобілізації доходів та здатність місцевих урядів брати позики. Органи місцевого самоврядування забезпечують реалізацію місцевих інтересів,

надають громадські послуги та виконують надані їм повноваження органами виконавчої влади. Міністерство фінансів України визначає обсяг видатків на виконання цих повноважень, а органи місцевої влади не можуть здійснювати вплив на обсяг цих коштів. Держава, в свою чергу, здійснює контроль за рухом коштів місцевих органів.

Основні причини, що зумовлюють передачу більшого обсягу повноважень і відповідальності органам місцевого самоврядування, такі: більша ефективність та підзвітність органів місцевого самоврядування; ефективніший місцевий розвиток; упровадження демократії. Підвищення рівня життя населення, якості послуг, що надаються, ступеня довіри населення до владних інститутів та забезпечення прозорості їх діяльності, вдосконалення та посилення процесів демократії тощо виступають чинниками проведення змін територіального устрою України [3, с.5].

Для здійснення бюджетної децентралізації необхідно усунути низку проблем діючої моделі міжбюджетних відносин, серед яких виокремлюють:

- низький рівень фінансово-ресурсної бази органів місцевого самоврядування.

- зниження рівня бюджетної забезпеченості необхідними фінансовими ресурсами.

- зростання дефіциту місцевих бюджетів, спричинене неякісним бюджетним плануванням.

- обмеження можливості органів місцевої влади розпоряджатися своїми коштами.

- високий рівень централізації та фінансової залежності від державного бюджету.

Беручи до уваги те, що формування бюджету є дуже складним, адже регулюється не тільки умовами бюджетного законодавства, а й певними потребами відповідної території, виникає необхідність запровадження нових механізмів, які стосуються взаємовідносин державної та місцевої влади у фінансово-бюджетній сфері.

Отже, можна зробити висновок, що чим більша частка власних та закріплених доходів місцевого бюджету, тим більша

відповідальність місцевих органів влади за ефективність використання зібраних доходів. Бюджетна децентралізація має особливе значення в умовах реформування економічних відносин у країні.

Список використаних джерел

1. Крайник О. П. Децентралізація управління фінансовим забезпеченням розвитку регіону / О.П.Крайник // Ефективність державного управління. - 2016. - Вип. 1-2(2). - С. 9-16.265
2. Набатова Ю. О. Формування місцевих бюджетів в умовах децентралізації фінансових ресурсів. Ефективна економіка / Набатова Ю. О. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4100>
3. Таукешева Т. Д. Бюджетна децентралізація як чинник зміцнення місцевого самоврядування в Україні / Т. Д. Таукешева, Г. В. Даудова // Теорія та практика державного управління. - 2015. - Вип. 1. - С. 153-158.

СИСТЕМА «ПРОЗОРОГО БЮДЖЕТУ» ТА ЇЇ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Владислав Алябов,

Аліна Анісенко

студенти 4 курсу

науковий керівник: к.е.н., доцент Л.С. Кравчук

Миколаївський національний університет

ім. В.О. Сухомлинського, м. Миколаїв

Бюджетна система України ґрунтується на принципах єдності бюджетної системи України, збалансованості, самостійності, повноти, обґрунтованості, ефективності та результативності, субсидіарності, цільового використання бюджетних коштів, справедливості і неупередженості, публічності та саме головне на теперішній час це, - прозорості. Так існують передумови для створення інтегрованої інформаційно-аналітичної системи "Прозорий бюджет".

За останній час тематика бюджетної системи висвітлювалась у наукових роботах зарубіжних і вітчизняних вчених–економістів, таких як: В.Федосов, В.І.Кравченко, С.А.Буковинський, С.Хегрут.

Ініціатива Кабінету Міністрів України "Прозорий бюджет" передбачає впровадження кращих міжнародних рекомендацій Світового банку, Міжнародного валютного фонду та Міжнародного бюджетного партнерства (ІВР). Розроблення Концепції викликане прагненнями українського суспільства підвищити прозорість використання публічних коштів, закликами міжнародної спільноти до урядів держав світу зробити доступною інформацію про них для своїх громадян. Система "Прозорий бюджет" покликана, з одного боку, підвищити ефективність управління бюджетом, а з іншого, - підвищити ступінь підзвітності Уряду громадянам.

Проблема прозорості дій влади на будь-якому рівні сьогодні особливо актуальна, оскільки прозорість - основна умова відкритості рішень владних структур. На даний час існує потреба у впровадженні норми щодо участі громадськості у бюджетному процесі та забезпечення сучасною інформаційно-аналітичною підтримкою роботи Мінфіну, ДФС, Казначейства.[2]

Реалізація принципів ефективності та результативності, публічності та прозорості передбачає наявність дієвої системи ключових показників ефективності та інструментів інформування громадськості з питань складення, розгляду, затвердження, виконання державного та місцевих бюджетів, а також контролю за їх виконанням. Зазначене забезпечується шляхом публікації документів та інформації, пов'язаних із складенням бюджету, його затвердженням, виконанням та показниками ефективності управління.

З метою здійснення такого оприлюднення передбачено створення єдиного веб-порталу використання публічних коштів Є-Data, на якому відбувається розміщення інформації і через який здійснюється відкритий доступ до неї.

Є-Data — це офіційний державний інформаційний портал у мережі Інтернет, на якому оприлюднюється інформація про використання публічних коштів згідно з Законом «Про відкритість використання публічних коштів» та реалізується концепція «Прозорого бюджету».[3]

Відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України «Деякі питання створення і функціонування єдиного веб-порталу використання публічних коштів» від 14.09.2015 р. № 911-р адмініструвати єдиний веб-портал використання публічних коштів уповноважено здійснювати державне підприємство «Головний проектно-виробничий і сервісний центр комп'ютерних технологій», що належить до сфери управління Міністерства фінансів України. Щодо інформації, яка публікується на сайті, це: інформація про кошти державного та місцевого бюджетів, інформація про кошти загальнообов'язкового державного соціального страхування та Пенсійного фонду та інформація про кошти державних та комунальних підприємств.[1]

Отже, Є-Data — це інформаційний портал, де можна буде відстежити рух кожної бюджетної гривні. На ньому мають відобразитися витрати бюджетів усіх рівнів. Метою проекту від початку було створення відкритого ресурсу, який забезпечить повну прозорість державних фінансів та задовольнить право громадськості на доступ до інформації. Так, нагадаємо, що вже з 15.09.2015 р. на порталі оприлюднюються всі транзакції Державної казначейської служби України, з листопада на ньому доступна інформація про використання коштів державного і місцевих бюджетів, а у січні 2016 року інформацію почали розкривати суб'єкти господарювання державної і комунальної власності, у статутному капіталі яких державна або комунальна частка акцій (часток, паїв) перевищує 50 відсотків.

Створення системи "Прозорий бюджет" забезпечить підвищення бюджетної грамотності та обізнаності громадян про бюджетний процес, відкритість процесів підготовки, прийняття та виконання бюджету, доступність, якість та оперативність інформування громадськості про публічні кошти, покращить моніторинг ефективності використання публічних коштів. Ці заходи, у свою чергу, забезпечать зменшення вірогідності зловживань та вчинення корупційних дій на всіх етапах планування та використання публічних коштів.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про відкритість використання публічних коштів» від 11.02.2015 р. № 183-VIII.

2. План заходів з виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України та Стратегії сталого розвитку "Україна - 2020" у 2015 році п. 95: «Впровадження інтегрованої інформаційно-аналітичної системи "Прозорий бюджет" з метою забезпечення доступності інформації про державні фінанси для суспільних потреб із забезпеченням відкритої звітності за всіма коштами, використаними отримувачами бюджетних коштів...».
3. <http://edata.gov.ua/web/guest/about1> [Електроний ресурс].

ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ НАРОЩУВАННЯ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

**Ольга Онопрієнко,
Анастасія Дяченко**

*науковий керівник: к.е.н., доцент Кравчук Л.С.
Миколаївський національний університет
ім. В.О. Сухомлинського, м. Миколаїв*

Як свідчить досвід розвинутих країн, бюджетні реформи стосовно децентралізації слідує за інституційними змінами, хоча фактична процедура при впровадженні може включати значні політичні дискусії. Бюджетна децентралізація — це перенесення надходження доходів або здійснення витрат грошових коштів на більш низький рівень уряду при збереженні фінансової відповідальності. Тому механізм формування доходів місцевих бюджетів при здійсненні реформ і є запорукою її успішності.

Прийняті Верховною Радою України в грудні 2014 року зміни до Податкового і Бюджетного кодексів України, стали найбільшим кроком у напрямку бюджетної децентралізації за роки незалежності України. Цими змінами було запропоновано нові підходи до визначення взаємовідносин державного бюджету з місцевими бюджетами, які покликані розширити права місцевих органів влади і надати їм значну бюджетну самостійність.

Проведення бюджетної децентралізації в Україні у формі збільшення повноважень місцевих органів влади на ресурсів місцевих бюджетів триває вже кілька років і кожний раз декларується в Основних напрямках бюджетної політики, проте реально відбувається протилежний процес — бюджетна централізація.

Якщо реформи в податковій системі можна віднести до позитивних моментів, то зміна трансфертної політики передбачає “світле майбутнє” тільки для економічно сильних територій. Обидва процеси будуть відбуватись паралельно і не можуть бути здійснені в різний час. Ні для кого не секрет, що переважна більшість регіонів України є дотаційними і це може означати, що місцеве самоврядування ще не готове переходити на самозабезпечення. Зміна податкової системи відіграє важливу роль у формуванні місцевих бюджетів, проте регіони повинні запрацювати не лише формально, але й створити чи відновити існуючі джерела існування — надходження та доходи місцевих бюджетів, які спроможна забезпечити лише реальна економіка.

Ступінь фінансової самостійності органів місцевого самоврядування характеризує потенційні можливості економічного зростання в державі, рівень демократичних прав і свобод громадян. Адже в умовах відсутності достатніх гарантій фінансової незалежності в органів місцевого самоврядування відсутні перспективи забезпечення сталого соціально-економічного розвитку регіону та країни в цілому [1].

Варто зазначити, що на величину доходів від місцевих податків та зборів впливає податковий потенціал. Кількісна оцінка податкового потенціалу передбачає вирішення двох ключових завдань: визначення податкового потенціалу і встановлення гранично допустимого податкового навантаження для окремого регіону з урахуванням збалансованості інтересів усіх учасників міжбюджетних відносин.

Вимір податкових доходів за допомогою показників податкового потенціалу дає такі переваги: підвищується зацікавленість органів місцевого самоврядування в скороченні податкових недоїмок, тому що зниження збирання податків не буде компенсуватися збільшенням обсягів фінансової допомоги з вищого бюджету; підвищується зацікавленість використання

податкової бази, що припускає відмовлення від надання податкових пільг, виявлення незареєстрованих платників податків [2].

Зміцнення фінансового потенціалу місцевого бюджету, а також підвищення рівня його фінансової стійкості має здійснюватися шляхом збільшення обсягів податкових надходжень, що відбувається не за рахунок підвищення податкового тиску (збільшення податкового тягаря не стимулює роботу місцевих органів самоврядування та не сприяє реалізації принципу самостійності), а шляхом розширення податкової бази.

Отже, важливою умовою вирішення проблеми зміцнення доходної бази місцевих бюджетів є розширення прав органів місцевого самоврядування у сфері встановлення податків і зборів, а також створення багатоканальної системи формування бюджету, на підставі якої кожен рівень бюджетної системи повинен мати власні закріплені доходи. Перспективним джерелом формування та використання фінансових ресурсів місцевих органів влади можуть стати інвестиції, особливо внутрішні, які здійснюються юридичними і фізичними особами як прямо, так і опосередковано. Проте для активізації таких процесів мають бути створені належні умови з боку держави.

Позитивним кроком при розробці механізму нарощування фінансового потенціалу місцевих бюджетів є розробка стратегії.

Ключовими напрямками стратегії та основними завданнями є:

1. Створення економічних, організаційних, нормативно-правових умов для успішного розвитку регіону.

2. Реалізація реструктуризації економіки регіонів на основі інвестиційно-інноваційної моделі з урахуванням потенціалу регіонів.

3. Закріплення економічної інтеграції регіонів у єдиний господарський комплекс на основі максимального використання їхніх конкурентних переваг.

4. Модернізація інфраструктури, яка б забезпечувала регіональний розвиток у напрямі підвищення інвестиційної привабливості регіонів, покращання впроваджень передових інноваційних технологій.

Місцева фінансова політика повинна мати чітку послідовність дій, що дають змогу приймати рішення з

формування фінансового потенціалу місцевих бюджетів. Необхідність у формуванні фінансової стратегії місцевими бюджетами зумовлена важливістю чіткого формування довгострокових цілей щодо їх розвитку.

Список використаних джерел

1. Фінанси регіону: [навч. посіб.] / [Коваленко М. А., Мацієвич Т. О., Полевик Г. М., Радванська Н. В.] ; за ред. Коваленка М. А. – Херсон : Олді-плюс, 2010. – 312 с.
2. Власюк Н. І. Місцеві фінанси: навч. посіб. / Власюк Н. І., Мединська Т. В., Мельник М. І. – К. : Алерта, 2011. – 328 с.

СЕКЦІЯ 2

Особливості податкової політики при переході до реальної децентралізації

БЮДЖЕТНЕ ВІДШКОДУВАННЯ ПДВ СІЛЬГОСПВИРОБНИКАМ В УМОВАХ ЗМІНИ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

*Віктор Петрович Синчак,
д. е. н, професор*

*Юрій Ярмоленко,
аспірант
Хмельницький університет управління та права*

Постановка проблеми. Загальновідомо, що сільське господарство є специфічною галуззю економіки залежною від кліматичних умов, сезонних робіт у весняно-зимовий період, про що неодноразово відмічали економісти – аграрники. Останнє достатньо актуалізується при поверненні бюджетних коштів з податку на додану вартість (ПДВ) суб'єктам господарювання аграрної галузі. Це питання набуває особливої вагомості після запровадження з 1 січня 2015 року правил функціонування системи електронного адміністрування (СЕА) ПДВ відповідно до Закону України "Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи" від 28 грудня 2014 року № 71-VIII.

Аналіз останніх досліджень. Механізму бюджетного відшкодування ПДВ присвячено чимало праць науковців, зокрема К. Безверхого, В. Волканова, П. Кулик, В. Кміть, Т. Міщенко, К. Проскури, О. Червинської, О. Юрченка та інших авторів. На підприємствах агропромислового комплексу в умовах дії Закону України «Про податок на додану вартість» проблеми бюджетного відшкодування ПДВ розглядали М. Дем'яненко,

Л. Тулуш та І. Герасимчук. Однак механізм повернення бюджетних коштів сільгоспвиробникам після прийняття Податкового кодексу України від 02.12.2010 № 2755-VI, є недостатньо дослідженим.

Виклад основного матеріалу. Порядок визначення суми податку, що підлягає відшкодуванню з бюджету сільськогосподарським товаровиробникам на спеціальному режимі оподаткування ПДВ регламентовано пунктом 209.4 статті 209 ПК України [1]. Проте, як зазначено у цьому законодавчому акті, сільськогосподарське підприємство має право на бюджетне відшкодування податку, сплаченого (нарахованого) постачальникам товарів (послуг), лише за умов вивезення власно вироблених сільськогосподарських товарів (продукції) на експорт. У подальшому після вивезення за межі України власно виробленої сільгосппродукції виробники можуть заявити до відшкодування на рахунок у банку зазначений податковий кредит з ПДВ в межах реєстраційного ліміту, сформованого за даними СЕА.

При цьому, якщо платник податків має будь-який податковий борг, відповідно на його суму повинно зменшуватися заявлене бюджетне відшкодування ПДВ (пункт 200.12 статті 200 ПК України), хоча сам порядок зменшення до цього часу ще не розроблено. Отож, сільгоспвиробник, який не розрахується за своїми податковими зобов'язаннями та платежами перед бюджетом, не зможе вчасно одержати кошти і погасити борги, так як ним заявлена сума бюджетного відшкодування ПДВ не буде віднесена контролюючими органами до відповідних реєстрів, які формуються у встановленому Порядку [2].

Беруче до уваги зазначене вище та з метою удосконалення механізму бюджетного відшкодування ПДВ вітчизняним сільськогосподарським товаровиробникам, які мають борги перед державним та місцевими бюджетами, пропонуємо запровадити альтернативний порядок сплати та відшкодування ПДВ, опублікований у праці [3, с.379–381], але з врахуванням чинної системи СЕА ПДВ і за допомогою електронних казначейських векселів.

Разом із цим потрібно також створити Єдиний електронний реєстр казначейських векселів (далі – Єдиний реєстр) за аналогом

з існуючим Єдиним реєстром податкових накладних. За таких умов права векселедержателя за казначейським векселем підтверджуватиметься на підставі даних зазначеного Єдиного реєстру.

У разі запровадження альтернативного порядку відшкодування ПДВ та з метою упередження спекулятивного попиту на фінансовому ринку, пропонуємо внести і зміни до Закону України «Про обіг векселів в Україні» від 05.04.2001 № 2374-III. Такими змінами доцільно обмежити проведення операцій купівлі – продажу електронних казначейських векселів і застосовувати їх лише для операцій з погашення заборгованості експортерів перед виробниками за першим ланцюгом поставки сільгосппродукції та податкових зобов'язань сільгоспвиробників перед бюджетом.

Висновки. Отже, запровадження альтернативного порядку бюджетного відшкодування ПДВ допоможе сільгосп підприємствам оптимізувати майбутні ризики, пов'язані із неплатоспроможністю, погасити наступні борги перед державою, які, за нашими прогнозами, найбільше зростатимуть саме у малих та середніх агропідприємств у разі відміни спеціального режиму оподаткування та переходу на загальну систему сплати ПДВ.

Список використаних джерел

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 №2755 – VI (із змінами та доповненнями) / Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
2. Порядок формування та надсилання узагальненої інформації про обсяги сум бюджетного відшкодування податку на додану вартість, визначені у висновках (далі – Порядок № 68), затверджений спільним наказом ДПС України та Державного казначейства України №68/23 від 03.02.2011 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 16 лютого 2011 за № 199/18937) / Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0199-11>
3. Синчак В.П. Система оподаткування у сільському господарстві України: теорія, методологія та практика: монографія / В.П. Синчак. – Хмельницький: Видавництво ХУУП, 2008. –476 с.

ПОСИЛЕННЯ КОНТРОЛЮ ЗА ДОХОДАМИ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ОПОДАТКУВАННЯ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Дмитро Іванович Дема,

к. е. н., професор

Житомирський національний агроекологічний університет

Постановка проблеми. Розвиток ринкової економіки надає можливість функціонування підприємств різних організаційних форм та розмірів. Важливе значення у всіх сферах економіки належить малим підприємствам. Для їх успішної діяльності на законодавчому рівні прийнято багато нормативних актів, значна частина яких стосується обліку доходів та оподаткування. Причому спостерігається така тенденція – лояльність до обліку доходів та збільшення бази оподаткування при зменшенні її оподаткування для суб'єктів малого підприємництва. Такий підхід, на нашу думку, порушує ряд принципів оподаткування. З іншої сторони, податки і платежі, які оплачують малі підприємства, є важливим джерелом доходів місцевих бюджетів, а в перспективі – доходів об'єднаних територіальних громад.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розвиток та становлення малого підприємництва постійно перебуває у полі досліджень багатьох економістів. Зокрема, Верналій З., Таль В., Кушель О., Плоткін Я., Бородюк В., Саблук П., Малік М., Тулуш Л., Лупенко Ю., Жирко С., та ін. В їх працях досліджувалося питання сутності малого підприємництва, форм його функціонування, обліку доходів, оподаткування, державної підтримки та ін.

Виклад основного матеріалу. Необхідність та поява малого підприємництва в Україні пояснюється багатьма факторами. Основним з них є перехід України на ринкову економіку, в якій зникає необхідність в одній із статей Кримінального кодексу, а саме – спекуляції, оскільки, в ринковій економіці мета підприємництва – отримання прибутку. До інших факторів поширення підприємництва слід віднести: розширення зайнятості населення, функціонування в сферах, де великий бізнес не може працювати з точки зору технологій та ін.

Законодавче забезпечення діяльності малих підприємств було започатковано Законом України «Про підприємства в Україні», яким основним показником віднесення підприємств до малих був показник чисельності працівників [1]. В залежності від галузі, чисельність працівників малого підприємства, визначається від 15 до 200 працівників. Інший показник – господарський оборот малого підприємства цим законом в абсолютних величинах не визначався. Об'єктом оподаткування для малих підприємств залишався прибуток.

Найважливішим нормативним актом, який надав розвитку малого підприємства із застосуванням пільгового режиму їх оподаткування, є Указ Президента України «Про державну підтримку малого підприємництва» [2]. Цей нормативний акт практично визначив два основні показники, що визначають незалежність підприємств до малих – середньооблікова чисельність працюючих та обсяг виручки від реалізації продукції. Слід відмітити, якщо абсолютний показник чисельності працівників змінювався не значно, то показник доходу (господарського обороту, виручки від реалізації, валового доходу, річного доходу) змінився як в назві, так і в абсолютних величинах. Основним податком для малих підприємств є єдиний податок ставки якого диференційовані залежно від групи, до якої належать підприємства, від їх статусу – юридичні чи фізичні особи, їх діяльності, кількості працюючих та розміру доходу.

Слід відмітити, що на сьогодні, згідно з Податковим Кодексом України, всі суб'єкти малого підприємництва поділені на чотири групи для яких діють різні обмеження [3]. Різною є база оподаткування для малих підприємств. Так, для малих підприємств першої та другої групи базою оподаткування є мінімальна заробітна плата, для третьої – дохід, четвертої групи – нормативна грошова оцінка землі. Таким чином, якщо розглядати оподаткування малого підприємництва з методології, так тут не має єдиного підходу до цієї категорії підприємств. На нашу думку, для забезпечення єдиного підходу до оподаткування суб'єктів підприємництва, включаючи мале підприємництво, необхідно щоб об'єктом оподаткування був прибуток. За рахунок диференційованих ставок цього податку можна забезпечити справедливість в оподаткуванні. Запровадження об'єктом

оподаткування прибутку забезпечить контроль за доходами і витратами підприємств. Адже сьогодні в сфері малого підприємництва обертаються значні грошові кошти, які дають можливість функціонувати тіньовій економіці та сприяють корупції. Факт тінзації малого підприємництва в Україні сьогодні вже визнає Міжнародний валютний фонд. Для ліквідації цього явища необхідно значно знизити розмір готівки, яку можна знімати з банківських карток і рахунків та розмір готівки для розрахунків. На сьогодні, згідно з постановами НБУ протягом дня клієнт (підприємець) може зняти з валютних карток і рахунків до 250 тис. грн. в еквіваленті та здійснити розрахунки готівкою в межах 150 тис. грн. протягом дня з необмеженою кількістю фізичних осіб [4, 5]. Як бачимо тут поле діяльності підприємців (фізичних осіб) на тіньовому ринку не обмежені. Сплативши невеликий податок, підприємець може використовувати значні кошти на тіньовому ринку та в корупційних діяннях. Звичайно, може виникнути заперечення щодо вільного використання своїх (вільних) коштів. Ми не проти їх вільного використання, але в системі безготівкових (електронних) платежів.

З іншої сторони, потребує вдосконалення організація обліку доходів підприємців, що вимагає застосування РРО (касових апаратів) всіма підприємцями незалежно від тієї чи іншої групи, включаючи селянські господарства. Запровадивши вищенаведене, можна запровадити обов'язкове декларування доходів всіма громадянами України. Для запровадження безготівкових платежів, обліку доходів підприємців, декларування доходів громадян України необхідно звернутися до міжнародних фінансових організацій за безповоротною фінансовою та технічною допомогою щодо придбання РРО та безкоштовної їх передачі підприємцям, що дозволить вивести з тіні мільярди гривень та спрямувати їх до бюджету України. Звичайно при одночасній ліквідації мораторію на проведення перевірок контролюючими органами.

Висновки. Для досягнення єдиного підходу та справедливості в оподаткуванні підприємницької діяльності необхідно запровадити застосування суб'єктами малого підприємництва РРО з ціллію всебічного обліку доходів і витрат

та запровадити об'єктом оподаткування прибутку, ставки якого повинні бути диференційовані в залежності від абсолютної величини прибутку.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про підприємства в Україні» від 27 березня 1991 р. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/887-12>.
2. Про державну підтримку малого підприємництва. Указ Президента України від 12 травня 1998 року. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/456/98>.
3. Податковий Кодекс України. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
4. Про врегулювання ситуації на грошово – кредитному та валютному ринках України. Постанова НБУ № 386 від 14 вересня 2016 р. [Електронний ресурс] / Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=8804895
5. Про встановлення граничної суми розрахунків готівкою. Постанова НБУ № 210 від 6 червня 2013 р. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1109-13>

СУТНІСТЬ І ПРИЗНАЧЕННЯ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Лариса Першко

*к. е. н., доцент, с. н. с., доцент кафедри фінансів
Університет державної фіскальної служби України, м. Ірпінь*

Ольга Першко

*1-й курс магістратури, спеціальність «Економічна теорія та
економічна політика»
КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ*

Завдання податкової реформи полягає у створенні такого фіскального механізму, який би сприяв економічному розвитку суспільства, давав можливість збільшувати обсяги та підвищувати ефективність виробництва, попереджував інфляційні процеси, підвищував добробут населення в умовах фінансової децентралізації та муніципальної консолідації регіонів.

Значна кількість наукових досліджень присвячена проблемним питанням реалізації державної податкової політики. Так, Й.М. Бескид, З.С. Варналій, О.Д. Василик, А.І. Крисоватий, І.О. Лютий, Я.В. Литвиненко, В.М. Опарін, Р.В. Склярів, А.М. Соколовська, Л.Л. Тарангул досліджували дискусійні питання визначення теоретичної сутності податкової політики, посилення стимулюючої функції податків, їх використання як основного інструменту механізму державного управління соціально-економічними процесами у суспільстві, а також напрями вдосконалення податкової політики в Україні на сучасному етапі.

Податки являють собою основний фіскальний інструмент державного регулювання та стимулювання економічних процесів, що дозволяє змінювати величину і спрямованість грошових потоків. Податки і податковий механізм – невід’ємна частина податкової політики держави і засіб непрямого впливу на економіку. Зважаючи, що процес оподаткування здійснюється державою, саме під впливом розвитку вчення про державу змінювалось уявлення про економічну сутність податків.

Податкове законодавство України було сформоване

переважно на основі нормативної бази, успадкованої від командно-адміністративної системи СРСР. Саме тоді, 4 грудня Верховна Рада України ухвалила Закон «Про державну податкову службу в Україні», яким визначалися основні засади та завдання податківців перед суспільством. Кардинально змінилася податкова політика в Україні лише в 1991 р., коли був прийнятий Закон України «Про систему оподаткування»[2], що визначив принципи побудови системи оподаткування в Україні, податки і збори до бюджетів і державних цільових фондів, а також права, обов'язки та відповідальність платників. Саме з прийняттям цього закону розпочалася реалізація податкової політики, а тому можна стверджувати, що історія сучасної системи оподаткування доходів населення України починає свій відлік з 1991 р. Це досить короткий час для створення високоефективної державної політики оподаткування, оскільки створення ефективної системи оподаткування – це не тільки практична, а й дуже серйозна теоретична та наукова проблема. Докорінно новим етапом в історії розвитку податкової політики України став Податковий кодекс. Податкова політика є основним напрямком здійснення фінансової політики держави. Загальні засади податкової політики викладено в «Основних положеннях податкової політики в Україні», затверджених Постановою Верховної Ради України від 4 грудня 1996 року [1].

У широкому сенсі сутність державної податкової політики полягає у формуванні державного бюджету за рахунок різних джерел, які можна поділити на два блоки: безпосередньо податки з юридичних і фізичних осіб; використання інших джерел, до яких належать внутрішні державні позики.

У вузькому значенні під державною податковою політикою розуміють систему оподаткування, яка складається з системи податків, об'єкта та суб'єкта оподаткування, ставок оподаткування, механізму їх сплати та вилучення, строків сплати тощо. Податкова політика, яка проводиться у державі і формується відповідними державними структурами, на практиці виявляється у податковій системі країни [3]. В економічній літературі існують різні визначення податкової політики. Безумовно, важливо розібратися з розумінням цього терміна, який міцно увійшов в сучасний економічний лексикон.

Однак, незважаючи на свою безумовну значимість, поняття «податкова політика» не має в нашій країні законного визнання та обґрунтування. Цей термін не зустрічається в арсеналі ні податкового, ні бюджетного законодавства. При розгляді теоретичних основ здійснення і проведення податкової політики державою ми стикнулися не тільки з усе ще досить слабким (хоча саме з настанням ХХІ ст. податкова політика стала об'єктом такої уваги вчених-економістів, якого не відчувала за попередню історію України) теоретичним обґрунтуванням податкової політики в науковій та навчальній літературі, а й істотними відмінностями в понятійно-термінологічному інструментарії податкової політики.

На основі аналізу різних підходів щодо визначення сутності поняття «податкова політика» можна виділити її п'ять специфічних ознак: діяльність держави у сфері встановлення та стягнення податків, що носить імперативно-диспозитивний характер; соціально-економічна спрямованість політики в сфері оподаткування; нормативно-правове забезпечення податкової політики на законодавчому рівні; податкова політика повинна бути спрямована на забезпечення достатніх для держави податкових надходжень і стимулювання економічного зростання; податкова політика є складовою частиною загальної фінансової політики держави на середньострокову і довгострокову перспективи.

Таким чином, посилаючись на результати проведеного нами дослідження щодо визначення сутності та суспільно-економічного призначення податкової політики в умовах фінансової децентралізації, ми вважаємо, що податкова політика – це система соціально-економічних відносин у сфері оподаткування між державою та платниками податків через посередницьку діяльність податкових органів, які направлені на забезпечення податкових надходжень до бюджетних цільових фондів грошових ресурсів держави, необхідних для виконання покладених на неї функцій, за одночасного стимулювання ділової активності учасників податкових відносин в умовах фінансової децентралізації. Основне суспільно-економічне призначення податкової політики, на нашу думку, полягає в забезпеченні податковими органами формування достатнього державного

бюджету та стимулювання економічного зростання (ділової активності суб'єктів підприємництва) за одночасного підвищення рівня суспільного добробуту в умовах фінансової децентралізації.

Список використаних джерел

1. Про основні положення податкової політики в Україні: Постанова Верховної Ради України від 4 грудня 1996 року № 561/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/561/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Про систему оподаткування: Закон України від 25 червня 1991 року № 1251-ХІІ (втратив чинність) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1251-12>.
3. Проблеми податкової системи України та актуальні шляхи їх вирішення, як передумова ефективного функціонування економіки держави [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/8_NND_2011/Pravo/2_81516.doc.htm.
4. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>

ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Ірина Шевчук,

к. е. н., доцент кафедри фінансів і кредиту

Житомирський національний агроекологічний університет

Постановка проблеми. Податкова система України характеризується фіскальною спрямованістю, що є домінантою більшої частини змін, які вносяться до податкового законодавства. Водночас регулююча функція податків не зорієнтована на сталі економічне зростання. Значне податкове навантаження на виробництво та недостатнє податкове навантаження за використання природних ресурсів негативно впливає на розвиток економіки. Разом з цим нормативно-правова база оподаткування

залишається складною та нестабільною, а окремі законодавчі норми – недостатньо узгоджені, інколи суперечливі, що негативно позначається на діяльності підприємницьких структур, знижує привабливість національної економіки для іноземних інвесторів. Тому останні реформи були покликані покращити саме податкову складову інвестиційного клімату з метою збереження підприємницьких стимулів до розширення діяльності.

Аналіз останніх досліджень та постановка завдання. Теоретичні та практичні аспекти механізму оподаткування доходів суб'єктів господарювання та його вплив на інвестиційну активність висвітлено у наукових працях О. Гаврилюка, В. Грушка, В. Мельника, Д. Нікитенка, А. Соколовської, Л. Тарангул та інших [2, 3, 5, 6, 8, 9]. В них висвітлено сутність, принципи, методи податкового регулювання інвестиційної діяльності, напрями його удосконалення та можливості адаптації іноземного досвіду у вітчизняну практику. Проте окремі проблемні питання податкового механізму потребують поглибленого дослідження з метою узагальнення його інструментів та доцільності застосування в перспективі.

Мета, об'єкт та методика досліджень. *Метою дослідження* є оцінка стану оподаткування доходів суб'єктів господарювання в розрізі основних бюджетоутворюючих податків. *Об'єктом дослідження* є процес впливу податкових важелів на стан підприємницької активності.

Для наукового вирішення поставленого у статті завдання використовувалися *методи*: абстрактно-логічний, порівняльного аналізу, розрахунково-конструктивний та аналогії.

Результати досліджень. Господарська діяльність може здійснюватися зі створенням юридичної особи в результаті об'єднання ресурсів згідно з договором про спільну діяльність та на основі підприємницької діяльності без створення юридичної особи.

Відповідно до Господарського кодексу України суб'єктами господарювання визнаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність

за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством [1].

Відповідно до Податкового кодексу господарська діяльність – діяльність особи, що пов'язана з виробництвом (виготовленням) та (або) реалізацією товарів, виконанням робіт, наданням послуг, спрямована на отримання доходу і проводиться такою особою самостійно та (або) через свої відокремлені підрозділи, а також через будь-яку іншу особу, що діє на користь першої особи, зокрема за договорами комісії, доручення та агентськими договорами [7].

Платниками податків визнаються фізичні та юридичні особи (резиденти і нерезиденти України) та їх відокремлені підрозділи, які мають, одержують (передають) об'єкти оподаткування або провадять діяльність, що є об'єктом оподаткування, і на яких покладено обов'язок із сплати податків та зборів згідно з Податковим Кодексом.

Суб'єкти господарювання як платники податків мають властиві ознаки, а саме:

- це суб'єкти податкових правовідносин;
- це суб'єкти підприємницької діяльності або неприбуткові організації;
- залежно від способу організації господарської діяльності вони є фізичними або юридичними особами та особами, що не мають статусу юридичної особи (спільна діяльність, відокремлені підрозділи юридичних осіб);
- це резиденти або нерезиденти [10].

Права та обов'язки суб'єктів господарювання як суб'єктів податкових правовідносин визначені Податковим кодексом України [7].

Потребують уточнення поняття «об'єкт оподаткування» та «податкова база». Об'єктом оподаткування можуть бути майно, товари, дохід (прибуток) або його частина, обороти з реалізації товарів (робіт, послуг), операції з постачання товарів (робіт, послуг) та інші об'єкти, визначені податковим законодавством, з наявністю яких податкове законодавство пов'язує виникнення у платника податкового обов'язку.

Питання визначення об'єкта оподаткування та формування податкової бази, тобто включення до складу об'єкта

оподаткування тих чи інших видів доходів, є найбільш дискусійним, адже саме воно визначає величину податкового зобов'язання платника податку. Так, об'єктом оподаткування податком на прибуток підприємства є прибуток із джерелом походження з України та за її межами, який визначається шляхом коригування фінансового результату до оподаткування, визначеного у фінансовій звітності підприємства відповідно до національних положень бухгалтерського обліку або міжнародних стандартів фінансової звітності, на відповідні різниці.

Об'єктом оподаткування ПДФО резидента є:

- загальний місячний (річний) оподатковуваний дохід;
- доходи з джерела їх походження в Україні, які остаточно оподатковуються під час їх нарахування (виплати, надання);
- іноземні доходи - доходи (прибуток), отримані з джерел за межами України [7].

Визначення бази оподаткування податком з доходів фізичних осіб має особливості у кожній державі, що обумовлено соціально-економічною політикою, що провадиться нею.

Важливим етапом є вибір системи оподаткування суб'єкта господарювання з метою ведення ефективної господарської діяльності, оптимізації оподаткування та отримання економічної вигоди. В Україні чинним законодавством передбачено загальну систему оподаткування та спеціальні податкові режими, вибір яких доступний як юридичним, так і фізичним особам-підприємцям.

Юридичні особи та фізичні особи-підприємці на загальній системі оподаткування мають право займатися будь-яким видом діяльності при отриманні відповідних дозвільних документів та мати необмежену суму доходу і кількість співробітників.

Спеціальний податковий режим – це система заходів, що визначає особливий порядок оподаткування окремих категорій господарюючих суб'єктів та може передбачати особливий порядок визначення елементів податку та збору або звільнення від сплати окремих податків. Для суб'єктів підприємницької діяльності, які можуть застосовувати спеціальний податковий режим, діють визначені розділом XIV Податкового кодексу обмеження та умови його застосування, а саме: юридичні особи та фізичні особи-підприємці мають обмеження у видах діяльності

(наприклад, обмін валюти, реалізацію дорогоцінних металів і каменів, діяльність у сфері фінансового посередництва), а також кількості працівників і доходу таких суб'єктів господарювання.

Основними бюджетоутворюючими податками, що сплачуються платниками, які перебувають на загальній системі оподаткування, є податок на прибуток та податок з доходів фізичних осіб. Податок на прибуток підприємств – це прями́й податок, сплачуваний суб'єктами господарювання з прибутку, одержаного ними від різних видів діяльності. Сфера прибуткового оподаткування – це одна з актуальних економічних проблем сьогодення. Адже саме податок на прибуток за своєю сутністю та механізмом є потужним фіскальним інструментом для стимулювання інвестицій та економічного розвитку. Однак, прийняття Податкового кодексу посприяло деякому загостренню протистояння між платниками податків і державою, ускладнило податкове адміністрування, призвело до виникнення нових проблем.

Податок на прибуток підприємств нараховується платником самостійно за ставкою 18 % від бази оподаткування. Відповідальність за повноту утримання та своєчасність перерахування до бюджету податку покладається на платників податку, які здійснюють відповідні виплати [7].

Розробка податкової системи, яка б стимулювала виробництво, особливо в умовах нестабільних грошово-кредитної та банківської систем, є складним процесом. Податкова система має стати засобом створення сприятливих умов як для вітчизняних товаровиробників, так і для іноземних інвесторів. При цьому слід враховувати, що від моменту запровадження нововведень до економічного зростання минає два-три роки.

Світовий досвід свідчить, що зменшення надходжень від податку на прибуток підприємств є наслідком зниження ставок оподаткування, що, в свою чергу, призводить до активізації інвестиційних процесів. В Україні надходження податку на прибуток характеризується нестабільністю як в дореформений період, так і після введення в дію Податкового кодексу. Це засвідчує те, що попри неодноразові спроби лібералізації податкового законодавства, активізація підприємницької діяльності та її детінізація не відбувається. У цьому контексті

важливими є не тільки значні можливості регулюючого впливу податку на прибуток на виробничу сферу, стимулювання розвитку окремих галузей та регіонів. Він здатний забезпечити також і дохідну частину бюджету достатніми і стабільними надходженнями, якщо за прикладом нормативів відрахувань ПДФО, запровадити механізм розподілу податку між різними бюджетними ланками бюджетної системи України [8].

Іншим податком, в механізмі якого закладено значний фіскальний і регулюючий потенціал, є податок на доходи фізичних осіб. При визначенні бази оподаткування враховуються всі доходи платника податку, отримані ним як у грошовій, так і негрошовій формах. Ставка податку становить 18 % бази оподаткування щодо доходів у формі: заробітної плати, інших заохочувальних та компенсаційних виплат або інших виплат і винагород, які нараховуються (виплачуються, надаються) платнику у зв'язку з трудовими відносинами та за цивільно-правовими договорами. Також передбачено інші ставки для різних видів доходів фізичних осіб. Платник податку, що отримує доходи від особи, яка не є податковим агентом, та іноземні доходи, зобов'язаний включити суму таких доходів до загального річного оподатковуваного доходу та подати податкову декларацію за наслідками звітного податкового року, а також сплатити податок з таких доходів.

Як зазначалося, податкові надходження, особливо у частині податків на прибуток підприємства та доходи фізичних осіб, є стабільним джерелом доходів бюджетів усіх рівнів (табл. 1).

В структурі доходів зведеного і державного бюджету 2014 р. слід відмітити збільшення частки податкових надходжень (0,7 п.п. – і 1,2 п.п відповідно). Частка податкових надходжень у структурі загальних надходжень зведеного бюджету порівняно з аналогічним періодом 2013 р. збільшилась на 0,7 п.п. унаслідок збільшення частки ПДВ на 1,5 п.п., акцизного податку на 1, 6 п.п. та ПДФО на 0,2 п.п. Частка податку на прибуток підприємств порівняно з попереднім роком зменшилась на 3,6 п.п. Частки решти податкових платежів змінилися незначно.

Таблиця 1

**Структура доходів зведеного та державного бюджетів
за 2012-2104 рр., %**

Доходи	Зведений бюджет			Держаний бюджет		
	Роки					
	2012	2013	2014	2012	2013	2014
Податкові надходження -	80,9	79,9	80,6	79,7	77,8	79,0
в т. ч., податок на доходи фізичних осіб	15,3	16,3	16,5	2,0	2,2	3,6
податок на прибуток	12,5	12,4	8,8	16,1	16,1	11,3
податок на додану вартість	31,2	29,0	30,5	10,8	10,5	12,7
акцизний податок	8,6	8,3	9,9	10,8	10,5	12,7
збори за спеціальне використання природних ресурсів:						
в т.ч. плата за землю	3,9	6,5	7,4	0,7	4,1	5,3
податки на міжнародну торгівлю та зовнішнь-економічні операції	2,8	2,9	2,7	-	-	-
рента плата	3,0	3,0	2,8	3,8	3,9	3,5
інші податкові надходження	3,9	1,3	1,3	5,1	1,7	1,7
	2,5	3,1	3,4	0,9	1,3	1,7

Джерело: адаптовано [3].

Істотне зниження ставок податку на прибуток юридичних осіб стало однією з важливих переваг Податкового кодексу. Проте формальне скорочення податкового навантаження на підприємства не означає появу серйозних інвестиційних стимулів. Для реального стимулювання інвестиційного клімату в державі потрібно провести значно глибші реформи та використати напрацьований світовий досвід. Проблемою української податкової системи є не тільки диспропорції у структурі податкових надходжень бюджет, а й недостатньо обґрунтовані підходи щодо надання податкових пільг. Було б доцільніше запровадити політику цільового стимулювання економіки за допомогою прискореної амортизації; надання податкового інвестиційного кредиту; виключення з

оподатковуваного прибутку витрат, спрямованих на науково-дослідницьку діяльність тощо.

Спрощена система оподаткування, обліку та звітності – особливий механізм справляння податків, що встановлює заміну сплати окремих податків і зборів на сплату єдиного податку, з одночасним веденням спрощеного обліку та звітності. Юридична особа чи фізична особа - підприємець може самостійно обрати спрощену систему оподаткування, якщо відповідає вимогам, встановленим Податковим кодексом України, та реєструється платником єдиного податку у визначеному порядку.

Спрощена система оподаткування у 2015 р. зазнала суттєвих змін:

- об'єднано єдиний податок з фіксованим сільськогосподарським податком;

- зменшено кількість груп платників та знижені ставки податку для 3 групи;

- поетапне введення касових апаратів при готівкових розрахунках;

- збільшення річного оподатковуваного обороту;

- впровадженням системи електронного адміністрування ПДВ [7].

Спрощена система оподаткування довела свою ефективність, але водночас висвітлила і багато проблем, які потребують швидкого вирішення. Преференції підприємцями призвели до викривлення мотивації діяльності, коли вони через вигідність такого оподаткування, перш за все, з точки зору розміру податків, незацікавлені змінювати свій статус в бік розширення діяльності та легалізувати збільшення її обсягів. Внаслідок недоліків законодавства створюються умови для уникнення оподаткування, використання суб'єктів спрощеного оподаткування у схемах мінімізації податкових зобов'язань суб'єктів загальної системи оподаткування, порушень у сфері оформлення трудових відносин із найманими працівниками, виконання вимог трудового законодавства щодо соціальних гарантій, заниження обсягів виручки від реалізації та інші. Тож застосування спрощеної системи загострює проблему ухилення від сплати податків. Тому удосконалення оподаткування підприємців повинно відбуватися шляхом впровадження оподаткування чистого доходу за

прогресивною шкалою з метою забезпечення вертикальної рівності.

Висновки. Сучасна податкова система України не сприяє відродженню вітчизняного товаровиробника, випуску конкурентоспроможної продукції та активізації інвестиційної діяльності. Податок на прибуток господарюючих суб'єктів та податок з доходів фізичних осіб є тими важливими податками, які безпосередньо впливають на стан підприємницької діяльності та інвестування в державі. Підвищення доходів населення, якісна зміна їх структури і розширення напрямів використання впливають на участь громадян у процесі капіталоутворення. Подальші дослідження мають бути націлені на вдосконалення податкової політики України у напрямі на створення механізму, який забезпечить збереження капіталу в межах держави, активізацію використання вільних коштів юридичних і фізичних осіб, а також взаємовигідні умови для залучення іноземного капіталу.

Список використаних джерел

1. Господарський кодекс України № 436-IV від 16.01.2003 р., редакція від 22.03.2012 р.
2. Грушко В.І. Інструменти податкового регулювання інвестиційної активності / В.І. Грушко, Л.О. Кошембар // Фінанси України – 2008. - № 2. – С. 89-97.
3. Зубенко В.В. Бюджетний моніторинг: аналіз виконання бюджету за 2014 рік / [В. В. Зубенко, І. В. Самчинська, А. Ю. Рудик та ін.]; ІБСЕД, Проект «Зміцнення фінансової ініціативи (ЗМФІ – 2): впровадження», USAID. – К., 2015. – 77 с.
4. Інвестування національної економіки [Текст]: монографія / [В. Г. Федоренко, М. П. Денисенко, О. А. Кириченко та ін.] ; Ін-т підготов. кадрів держ. служби зайнятості України. - К. : ПК ДСЗУ, 2011. – 295 с.
5. Мельник П.В. Податкова політика України: стан, проблеми та перспективи: монографія / П.В.Мельник, Л.Л. Тарангул, З.С.Варналій, В.Б. Тропіна [та ін.]; за ред. З.С. Варналія. – К.: Знання України, 2008. – 675 с.
6. Нікітенко Д.В. Податкове стимулювання малого та середнього підприємництва / Д.В. Нікітенко // Фінанси України. – 2005. – №3. – С. 48-56

7. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI зі змін та доп. [Електронний ресурс] / Законодавство України. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
8. Письменний В. Податок на прибуток підприємств: проблеми розподілу між різними рівнями бюджетної системи / В. Письменний // Світ фінансів – 2015. - № 1. – С. 23-32.
9. Шевчук І. В. Оподаткування доходів суб'єктів господарювання різних організаційно-правових форм та вплив податкової політики на інвестиційні процеси в Україні / І. В. Шевчук // «Фінансова політика в аграрному секторі економіки: стан та перспективи»: монографія / [І.В. Абрамова, О. М. Віленчук, Дема Д.І., Л.М. Дорохова та ін.]; за наук. ред. проф. Д.І. Деми. - Житомир: ЖНАЕУ, 2015. - с. 307-333.
10. Хомутенко В. П. Оподаткування суб'єктів господарювання: навч. посіб. / [В. П. Хомутенко, І. С. Луценко, А. В. Хомутенко, О. Г. Волкова]; за заг. ред. В. П. Хомутенко. – Одеса: «ВМВ», 2014. – 418 с.

СЕКЦІЯ 3

Інструменти підвищення капіталізації підприємств

ПРО КАПІТАЛІЗАЦІЮ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ОБСЛУГОВУЮЧИХ КООПЕРАТИВІВ

Віталій Володимирович Зіновчук,

д. е. н., професор,

Житомирський національний агроекологічний університет

Постановка проблеми. Нормальна життєдіяльність будь-якого підприємства вимагає постійного спрямування частини створеної ним доданої вартості на збільшення власного капіталу, що врешті має забезпечити отримання нової доданої вартості. Проте, збільшення статутного капіталу підприємства – це тільки один з аспектів процесу капіталізації. Інший – пов'язаний з орієнтацією на зростання ринкової вартості підприємства. Адже в ринковій економічній системі підприємства, як і товари, мають ціну, що формується в залежності від попиту та пропозиції. Обидва аспекти процесу капіталізації стосуються сільськогосподарських обслуговуючих кооперативах (далі – кооперативи), тому стали об'єктом даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дискусію щодо особливостей та проблем капіталізації в аграрному секторі сучасної України розпочав В. Андрійчук [1], в кооперативному секторі її підтримали В. Гончаренко [2], А. Пантелеймоненко [4] та ін. Серед зарубіжних дослідників капіталізації кооперативів варто відмітити класика теорії кооперації І. Смельянова, американця російського походження [5], та сучасного вченого-кооператора з США Д. Бартона, професора Канзаського університету [6]. Віддаючи належне усім дослідникам цієї проблеми, варто зазначити, що нинішній стан та рівень капіталізації вітчизняних кооперативів свідчить про гостру потребу в подальших дослідженнях у цьому напрямі.

Виклад основного матеріалу. Основна ознака кооперативу як підприємства полягає в тому, що його власники є одночасно його клієнтами. З цього а priori витікає розуміння кооперативу як підприємства особливої економічної природи, в якому акцент прибуткової мотивації переноситься з самого підприємства безпосередньо на його клієнтів-власників. Зазвичай це називають неприбутковим статусом (non-profit association) [5], інколи – обслуговуванням за собівартістю (service at cost), часом – особливим порядком розподілу прибутку. Але в будь-якому випадку – це нищівно ламає традиційне уявлення про механізм капіталізації підприємства в ринковій системі.

Було б помилкою уявляти неприбутковий статус кооперативів як нехтування з їх боку працювати ефективно. Проблема полягає в тому, що кооперативи створюються, насамперед, для задоволення економічних потреб клієнтів-власників, які ефективність роботи своїх кооперативів оцінюють в індивідуальному порядку – в залежності від отриманого зиску. Це опосередковується або шляхом надання послуг за мінімальними цінами, або за допомогою кооперативних виплат у вигляді надбавок до цін реалізації або знижок цін придбання. В такий спосіб члени кооперативу залишають спільному бізнесу лише мінімально необхідну частину створеної доданої вартості для здійснення капіталізації. У разі виникнення потреби у додаткових інвестиціях в дію запускається механізм спеціальних внесків до пайового капіталу.

Проте існують ще інші механізми мобілізації капіталу для здійснення кооперативної діяльності. Їх можна поділити на три основні групи. Перша група – державні та інші донорські фінансові програми як на поворотній, так і безповоротній основі. Обидва варіанти мають проблемні моменти. Друга група – банківське кредитування. Воно спрацьовує лише у випадку існування довіри з боку банків до кооперативів як до фінансово стабільних, платоспроможних та передбачуваних партнерів. Третя група – випуск кооперативами акцій як для членів кооперативу, так й для відкритого продажу на фондовому ринку. Проте це дозволено лише в окремих країнах, де за багато років відпрацьовано відповідні механізми. Крім цього, випуск акцій

змушує лібералізувати інтерпретацію деяких фундаментальних принципів кооперації.

Це в теорії або на практиці розвинутих країн, де кооперативний рух сформувався ще на початку минулого століття, а то й раніше. Українські реалії свідчать про те, що у потенційних кооператорів: 1) немає достатньо коштів не тільки на спеціальні внески, а навіть на вступні та членські; 2) навіть за гіпотетичної уяви про наявність коштів, товаровиробники не мають бажання ризикувати фінансово або ділити цей ризик з будь-ким.

Вихід з непростой ситуації вимагає непростого рішення. Його треба шукати в трьох площинах. Перша – організаційна. Це означає, що, враховуючи гетерогенну організаційну структуру аграрного сектора України, потрібні окремі варіанти рішення (моделі капіталізації) для сільгосп підприємств корпоративного типу, фермерських господарств сімейного типу та власників ОСГ. Друга площина – інституціональна, включаючи інституції формальні (правове поле та регуляторна політика уряду) та неформальні (використання сільських громад, громадських рухів, неформальних об'єднань громадян тощо). Третя площина – освітня, що вимагає системного навчання кооперації (цільові сегменти бенефіціарів, наскрізні освітні програми, диверсифікація ринку освітніх послуг).

Формування і збільшення статутного капіталу кооперативу, тобто перший етап капіталізації, дозволить реалістично підійти до її другого етапу – зростання ринкової вартості кооперативу як підприємства. До сих пір в Україні невідомі випадки купівлі підприємства для здійснення кооперативної діяльності та, навпаки, продажу кооперативу як підприємства. Це має місце, поперше, через недосконалість та неналежну прозорість вітчизняного фондового ринку (що стосується не тільки кооперативів). По-друге, сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи вимагають негайної формалізації їх існування та функціонування як підприємств, починаючи з узаконення їх правового статусу, ведення бухгалтерської та статистичної звітності тощо. По-третє, кошти, розподілені між членами кооперативу як кооперативні виплати, а також використані на його капіталізацію мають не розглядатися фіскальними органами як отриманий

прибуток (що, безумовно, вимагає однозначної легітимізації). Такий порядок є практикою більшості розвинутих країн, де кооперативний рух став іманентною соціальною складовою громадянського суспільства.

Висновки. Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи за своєю природою є неприбутковими підприємствами, отже звичайні механізми капіталізації їм не підходять. Це вимагає пошуку альтернативних можливостей мобілізації капіталу таких підприємств.

Капіталізація кооперативів має супроводжуватися комплексом заходів щодо їх формалізації як підприємств.

Список використаних джерел

1. Андрійчук В.Г. Капіталізація сільського господарства: стан та економічне регулювання розвитку : [монографія] / В.Г. Андрійчук. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2007. – 216 с.
2. Гончаренко В.В. Кредитні спілки як фінансові кооперативи: міжнародний досвід та українська практика. : [монографія] / В.В. Гончаренко. – К. : Наукова думка, 1997. – 240 с.
3. Пантелеймоненко А.О. Аграрна кооперація в Україні: теорія і практика: [монографія] / А.О. Пантелеймоненко. – Полтава : РВЦ ПУСКУ, 2008. – 347 с.
4. Barton D. A Comparison of Traditional and Newly Emerging Forms of Cooperative Capitalization. Arthur Capper Cooperative Center, KSU / Manhattan, KS. – 32 p.
5. Emelianoff, Ivan V. 1948 (Reprinted 1995). Economic Theory of Cooperation: Economic Structure of Cooperative Organizations. Davis, CA: University of California. – 271 p.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ

Наталія Куровська,

к.е.н., доцент кафедри фінансів і кредиту

Житомирський національний агроекологічний університет

Постановка проблеми. Системні перетворення економіки в умовах глобалізації зумовлюють підвищення ділової активності підприємств з метою забезпечення потреб та створення сприятливого бізнес-середовища в суспільстві. Наголошуючи лише на економічних проблемах, людство втрачає такі важливі складові збалансованого розвитку, як: соціальна справедливість, духовність, бережливе ставлення до навколишнього середовища тощо. Тому особливої уваги набувають питання соціальної відповідальності бізнесу як необхідної складової управління підприємством, заснованої на узгодженні інтересів працюючого населення та місцевих громад. Завдяки формуванню цілісної системи відповідальності суб'єктів економіки за свої дії при взаємодії бізнесу з іншими суб'єктами економіки можна досягти нового якісного рівня розвитку суспільства, а також забезпечення конкурентних переваг та позитивного іміджу підприємств.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Системні дослідження питань соціальної відповідальності висвітлено у працях таких науковців, як: О. Амоша, Л. Грицина, Е. Карнегі, А. Колот, Ф. Котлер, А. Кравченко, О. Новікова, М. Портер, Р. Пустовійт, Д. Рокфеллер, М. Фрідмен та ін. Проте, багатогранність досліджуваної проблеми потребує подальшого поглибленого дослідження питань соціальної відповідальності як необхідної складової формування сучасного бізнесу.

Виклад основного матеріалу. Збалансування економічних, соціальних та екологічних інтересів людства має реалізовуватись через відповідну систему відповідальності людини, держави, суспільства й бізнесу. Лише такий підхід сприятиме формуванню нового мислення й усвідомлення своєї самоцінності людиною та призначення її в суспільстві, забезпеченню постійної взаємодії між різними суб'єктами економіки в процесі їх соціального співіснування, чим і викликана зацікавленість науковців у

всебічному дослідженні багатогранності категорій: «соціальна відповідальність» та «корпоративна соціальна відповідальність».

Соціальна відповідальність має різноманітні підходи і тлумачення в залежності від суб'єктів економіки, галузі її впровадження, сфери застосування, проте формування її напрямів в Україні та в світі в цілому набуває всебільшого значення.

У розвинутих країнах вона базується перш за все на обов'язковості дотримання прав і свобод людини з відповідною її реакцією на вимоги суспільства і держави. У більшості з них провідну роль у розвитку соціальної відповідальності бере на себе держава через правове, інституційне, інформаційне, організаційно-управлінське та освітнє забезпечення. Особливого розвитку набула корпоративна соціальна відповідальність [1, с. 27]. Корпоративна соціальна відповідальність в процесі діяльності повинна проявлятися не лише завдяки виконанню певних норм і принципів, прийняттю правильних рішень, а й дотриманні моральних принципів, спрямованих на забезпечення гармонійного розвитку суспільства.

Корпоративна соціальна відповідальність у найбільш загальному, «приземленому», тлумаченні – це раціональний відгук організації на систему суперечливих очікувань заінтересованих сторін (стейкхолдерів), що спрямований на стійкий розвиток компанії; це відповідальність тих, хто приймає бізнес-рішення, перед тими, на кого ці рішення націлені [2, с. 6]. Корпоративна соціальна відповідальність базується на веденні бізнесу з врахуванням питань забезпечення працівників різноманітними соціальними благами, запровадження базових принципів етики бізнесу, збереження навколишнього середовища, дбайливого ставлення до місцевих громад, а також дотримання основних напрямів соціальної політики держави.

Україна нині проходить важливий період реалізації своєї цілі щодо підвищення рівня соціального, економічного та демократичного життя до рівня, визначеного в цілях розвитку тисячоліття та відповідного Європейським стандартам. Прогрес реалізації цих цілей потребує залучення та активної підтримки з боку інших учасників. У цьому контексті, важливу роль у досягненні цих цілей відіграє приватний сектор шляхом

реалізації інвестиційної діяльності та впровадження соціально відповідальних бізнес-практик [3, с. 14].

У відповідності до Концепції ООН щодо сталого розвитку, в Україні видано Указ Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»», головною передумовою реалізації якого є суспільний договір між владою, бізнесом та громадянським суспільством, де кожна сторона має свою зону відповідальності [4]. Відповідальність бізнесу – підтримувати та розвивати державу, бізнес-середовище та громадянське суспільство, сумлінно сплачувати податки, здійснювати ефективні інвестування в економіку держави, дотримуватися принципів чесної праці та конкуренції [4].

Сучасний бізнес в процесі своєї діяльності повинен бути соціально відповідальним як завдяки виконанню певних норм, прийняттю правильних рішень, так і дотриманні моральних принципів, спрямованих на забезпечення всебічного розвитку суспільства. Такий підхід сприятиме формуванню суспільства в напрямку усвідомлення своєї значущості у вирішенні нагальних проблем, пов'язаних з сучасними перетвореннями, спрямованими на збереження природного навколишнього середовища, збалансований розвиток суспільства, підвищення рівня життя тощо.

Висновки. Соціальна відповідальність бізнесу повинна реалізуватись через прийняття таких управлінських рішень, які задовольняють соціальні потреби суспільства на основі відповідального ставлення до процесу виробництва продукції з урахуванням екологічних проблем; задоволення потреб споживачів високоякісною і безпечною продукцією; забезпечення належними умовами праці та відпочинку працівників; підвищенням конкурентоспроможності вітчизняної продукції; збереження навколишнього середовища, турботливого ставлення до місцевих громад; виконання напрямів соціальної програми держави тощо. Це зумовить поєднання інтересів, волевиявлення та взаємодії кожного індивіда, держави, суспільства та бізнесу з метою забезпечення гармонійного співіснування та досягнення збалансованого розвитку людства.

Список використаних джерел

1. Діагностика стану та перспектив розвитку соціальної відповідальності в Україні (експертні оцінки): монографія / О. Ф. Новікова, М. Є. Дейч, О. В. Панькова та ін.; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2013. – 296 с.
2. Колот А. М. Корпоративна соціальна відповідальність: еволюція та розвиток теоретичних поглядів / А. М. Колот // Економічна теорія. – 2013. – № 4. – С. 5-26.
3. Орлова Н. С. Концептуальні засади корпоративної соціальної відповідальності в Україні: Монографія / Н. С. Орлова, А. О. Харламова. – Донецьк: Издательство, 2014. – 250 с.
4. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: указ Президента України № 5/2015 від 12.01.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ТЕХНОЛОГІЇ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО МОНІТОРИНГУ ПІДПРИЄМСТВА

Лариса Недільська,

к.е.н., доцент кафедри фінансів і кредиту

Житомирський національний агроекологічний університет

Постановка проблеми. У сучасних нестабільних, важкопрогнозованих і динамічних умовах господарювання лише гнучкі та прогресивні управлінські рішення здатні забезпечувати ефективний розвиток підприємства та добробут його власників. Між тим, адекватне оперативне управління повинно спиратися на результати систематичного спостереження, аналізу та контролю, які здатна забезпечити система фінансово-економічного моніторингу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий внесок у процес імплементації фінансово-економічного моніторингу у практику вітчизняних підприємств зробили такі науковці, як Штангрет А. М. [5], Ліпич Л.Г., Чуліпа І.Д., Терещенко О. О.,

Панчук І. П. [1] та ін. Водночас, технологія фінансово-економічного моніторингу є чутливою до джерел інформації, виявлених факторів впливу та змін в економічному просторі, тому потребує постійного вивчення і удосконалення.

Виклад основного матеріалу. В економічній теорії та практиці під фінансово-економічним моніторингом розуміють аналіз та оцінку фінансового стану підприємства на основі оперативної інформації. З позиції фінансового менеджменту, під фінансово-економічним моніторингом підприємства потрібно розуміти функціональну підсистему, яка охоплює прогнозування, планування, облік, контроль, аналіз та оцінку показників фінансово-господарського стану підприємства з метою вчасного виявлення змін і оперативного реагування на їх наслідки.

Іншими словами, моніторинг розглядається як спеціально організоване систематичне спостереження, що дозволяє підприємству адаптуватись до постійної зміни середовища та успішно виживати в умовах конкуренції [2]. Як будь-яка система, фінансово-економічний моніторинг підприємства вимагає постійного самотестування і оновлення [4].

Метою моніторингу є діагностування фактичного економічного і фінансового стану, порівняння його з прогнозованими значеннями чи аналогічними об'єктами, виявлення тенденцій і закономірностей розвитку економіки підприємства відповідно до головної мети, попередження негативного впливу внутрішніх та зовнішніх факторів на фінансовий результат та становище на ринку. Поряд з цим, основною ознакою моніторингу є постійність здійснення і гнучкість виконання, оскільки він чутливо реагує на усі виявлені тенденції і адаптується до потреб самого підприємства.

У запроваджені процеси фінансово-економічного моніторингу зацікавленими є широке коло осіб: засновники чи власники – з метою постійного контролю за своєю власністю; адміністратори і менеджери підприємства – з метою оперативного управління; інвестори – для достовірної оцінки доцільності запланованих чи уже здійснених інвестицій; кредитори – для підтвердження платоспроможності позичальника тощо.

Зважаючи на відкритість і публічність основної юридичної (безкоштовний пошук відомостей із Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань на сайті Міністерства юстиції України) та фінансової інформації, процедура фінансово-економічного моніторингу може охоплювати діагностику стану не лише самого підприємства, а й основних його партнерів, кредиторів та інших стейкхолдерів.

Як свідчить вітчизняна та закордонна практика, фінансово-економічний моніторинг підприємств нині здійснюється внутрішніми фінансово-аналітичними службами підприємства або на замовлення консалтинговими компаніями (компанія ProConsulting, консалтинговий центр «Фінансист», компанія Fisher&Partners та ін.). При цьому, технологія моніторингу складається з наступних етапів:

1. *Структура компанії* - картка; реєстраційні дані; ліцензії; основні акціонери; участь в холдингах, ФПГ, концернах та асоціаціях; дочірні компанії; рада директорів; виконавчий орган; опис діяльності; зобов'язання; плани; санкції і суди; випуск продукції; баланс; звіт про прибутки і збитки; коефіцієнти; економічні показники; відомості про акції; дивідендна історія.

2. *Фінансові показники* - аналітичний баланс; аналітичний звіт про прибутки і збитки; баланс IAS; нормативні коефіцієнти; перевірка на банкрутство; розрахунок чистих активів; структура активів; структура пасивів; ліквідність; результати діяльності.

3. *Аналітичний звіт* - експертна оцінка; оцінка ступеня взаємозв'язку (афільованості) з іншими компаніями; відомості про банківські рахунки; корпоративна структура, органи управління; плани майбутньої діяльності, зобов'язання; аналіз фінансової діяльності; суміщення керівних посад в компаніях; філії, дочірні і залежні суспільства [3].

На основі ресурсного (інвестиційного), циклічного, системного, кластерного, процесного, ситуаційного чи індикаторного підходу [6] у процесі моніторингу підбираються показники та формуються системи оцінки, які найбільш достовірно та повно відображатимуть реальний стан господарської діяльності та ефективності фінансового управління підприємством. Таким чином, фінансово-економічний

моніторинг доречно застосовувати як для кризових умов (з метою пошуку санаційних заходів), так і в стабільній ситуації – для виявлення можливих загроз.

Висновки. В умовах нестабільного динамічного ринкового середовища фінансово-економічний моніторинг господарської діяльності та фінансового стану підприємства здатен забезпечити високу ефективність оперативного управління та стратегічний розвиток.

Список використаних джерел

1. Панчук І. П. Аналітичний інструментарій фінансово-економічного моніторингу фінансової діяльності підприємства [Текст] / І. П. Панчук // Економічні науки. Серія: Облік і фінанси. - 2014. - Вип. 11(2). - С. 271-277.
2. Сидоренко-Мельник Г. М. Організаційно-методичні засади фінансового моніторингу ділової активності підприємства [Текст] / Г. М. Сидоренко-Мельник // БізнесІнформ. - № 11. – 2013. – С. 372-376.
3. Фінансово-економічний моніторинг підприємства [Електронний ресурс] - Режим доступу: [/http://marketing1.ru/ua/rus3.html](http://marketing1.ru/ua/rus3.html)
4. Халіна В. М. Концепція фінансово-економічного моніторингу підприємства [Текст] / В. М. Халіна // Вісник економіки транспорту і промисловості. - 2013. - Вип. 42. - С. 331-334.
5. Штангрет А. М. Теоретико-методичні засади побудови системи моніторингу економічної безпеки підприємств авіаційної галузі [Електронний ресурс] / А. М. Штангрет // Науковий вісник НЛТУ України. - 2013. - Вип. 23.12. - С. 206-211. - Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/>
6. Якименко Ю. М. Оцінка рівня економічної безпеки бізнесу при моніторингу підприємства [Текст] / Ю. М. Якименко, Т. М. Мужанова // Економіка. Менеджмент. Бізнес. - 2015. - № 4. - С. 78-84.

ОСНОВЫ КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИИ ФИНАНСОВОГО АНАЛИЗА ПРЕДПРИЯТИЙ

Юрий Бродский,

к.т.н., доцент кафедры компьютерных технологий и моделирования систем

Юрий Тимонин,

к.т.н., доцент кафедры компьютерных технологий и моделирования систем,

Житомирский национальный агроэкологический университет

Постановка проблемы. Как известно, в основе методологии финансового анализа лежат формирование и оценка показателей финансового состояния предприятий, которые используются для принятия управленческих решений. Поэтому к аналитическим показателям предъявляются повышенные требования в части адекватного отображения финансового состояния. Главные ограничения финансового анализа проявляются в двух аспектах – в несоответствии аналитических показателей моделям предприятия и в неадекватности самих моделей. Также, в современной критике финансового анализа отмечается большое количество проблем, связанных с терминологией, идентификацией, информативностью, несовершенством системы бухгалтерского учета и т.д. [1]. Многочисленность и разнообразие этих методологических проблем свидетельствуют об отсутствии строгих теоретических оснований финансового анализа и о необходимости применения новых, концептуальных подходов к формированию адекватных аналитических и интегральных оценочных показателей финансового состояния.

Анализ последних исследований. Неадекватность моделей предприятия представляет собой самостоятельную проблему в области экономико-математического моделирования, решение которой можно связать с применением моделей экономического механизма [2]. В качестве аналитических показателей финансового состояния используются финансовые коэффициенты, рассчитываемые по данным бухгалтерского учета, и интегральные характеристики, формируемые как суммы

взвешенных коэффициентов. Недостатки таких рейтинговых методов проявляются в произвольном, необоснованном выборе как самих показателей, так и значений весовых коэффициентов. Для повышения степени соответствия исходному описанию увеличивают количество аналитических показателей, однако это не решает проблему в принципе. Перспективным подходом для построения моделей предприятий является структурно-функциональная архитектура, основанная на использовании абстрактных алгебраических моделей, для которых установлено взаимно-однозначное соответствие [2].

Постановка задачи. Развитие методологии финансового анализа нацелено на формирование полного соответствия аналитических показателей моделям предприятия на принципах изоморфизма. Такой подход ввиду формализма требует кардинального пересмотра установившихся положений финансового анализа и формирования новых концептуальных схем.

Основной материал. В работе рассматривается концептуальный подход к формированию основных положений финансового анализа. Как известно (финансовый словарь), *«концептуализация – это определение понятий, отношений и механизмов управления, необходимых для описания процессов решения задач в избранной предметной области»*. Финансовый анализ при этом рассматривается как процедура изоморфного преобразования финансового состояния в спектр оценок этого состояния. Финансовое состояние определим как совокупность фиксированных значений опорных величин финансового потока в операционном цикле, в качестве которых используются ресурсы модели предприятия.

Проблему несоответствия аналитических показателей моделям предприятия в принципе можно определить как проблему изоморфизма, формальное решение которой предполагает построение двухстороннего преобразования $X \Leftrightarrow \Psi$ исходной модели (оригинала) X в ее изображение Ψ в критериальном пространстве. При этом элементами исходных моделей являются ресурсы предприятия, а элементами оценочных моделей – аналитических показатели, которые описывают отношения ресурсов. Если исходная модель

описывает процессное представление в виде финансового потока, то критериальное изображение – спектр оценок этого потока. Поскольку исходная модель описывает ресурсы предприятия, которые имеют стоимостное измерение, то для элементов модели разрешены только аддитивные операции. Поэтому в качестве элементов x_j исходной модели определим набор ресурсов в виде хронологически упорядоченной последовательности $X = \langle x_1, \dots, x_I \rangle$. Этих элементов должно быть достаточно для образования такого результата функционирования предприятия как прибыль. Критериальное изображение $\Psi = \langle \phi_1, \dots, \phi_I \rangle$ описывает спектр оценок финансового состояния в виде мультипликативной модели. В качестве элементов ϕ_j критериальной модели определим последовательность аналитических показателей, упорядоченных в соответствии с последовательностью ресурсов исходной модели. Аналитические показатели – это безразмерные финансовые коэффициенты, которые определяются как отношения ресурсов и имеют смысл коэффициентов передачи в потоке стоимости. Интегральные характеристики финансового состояния описываются произведением всех аналитических показателей $F = \prod \phi_j$ и имеют смысл рентабельности.

Процедура анализа как прямое преобразование $\phi_j^{j+1} = x_{j+1} / x_j$ обеспечивает определение элементов мультипликативной модели по известным элементам аддитивной модели. Обратное преобразование (синтез) $x_{j+1} = \phi_j^{j+1} x_j$ обеспечивает определение элементов аддитивной модели по известным элементам мультипликативной модели. Двухстороннее преобразование обеспечивает взаимно однозначное соответствие элементов моделей, из которого следует, что, если задана исходная модель, то существует однозначно соответствующая ей критериальная модель, и наоборот. Отметим важное свойство преобразования, связанное с операцией сложения ресурсов. При сложении ресурсов оценки финансового состояния не увеличиваются, а при масштабировании – не изменяются.

Выводы. В основу концептуальной схемы финансового анализа положено двухстороннее изоморфное преобразование процессного представления финансового состояния ресурсов в спектр оценок. Такой подход позволяет устранить главный недостаток финансового анализа, который состоит в несоответствии аналитических показателей исходному финансовому описанию. Использование новых адекватных представлений моделей предприятия, методов анализа и синтеза позволяет корректно ставить и решать задачи финансового управления, в частности, задачи локализации и исправления узких мест.

Список использованных источников

1. Исаева Ш.М. Современные проблемы проведения анализа финансово-экономического состояния предприятия и пути их решения. / Ш. М. Исаева, Х. С. Ясулова // Электронный научный журнал «Современные проблемы науки и образования». 2015. – № 2-3.
2. Тимонин Ю.А. Структурно-функциональная оптимизация ресурсов предприятия. / Ю. А. Тимонин, А. Ю. Тимонин // Материалы меж.-нар. н.-пр. конференции «Аграрна наука, освіта, виробництво: Європейський досвід для України», Житомир, 17-18 листопада 2015. С.708–711.

КРЕДИТУВАННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ З ВИКОРИСТАННЯМ СТРОКОВИХ КРЕДИТНИХ ІНСТРУМЕНТІВ

Олег Стойко,

к.е.н, доцент кафедри фінансів і кредиту

Житомирський національний агроекологічний університет

Постановка проблеми. У сучасних умовах складної економічної ситуації вітчизняні аграрні підприємства потребують більших обсягів грошових коштів, необхідних для проведення польових робіт через подорожчання виробничих ресурсів,

фінансові установи зменшують обсяги кредитування та підвищують процентні ставки через підвищені ризики, а постачальники ресурсів зіткнулися зі значним падінням попиту через зменшення купівельної спроможності аграрних виробників. Відтак, виникає потреба у використанні нетрадиційних інструментів і схем у кредитуванні аграрних підприємств.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми функціонування ринку похідних фінансових інструментів та управління ризиком привертають увагу багатьох вітчизняних вчених. Значний внесок у їх розробку зробили такі науковці, як: О. Береславська, І. Бурденко, А. Глущенко, Т. Коваленко, М. Кузьменко, Ю. Лупенко, І. Макаренко, М. Пархомець, О. Сохацька, В. Фещенко та ін. Однак, окремі питання теорії і практики кредитування аграрних товаровиробників з використанням строкових кредитних інструментів ще недостатньо вивчені і вимагають поглибленого дослідження.

Виклад основного матеріалу. Наразі в Україні не створено дієвого ринку деривативів для аграрного сектору національної економіки. Невдалі спроби запровадження деривативів в аграрному секторі вітчизняної економіки можна пояснити як некоректним розумінням сутності та механізму дії строкових ринків організаторами цієї справи, що знаходило своє відображення в суперечливих положеннях нормативних документів, покликаних їх створити, так і відсутністю об'єктивних передумов для належного функціонування строкових ринків. Необхідною передумовою цього є розвинений спотовий ринок сільськогосподарської продукції, відсутність монополізму на ньому і необґрунтованих заборон на експортно-імпорتنі та валютні операції учасників [2].

Зарубіжний досвід функціонування та державного регулювання ринків деривативів свідчить, що вони можуть бути ефективним інструментом для сільськогосподарських товаровиробників у частині зменшення цінового ризику, пов'язаного з торгівлею сільськогосподарською продукцією. Ф'ючерсні ринки сільськогосподарської продукції існували в США ще з 1860 року. Такі ринки набули важливості особливо в останні 20 років і все більше країн почали їх створювати, як наприклад Угорщина та Німеччина в 1990-х роках [5, с. 142].

В Україні ф'ючерси застосовуються виключно на фондовому й валютному ринках, а в аграрному секторі, незважаючи на очевидні переваги цих деривативів, поки що не використовуються [3, с. 105]. Форвардні контракти використовуються на зерновому ринку України з 2008 р. у рамках програми державної підтримки сільського господарства, участь в якій беруть виключно сільськогосподарські виробники. Форвардні закупівлі зерна передбачають придбання зерна на організованому аграрному ринку для потреб державного інтервенційного фонду у визначений час та на певних умовах у майбутньому, із фіксацією цін такого придбання під час укладення форвардного біржового контракту.

Запроваджений механізм укладання форвардних контрактів при закупівлі зерна, на нашу думку, нівелює переваги страхування ризиків сільськогосподарських виробників з використанням цього виду деривативів. Так, правилами проведення форвардних закупівель, зокрема, передбачається обов'язкова сплата страхового платежу, яка у 2013 р. становила 3,5 % мінімальної інтервенційної ціни, обов'язкове укладення договору застави майбутнього врожаю, використання мінімального лота базового активу розміром 500 т та ін. [1]. Відтак, підтримуємо думку фахівців, що вітчизняна практика хеджування фінансових ризиків сільськогосподарських виробників за допомогою форвардного контракту на Українській аграрній біржі суперечить економічній природі цього деривативу та зводить нанівець його основні переваги – індивідуальність і маловитратність [3, с. 104].

Світовий досвід свідчить, що застосування строкових кредитних інструментів може стати дієвим засобом кредитування вітчизняних аграрних підприємств, надаючи їм можливість укладати кредитні договори з комерційними банками до реального строку одержання кредитних коштів, забезпечуючи певну диверсифікацію своєї діяльності.

Застосування форвардного контракту полягає у безумовному праві позичальника на одержання кредитних ресурсів за раніше обумовленою сумою, вартістю і терміном його надання у майбутньому. Ф'ючерсний контракт є подібним за змістом строковим інструментом, проте, застосовується виключно на біржовому

ринку. У сфері кредитування сільськогосподарських товаровиробників доцільно застосовувати саме форвардні контракти.

Форвардний контракт випускається комерційним банком з метою подальшого продажу потенційному позичальнику. Сільськогосподарське підприємство, придбавши форвард-контракт, одержує гарантію на отримання в майбутньому кредитних коштів у визначеному обсязі та за обумовленою процентною ставкою. Форвардний контракт, як і інші цінні папери, можна перепродати іншій особі, однак тільки за погодженням із банком-емітентом, який визначатиме кредитоспроможність цієї особи.

Запровадження механізму форвардного кредитування аграрних підприємств є вигідним як для позичальника, так і для кредитора. Форвардне кредитування сприятиме здешевленню вартості кредиту для аграрного товаровиробника (позичальник оплачує частину вартості форвардного контракту раніше, ніж одержує кредитні ресурси, що дає можливість банку зменшити відсоткову ставку за користування позикою на розмір кредитного ризику), удосконаленню системи планування та організації діяльності аграрного підприємства, забезпеченню безперервного процесу виробництва сільськогосподарської продукції. Банк-емітент форвардного контракту зможе отримати подвійну вигоду: прибуток від обороту коштів, отриманих у результаті продажу кредитного форварду, і дохід від проведеної кредитної операції у вигляді процентів за користування позиковими коштами.

Разом з тим, форвардне кредитування має деякі недоліки для обох учасників кредитного процесу. Для позичальника – занадто жорсткі вимоги з приводу отримання кредиту і купівлі форвард-контракту; для кредитора – додатковий ризик, який може виникнути у результаті несприятливих фінансових змін протягом строку дії форвардного контракту.

Придбання аграрним підприємством форвардного контракту доцільно здійснювати у літньо-зимовий період року, що передедує року, в якому буде реально отримано кредитні ресурси. Це пояснюється тим, що аграрні підприємства саме у вказаний період отримують виручку від реалізації виробленої продукції. При розрахунку вартості форвардного контракту необхідно

враховувати обсяг бажаних позикових коштів, а також той факт, що величина вартості форвардного контракту має формуватися під дією таких чинників: бажання позичальника отримати кредит вчасно і з нижчою процентною ставкою та його можливість придбати форвард-контракт. Виходячи з досвіду гарантійного кредитування, де розмір рівня ризику не перевищує 20-30 %, на думку фахівців, вартість форвард-контракту слід оцінити в межах 7-10 % від обсягу кредитних коштів [4, с. 173].

Поряд з цим, форвардний контракт повинен мати можливість бути перепроданим, у разі виникнення у позичальника обставин, за яких він може відмовитися від отримання кредиту. При цьому форвард-контракт може бути перепроданий або банку-емітенту за вирахуванням премії банку, або іншому позичальнику за договірною ціною. Отже, аграрні підприємства можуть значно розширити свої можливості щодо отримання необхідних позикових коштів.

Висновки. Дієвим засобом кредитування вітчизняних аграрних підприємств може стати форвардне кредитування, яке надає їм можливість укласти кредитні договори з комерційними банками до реального строку отримання кредитних коштів. Використання механізму форвардного кредитування дозволить аграрним товаровиробникам значно розширити можливості щодо їх доступу до необхідних кредитних ресурсів та суттєво покращити свою платоспроможність.

Список використаних джерел

1. Коваленко Т. Державні форвардні закупівлі зерна: особливості правового регулювання [Електронний ресурс] / Т. Коваленко // Газета «Агробізнес сьогодні». – Режим доступу : <http://www.agro-business.com.ua/2011-05-11-22-05-40/868-2012-02-16-13-54-33.html>.
2. Лупенко Ю. Ф'ючерсні механізми для розвитку аграрного сектору економіки [Електронний ресурс] / Ю. Лупенко, В. Феценко // Інформаційно-аналітичний портал Українського агентства фінансового розвитку. – Режим доступу : http://www.ufin.com.ua/analit_mat/sdu/125.htm.
3. Лупенко Ю. О. Хеджування фінансових ризиків та сучасний ринок деривативів для підприємств аграрного сектору

економіки / Ю. О. Лупенко, В. В. Фещенко // Фінанси України. – 2014. – № 11. – С. 98-115.

4. Пархоμεць М. К. Організаційно-економічний механізм забезпечення дохідності сільськогосподарських підприємств : теорія, методика, практика : моногр. / М. К. Пархоμεць, В. В. Гудак. – Тернопіль : ТНЕУ, 2014. – 256 с.
5. Сільське господарство України : криза та відновлення / За ред. Штефана фон Крамона-Таубаделя, Сергія Дем'яненка, Арніма Куна. – К. : Гарант-Сервіс, 2004. – 207 с.
6. Стойко О. Я. Альтернативні види кредитного забезпечення аграрних підприємств / О. Я. Стойко // Фінансова політика в аграрному секторі економіки : стан та перспективи : монографія / [І. В. Абрамова, О. М. Віленчук, Д. І. Дема та ін.]; за ред. проф. Д. І. Деми. – Житомир : ЖНАЕУ, 2015. – С. 136-152.

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ФІНАНСОВОЇ САНАЦІЇ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Людмила Дорохова,

к.е.н., доцент кафедри фінансів і кредиту

Павло Козеренко, магістрант,

Житомирський національний агроекологічний університет

Постановка проблеми. Розвиток кризових явищ в економіці країни та нестабільність політичного і законодавчого середовища зумовлює нарощування стійких негативних тенденцій у діяльності аграрних підприємств, що вимагає термінового застосування відповідних антикризових або санаційних заходів. В умовах накопичення суперечностей у внутрішньому та зовнішньому середовищі дедалі більшої актуальності набуває необхідність теоретико-методичного обґрунтування дієвого механізму антикризового фінансового управління діяльністю суб'єктів господарювання та створення відповідних умов для

практичного застосування ефективного інструментарію подолання кризового стану підприємств в аграрному секторі економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням теоретико-методологічних та окремих практичних аспектів банкрутства і антикризового управління присвячено значну кількість праць вітчизняних та закордонних вчених, таких як: Е. Альтман, В. Бівер, І.О. Бланк, В.І. Грачов, О.В. Коваленко, Г.О. Крамаренко, Л.О. Лігоненко, С.М. Онисько, Л.С. Ситник, О.О. Терещенко, М.І. Тітов, А.М. Штангрет та ін.

Найбільш послідовно і повно проблеми формування та ефективного використання фінансових ресурсів підприємствами аграрної сфери в кризових умовах з урахуванням механізмів санації розглядають вчені-економісти Є.М. Андрущак, Т.А. Булович, І.Н. Карпунь, Б.Й. Пасхавер, М.Й. Малік, Р.П. Саблук, О.О. Непочатенко, А.В. Чупіс та ін. Запровадженню нових механізмів антикризового фінансового управління підприємств, в тому числі аграрної сфери, присвячено наукові праці І.Ю. Гришової, Д.В. Долбневої, В.Ф. Жаренко, Л.О. Омелянович, І.П. Островської, С.С. Степанчук тощо.

Проте зважаючи на важливість створення умов для якісних структурних змін аграрного виробництва, необхідно зазначити, що ряд теоретичних, методологічних і практичних питань антикризового управління діяльністю неплатоспроможних сільськогосподарських підприємств залишаються неоднозначними та невіршеними. Зокрема, нагальною є необхідність систематизації стратегічних напрямів і завдань фінансової санації, обґрунтування її доцільності, удосконалення інструментів діагностики та запобігання банкрутства реформованих аграрних підприємств і фермерських господарств.

Виклад основного матеріалу. В результаті ускладнення економічного та політичного стану країни збільшується кількість негативних факторів, що впливають на платоспроможність усіх вітчизняних підприємств та створює загрозу їх банкрутства. За даними офіційної судової статистики, місцевими господарськими судами у 2015 р. було розглянуто 111186 справ переважно майнового характеру, що виникають при виконанні господарських договорів, з них 24799 (22,3 %) – це справи про

банкрутство [4]. Слід зауважити, що протягом останніх років спостерігається поступове зменшення кількості справ про банкрутство, закінчених провадженням, зокрема, у 4,3 рази в 2015 р. порівняно з 2011 р. (рис. 1).

Рис. 1. Основні тенденції порушення справ про банкрутство підприємств України

Джерело: побудовано автором за даними Офіційного сайту судової влади України [4].

Проте частка підприємств, щодо яких було винесено постанови про визнання їх банкрутом, від загальної кількості справ, завершених провадженням, зростає з 65 % у 2011 р. до 74,8% у 2015 р. Вкрай низькою залишається також частка справ, які припинені внаслідок проведення санації боржника, укладання мирової угоди та виконання усіх зобов'язань перед кредиторами, що свідчить про посилення негативних тенденцій зростання масштабів банкрутства суб'єктів господарювання.

В сучасних кризових умовах внутрішні механізми запобігання банкрутству підприємств все частіше не приносять очікуваних фінансових результатів. Отже, вирішення сукупності проблем щодо виведення підприємств із кризового стану потребує запровадження системи заходів антикризового управління, які враховуватимуть організаційно-правові та

фінансово-економічні особливості функціонування кожного суб'єкта господарювання у зовнішньому середовищі.

На думку експертів, існуючий в Україні інститут банкрутства не виконує своїх функцій, що зумовлюється недоліками законодавства, нерегульованістю відносин власності, відсутністю системи страхування на випадок банкрутства, нестачею бюджетних коштів для мінімізації його негативних соціально-економічних наслідків тощо. Зокрема, процедура банкрутства українських підприємств дуже довготривала і дорога. Так, процес відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом займає в середньому 2,9 року, що на 1,2 року більше, ніж у країнах-членів Євросоюзу, хоча на 0,3 року менше, ніж у державах Східної Європи та Середньої Азії. На процедури, пов'язані з банкрутством, в Україні витрачається 42% коштів від загальної вартості бізнесу, а в країнах Східної Європи і Середньої Азії – всього 13% [6, с. 277]. Саме тому за оцінками Всесвітнього банку, за ефективністю процедури ліквідації підприємств Україна займає 157-е місце із 185 країн світу [3].

Для вдосконалення процедурної складової вітчизняних аграрних підприємств відповідно до світових норм доцільно подолати непрозорість, узгодженість та недосконалість законодавства про банкрутство [2], посилити відповідальність сторін та врівноважити позиції боржника і кредитора, запровадити дієвий механізм реструктуризації боргів та забезпечити реальну спрямованість процедури на відновлення платоспроможності боржника.

До визначальних обставин, що породжують банкрутство, можна віднести втрату платоспроможності і виникнення кризової ситуації. Отже, ефективний механізм запобігання фінансовій неспроможності доцільно конструювати відносно окремих фаз кризи: у першій фазі він призначений для раннього виявлення втрати платоспроможності, у другій має бути спрямований на недопущення невігідного підприємству розвитку кризової ситуації, що призводить до банкрутства, або на відновлення платоспроможності, якщо на першій стадії вона була втрачена [5].

На практиці низький рівень кваліфікації менеджменту і брак достатньої інформації у більшості українських аграрних підприємств спричиняють відсутність превентивного характеру антикризового управління, що обмежує можливість вчасної ідентифікації зовнішніх і внутрішніх загроз та зумовлює відсутність стратегічного підходу в управлінні підприємством, його спрямованість на короткострокові результати. В цих умовах виявлений на підприємстві кризовий стан може стати головним мотиватором впровадження системи антикризового фінансового контролінгу, особливістю якого є те, що він спрямований на своєчасне інформування менеджменту про імовірну кризу на сільськогосподарському підприємстві і формування різноманітних сценаріїв її вирішення на основі використання традиційних та специфічних методів та інструментів фінансового контролінгу.

З огляду на кризовий стан, специфіку виробництва та фінансування аграрних вітчизняних підприємств, основними етапами функціонування механізму їх санації повинні стати: відновлення платоспроможності за рахунок наявних ресурсів, власних резервів, реструктуризації боргів і зовнішньої допомоги; покриття нагромаджених збитків попередніх періодів шляхом використання санації балансу, фінансової допомоги власників та інших зовнішніх надходжень; поліпшення майнового стану за рахунок наявних коштів, нагромадження власного капіталу, зовнішніх довго- та короткострокових запозичень; зміцнення фінансової стійкості зі зміною структури власності або шляхом залучення позикових коштів.

Висновки. Санація суб'єктів підприємництва являє собою складний процес, який потребує чіткого визначення механізму його регулювання та управління, основними складовими якого є запобігання банкрутству і фінансове оздоровлення. Виходячи з цього, механізм антикризового фінансового управління підприємством потребує вдосконалення в двох основних напрямках: по-перше, щодо запровадження комплексу профілактичних заходів, спрямованих на попередження фінансової кризи (діагностика сильних і слабких сторін підприємства, ймовірності його банкрутства, застосування попереджувальних заходів); по-друге, створення ефективної

системи управління фінансами, спрямованої на виведення підприємства з кризи за рахунок використання дієвих інструментів і методів фінансової стабілізації, зокрема шляхом проведення санації чи реструктуризації суб'єкта господарювання.

Список використаних джерел

1. Долбнева Д.В. Сучасні тенденції банкрутства підприємств в Україні та заходи по запобіганню їх неплатоспроможності / Д.В. Долбнева // Бізнесінформ. – 2015. – № 10. – С. 244-250.
2. Жаренко В.Ф. Особливості банкрутства сільськогосподарських товаровиробників / В. Ф. Жаренко // Правовий вісник Української академії банківської справи. – 2014 р. – № 1(10). – С. 54-59.
3. Олександренко І.В. Основні причини банкрутства підприємств // І.В. Олександренко, Л.І. Ішук // Економічний форум. –2015. – № 2. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [irbis-nbuv.gov.ua>cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis)
4. Офіційний веб-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : w1.c1.rada.gov.ua/pls/.../webproc34?id.
5. Руденко Є.М. Сучасні тенденції банкрутства в Україні та заходи запобігання неплатоспроможності вітчизняних підприємств / Є.М. Руденко // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014 – Вип. 5. – Част.3. – С. 21-25.
6. Хаджинова О.В. Сучасні тенденції банкрутства підприємств в Україні / О.В. Хаджинова // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2013. – Вип. 1. – Т. 2. – С. 275-278.

ОБЛІК ФІНАНСОВИХ ВИТРАТ В УМОВАХ ПІДВИЩЕННЯ КАПІТАЛІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ

Тетяна Гайдучок,

*к.е.н, доцент кафедри бухгалтерського обліку,
оподаткування та аудиту*

Житомирський національний агроекологічний університет

Постановка проблеми. Ринкові умови господарювання обумовлюють потребу суб'єктів підприємницької діяльності визначати співвідношення власних обігових засобів та залучених коштів. Стрімке зростання конкуренції на ринку створює умови щодо розширення господарської діяльності підприємств шляхом вкладання вільних коштів у створення матеріально-технічного забезпечення, розробку нових видів продукції та поліпшення якості продукції, що вже виробляється, пошук нових ринку збуту і т.д. В зв'язку з цим підприємствам доводиться залучати якомога більше грошових коштів і тому виникають додаткові фінансові витрати. Варто погодитись з науковцями [2], які займаються цією проблемою, що в залежності від облікової політики підприємства та цілей, на які використано запозичені кошти варіанти відображення в обліку фінансових витрат можуть принципово відрізнитись.

Система бухгалтерського обліку є чи не єдиним джерелом інформації про фактичні фінансові витрати, а тому вирішення зазначеної проблеми лежить в площині обліково-аналітичних процедур.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання особливостей обліку фінансових витрат є актуальним і привертає до себе увагу багатьох науковців, серед яких слід виділити роботи провідних науковців: О. Алтинцевої, С. Голова, О. Міронова, В. Пархоменко, Ю. Серпенінової, О. Чижицин, та ін. Проте ряд питань досі залишаються недостатньо вивченими, що зумовлює актуальність теми та подальшого дослідження.

Виклад основного матеріалу. Підприємства, які ведуть активну господарську діяльність, не завжди мають в достатній кількості вільні кошти. Для вирішення цієї проблеми підприємства отримують кредити, позики, випускають облігації

тощо, внаслідок чого і змушені нести фінансові витрати. Облік фінансових витрат повинен здійснюватися з урахуванням принципу відповідності і нарахування доходів і витрат та принципу обачності.

Основними нормативними документами, що регламентують облікове забезпечення фінансових витрат є П(С)БО 31 «Фінансові витрати» та МСБО 23 «Витрати на позики». У відповідності до п. 3 П(С)БО 31 [3], фінансові витрати – це витрати на проценти та інші витрати підприємства, пов'язані із запозиченнями. А ось МСБО 23 визначає витрати на позики як витрати на сплату відсотків або інші витрати, пов'язані із запозиченням коштів [4].

Для цілей бухгалтерського обліку фінансові витрати включають: відсотки за користування короткостроковими і довгостроковими позиками банків, банківським овердрафтом; відсотки за облігаціями випущеними, векселями виданими; дисконт за облігаціями, амортизацію інших знижок, пов'язаних із позиками; відсотки за фінансову оренду активів.

П(С)БО 31 та МСБО 23 визначають два методи обліку фінансових витрат: базовий та альтернативний. Базовий – передбачає, що витрати на позики визнаються як витрати того періоду, в якому вони були понесені, незалежно від використання позики. У відповідності до міжнародної практики такі витрати наводяться окремою статтею у Звіті про прибутки та збитки. У фінансовому обліку це відображається таким бухгалтерським проведенням:

<i>Дебет рахунку</i>	<i>Фінансові витрати</i>
<i>Кредит рахунку</i>	<i>Грошові кошти/нарахування</i>

Дозволений альтернативний метод передбачає, що суб'єкт господарювання капіталізує витрати на позики, які безпосередньо відносяться до придбання, будівництва або виробництва кваліфікованого активу як частина собівартості цього активу. Інші витрати на позики визнаються як витрати в тому періоді, у якому вони були понесені. У фінансовому обліку це відображається:

*Дебет рахунку Собівартість кваліфікаційного активу
Кредит рахунку Грошові кошти/нарахування [4].*

Виходячи з доцільності, обґрунтованості та з урахування норм чинних стандартів кожне підприємство самостійно обирає метод обліку фінансових витрат, який обов'язково повинен знайти відображення в обліковій політиці підприємства [2].

Відповідно до П(С)БО 31, фінансові витрати визнаються витратами того звітного періоду, в якому вони були нараховані, окрім випадку, коли облікова політика підприємства передбачає капіталізацію фінансових витрат, пов'язаних із створенням кваліфікаційного активу. Кваліфікаційний актив – актив, який обов'язково потребує суттєвого часу для його створення.

Капіталізація фінансових витрат – включення фінансових витрат до собівартості кваліфікаційного активу [1].

Капіталізація фінансових витрат є добровільним, альтернативним вибором підприємства. Це означає, якщо підприємство вирішує капіталізувати фінансові витрати, необхідно в наказі про облікову політику відзначити: перелік кваліфікаційних активів у процесі придбання, будівництва, створення, виготовлення, виробництва, вирощування; час його створення.

Застосування методів капіталізації фінансових витрат може мати економічні переваги в певний момент часу та за певних умов для досягнення мети управлінських рішень. Капіталізація фінансових витрат: покращує показники одержаного прибутку; відображає збільшення активів у балансі (звіті про фінансовий стан), впливає на кредитну політику підприємства тощо.

Висновки. Отже, приймаючи рішення про капіталізацію фінансових витрат підприємствам варто пам'ятати, що капіталізація в цілому має суттєвий вплив на показники фінансово-господарської діяльності підприємства.

Список використаних джерел

1. Бескоста Г. М. Метод капіталізації фінансових витрат у фінансовому обліку підприємства [Електронний ресурс] / Г.М.Бескоста, І. А. Козачок – Режим доступу: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_1_145.pdf.

2. Серпенінова Ю. С. Особливості обліку фінансових витрат настворення кваліфікаційних активів / Ю. С. Серпенінова, О. С. Алтинцева // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Проблеми інтеграції України у світовий фінансовий простір (збірник наукових праць) / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; редкол.: відп. ред. В. С. Кравців. – Львів, 2014. – Вип. 1 (105) – С. 455-46.
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 31 «Фінансові витрати»: наказ Мін-ва фінансів України від 28.04. 2006 р. №415 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0610-06>
4. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку № 23 «Витрати на позики» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.

ПРИНЦИПИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІНСЬКОГО КОНТРОЛЮ

Роман Савченко,

*к.е.н, доцент кафедри бухгалтерського обліку,
оподаткування та аудиту*

Житомирський національний агроекологічний університет

Постановка проблеми. Управлінський контроль, як система, повинен виконувати одну або декілька функцій періодично або ж перманентно. Підприємство має розуміти зміст елементів управлінського контролю, перш ніж організувати та запроваджувати в практичну діяльність цю систему. Елементи управлінського контролю - це саме ті фактори, що будуть відображати його економічний зміст в цілому, а також окремих складових цієї системи.

Аналіз останніх досліджень. Проблема розвитку теоретичних аспектів та розв'язанням практичних проблем управлінського контролю займалися ряд зарубіжних та вітчизняних вчених, а саме: Р. Адамс, В. Андрєєва, А. Арєнс,

І. Белобжецький, О. Бородкін, Н. Брехун, В. Бурцев, Ф. Бутинць, Б. Валуєв, А. Герасимович, О. Деменіна, Є. Калюга, А. Кармінський, Г. Кірейцев, М. Корінко, М. Кужельний, А. Кузьмінський, Дж. Лоббек, Дж. Монтгомері, Л. Нападівська, І. Пилипенко, Дж. Робертсон, В. Суйц, М. Чумаченко, В. Шевчук, А. Шеремет, Ю. Цаль-Цалко, А. Яругова та інші. Проте поза увагою залишилися дослідження щодо визначення принципів функціонування системи управлінського контролю.

Виклад основного матеріалу. Елементи управлінського контролю є важливими компонентами системи, що визначає цілі, сутність і процедури контролю. Його складові включають конкретні об'єкти системи, що відображають рівні управління, види діяльності та їх взаємозв'язки. Процедури управлінського контролю є засобами, завдяки яким реалізовується призначення контролю. При організації та реалізації управлінського контролю підприємство повинно дотримуватися таких основних принципів (таб. 1):

В той же час необхідно зазначити, що підприємство має враховувати такі вимоги сьогодення:

1. Орієнтація на людину. Саме людина є найбільш важливим активом організації. У практиці управління та управлінського контролю суб'єктивні ініціативи людей слід розглядати в аспектах структури управління, організаційної структури, керівництва та відповідальності і т.д.

2. Об'єктивні критерії. При їх визначенні слід враховувати дію різних факторів, зокрема таких як: історичні показники, виробничі характеристики та цілі підприємства. Необхідним є також врахування взаємозв'язку організаційних цілей і діяльності контролерів на підприємстві.

3. Ефективність управління та контролю. Управлінський контроль вимагає не тільки підтримання бажаного рівня ефективності господарської діяльності підприємства. Він повинен забезпечувати ефективність функціонування власне самої системи контролю, тобто менше інвестицій (нижча вартість), але більше вигоди. Підприємство має контролювати вартість управлінського контролю і уникати виникнення ситуацій за яких вартість управлінського контролю буде вища, ніж одержані вигоди.

Принципи функціонування системи управлінського контролю

№	Назва принципу	Економічний зміст
1	Принцип планування	об'єктом управлінського контролю підприємства має виступати вся сукупність господарських операцій в частині досягнення планових показників
2	Принцип придатності	управлінський контроль має брати до уваги характеристики організаційної структури підприємства, методологічного інструментарію, процедур контролю та проводити необхідні корегувальні дії співставні різним обставинам
3	Принцип суттєвості (критична точка)	увага суб'єктів управлінського контролю підприємства має бути в основному зосереджена на ключових (значимих) питаннях при ігноруванні незначних (менш важливих) питань, які не мають вагомому впливу на досягнення організаційних цілей суб'єкта господарювання
4	Принцип управління тенденцією	система управлінського контролю має виявляти проблемні питання та потенційні загрози в ході проведення аналізу історичних даних і поточного стану діяльності суб'єкта господарювання, а вже потім контролювати відповідні заходи з метою запобігання їх повторенню
5	Принцип винятку	суб'єкти управлінського контролю мають звертати увагу на факти виникнення специфічних, непритаманних підприємству господарських ситуацій при здійсненні діяльності, що виникли та можуть виникнути повторно
6	Принцип превентивності контролю	підприємство повинно використовувати превентивні контрольні заходи, шляхом поліпшення якості управління суб'єктом господарювання. Превентивний принцип контролю підкреслює необхідність проведення навчання та підвищення кваліфікації осіб, відповідальних за організацію та функціонування управлінського контролю, а отже має ключове значення

4. Гнучкість. Системи управління та управлінського контролю вимагають того, щоб цілі, стандарти, критерії, а також режими управлінського контролю були узгоджені з контрольним середовищем, а також мали право на існування ініціативи та творчі зусилля персоналу.

5. Керованість. Передбачається, що суб'єкт управлінського контролю повинен гармонізуватися із об'єктом контролю. При цьому саме керованість спонукає працювати систему оперативно та більш ефективно.

6. Комплексність. Управлінський контроль є повністю інтегрованою системою. Елементи, процедури, зміст та ієрархія управлінського контролю корелюються один з одним. Підприємство має зважати на це в процесі проектування, впровадження і експлуатації системи управлінського контролю.

Висновки. На підприємстві задля забезпечення ефективності організації та функціонування системи управлінського контролю, повинні бути виокремлені принципи контролю, розроблені конкретні плани та вимоги до нього, встановлені стандарти контролю та його процедури, а також окреслені вимоги до суб'єктів контролю в ході використання цих принципів на різних рівнях.

Список використаної літератури

1. Merchant K.A. Management control systems: performance measurement, evaluation and incentives / K.A. Merchant, W.A. Vander Stede. – Pearson Education, 2007. – 368 p.
2. Гуцайлюк З.В. Економічний контроль і контрольна функція бухгалтерського обліку [Електронний ресурс] / З.В. Гуцайлюк. – Електрон. дані. – Lviv Polytechnic National University Institutional Repository, 2011. – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/16495/1/273-Gucajljuk-465-466.pdf>.
3. Davia Howard R. Accountant's Guide to Fraud Detection and Control / Davia Howard R. // John Wiley & Sons, inc. – New York. – 2000. – 368 p.
4. Maciariello J. A. Management Control Systems / Joseph A. Maciariello. – USA, 1984. – 337 p.
5. Савченко Р. О. Елементи системи управлінського контролю / Р. О. Савченко // Економіка та держава. – 2016. – №6. – С. 48–52.

РОЛЬ УПРАВЛІНСЬКОГО КОНТРОЛЮ В ДОСЯГНЕННІ СТРАТЕГІЧНИХ ЦІЛЕЙ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Наталія Савченко,

к.е.н, доцент кафедри бухгалтерського обліку,

оподаткування та аудиту

Житомирський національний агроекологічний університет

Постановка проблеми. Управлінський контроль - це свого роду агрегація господарських процесів та системи управління, яка використовується працівниками підприємства за для забезпечення ефективності операційної діяльності. Як правило посадові особи, які відповідальні за організацію та функціонування системи контролю можуть відноситись до різних рівнів управління суб'єкта господарювання. При цьому ефективність операційної діяльності має співвідноситися із стратегічними цілями підприємства.

Управлінський контроль в такому випадку буде виступати процесом, за допомогою якого посадові особи підприємства зможуть одержувати інформацію про фактичний стан розвитку господарюючої одиниці та за необхідності впливати на діяльність інших працівників з метою реалізації стратегії підприємства. Метою системи управлінського контролю буде виступати надання допомоги апарату управління для координування різних видів діяльності в межах підприємства таким чином, щоб його цілі були досягнуто.

Аналіз останніх досліджень. Проблемам організації та методологічного забезпечення системи управлінського контролю присвячували свої праці як зарубіжні, так і вітчизняні вчені, серед яких: М.Т. Білуха, Б.І. Валуєв, П.Ф. Друкер, К. Друрі, Н.Г. Данілочкіна, Г.В. Жаворонкова, Р.О. Костирко, Є.В. Мних, Л.В. Нападовська, С.М. Петренко, М.С. Пушкар, В.С. Рудницький, Л.О. Сухарева, С.Г. Фалько, Д. Хан, П. Хорват, В.О. Шевчук, М.Г. Чумаченко та ін. Однак, незважаючи на вагомий науковий напрацювання, зміни в сучасних умовах ведення господарської діяльності породжують нові проблеми теоретичного і

практичного характеру, зокрема окреслення ролі та повноважень системи управлінського контролю в досягненні стратегічних цілей суб'єктів господарювання.

Виклад основного матеріалу. Цілями управлінського контролю є запобігання ризику проведення господарських операцій, з метою підвищення ефективності управління бізнесом, а також за для забезпечення досягнення стратегії підприємства. Відповідно до рівнів цілей підприємства, в широкому сенсі, мету управлінського контролю можна розділити на: стратегічні цілі, загальні оперативні цілі і конкретні завдання. З точки зору управління ризиками, система управлінського контролю має регулювати рівень та силу впливу стратегічного ризику, загального операційного ризику і специфічного ризику виконання завдань. Це буде сприяти посиленню дії контролю на превентивному рівні з метою запобігання виникнення ризикованих ситуацій та можливого впливу їх на системи бухгалтерського обліку, фінансів та правову сферу.

Метою управлінського контролю є забезпечення гарантування досягнення бажаного стратегічного рівня ефективності підприємства. При постановці довгострокових цілей обов'язковою умовою має бути врахування місії існування суб'єкта господарювання в інтеграції із цілями управлінського контролю. Досягнення бажаного рівня операційної ефективності, завдяки використанню методологічного інструментарію управлінського контролю, є одним з головних завдань адміністративного управління.

У вузькому сенсі загальні оперативні цілі виступають одночасно і цілями управлінського контролю та в основному реалізуються завдяки діяльності менеджерів. Досягнення цілей управлінського контролю є основою реалізації стратегічних завдань суб'єкта господарювання. В управлінському контролі при цьому основну увагу акцентують переважно на структурних одиницях та центрах відповідальності з метою забезпечення контролю виміру ефективності господарських операцій або ж іншими словами за для підвищення ефективності та результативності роботи бізнесу.

В ході досягнення стратегічних цілей суб'єкти управлінського контролю мають орієнтуватися на нормативні

положення у вигляді стандартів, що будуть визначати їх повноваження, обов'язки, права та ін. Стандарти управлінського контролю можуть розроблятися в підприємствах всіх форм власності, в тому числі і некомерційними організаціями. Державні органи влади, соціальні групи і інститути, можуть також використовувати положення стандартів при створенні і функціонуванні системи управлінського контролю. Розробка базового стандарту для вітчизняних підприємств має відбуватись із врахуванням чинної нормативно-правової бази. Метою розробки та запровадження таких нормативних документів є стандартизація та посилення ролі управлінського контролю суб'єктів господарювання, підвищення ефективності та результативності управління бізнесом, сприяння його сталому розвитку, а також покращення макроекономічних показників в цілому.

Як відомо, ефективність діяльності визначається співвідношенням операційних доходів до операційних витрат. Процес управлінського контролю щодо реалізації стратегічних завдань в кінцевому рахунку зводиться до контролю всіх господарських операцій. Головним завданням контролю виступає процес забезпечення того, що конкретні завдання виконуються ефективно і результативно. Головним об'єктом управлінського контролю при цьому виступають окремі завдання або операції, такі як планування і контроль індивідуальної роботи працівників підприємства на відміну від визначення продуктивності підрозділу в цілому. Якщо немає контролю досягнення конкретних завдань, то і не буде реалізації спільних оперативних цілей і стратегічних завдань.

Режими контролю є основою системи управління, вони відображають ієрархію та адаптивність управлінського контролю. Кожне підприємство розробляє і запроваджує свою власну політику щодо створення та функціонування системи управлінського контролю на підставі відповідних законів і правил. В зв'язку з цим стандарти управлінського контролю в конкретному підприємстві мають враховувати умови зовнішнього середовища та його характеристики. Насамперед підприємство повинно виокремити елементи управлінського контролю та провести аналіз середовища, в якому воно буде

функціонувати, а вже потім обирати режим контролю, визначати сукупність процедур та реалізувати його зміст.

В ході досягнення стратегічних цілей підприємства повинні застосовувати сучасні інформаційні технології задля підвищення практичності управлінського контролю шляхом створення відповідної інформаційної системи управління бізнесом із вбудованими елементами контролю та зменшенням (усуненням) ручних факторів впливу.

Висновки. Вище керівництво підприємства має нести персональну відповідальність за створення, впровадження та функціонування системи управлінського контролю в підприємстві при досягненні його стратегічних цілей. Підприємство повинно перманентно моніторити систему управлінського контролю для гарантування її ефективного функціонування.

Список використаної літератури

1. Гудзинський О. Д. Обліково-аналітичний механізм менеджменту підприємств (теоретико-методологічний аспект): монографія / О. Д. Гудзинський, Г. Г. Кірейцев, Т. М. Пахомова, В. К. Савчук. — К.: ІПК ДЗСУ, 2009. — 226 с.
2. Anthony, R. Management Control Systems / Anthony, R., Govindarajan, V. — Chicago, Mc-Graw-Hill IRWIN, 2007. — 320 p.
3. Кузнецова С. А. Синергія облікової інформації в управлінні діяльністю суб'єктів господарювання: дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)» / Кузнецова Світала Анатоліївна. — Київ, 2009. — 559 с.
4. Савченко Р. О. Процедури управлінського контролю / Р. О. Савченко, Н. М. Савченко. // Економіка та держава. — 2016. — № 9. — С. 34–40.

ВІДРОДЖЕННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ

Галина Мартинюк

к.е.н., старший викладач кафедри фінансів і кредиту

Михайло Мартинюк

к.е.н., доцент кафедри інноваційного

підприємництва та інвестиційної діяльності,

Житомирський національний агроекологічний університет

Постановка проблеми. Нагальною проблемою наразі постало завдання вдосконалення методів управління підприємствами, які опинилися на грані банкрутства та санації. Кризова ситуація виникає тоді, коли втрачається стабільність діяльності підприємства та його фінансова спроможність, загострюються протиріччя між виробництвом та реалізацією продукції. Проблемним стає взаємодія підприємницької структури з фінансовими інституціями та ринковим оточенням. Поряд із стратегічною кризою, коли на підприємстві зруйновано виробничий потенціал і відсутні довгострокові фактори успіху, фінансова криза призводить до втрати платоспроможності, проявляється в розбалансованій діяльності підприємства та обмежених можливостей впливу на фінансові відносини. На практиці з кризою, ідентифікується загроза втрати платоспроможності підприємства, згорання потужностей виробництва та в подальшому його банкрутства. Діяльність підприємницької структури в неприбутковій зоні та відсутність потенціалу для успішного функціонування можна подолати через відродження виробництва.

Аналіз останніх досліджень. Концептуальні засади відродження знайшли відображення у працях багатьох відомих вітчизняних економістів-аграрників, зокрема А. Малиновського, П. Березівського, В. Микитюка, М. Місюка, М. Пархомця, В. Ситника, М. Сахацького та ін.

Результати досліджень. Категорія «відродження» стосується певної системи, яка складається із визначених взаємопов'язаних елементів та існує у просторі та часі. Виходячи

з даного трактування питання відродження сільськогосподарських підприємств в своїх працях вперше дослідив В. Юрчишин, висвітлюючи проблему банкрутства аграрних підприємств [5, с.65]. Слід зазначити, що визначення змісту категорії «відродження» у більшості науковців подібне. Так відомий вчений економіст В. Андрійчук під «відродженням» розуміє піднесення та розквіт, того, що було у стані занепаду або на низькому рівні розвитку [1, с.89].

В своїх наукових доробках М. Сахацький, акцентує що «відродження» можна застосовувати у різних тлумаченнях: політичному (відродження держави), суспільно-політичному (відродження нації), соціальному (відродження села), та економічному (відродження економіки). [4, с. 211]. Слід відзначити що саме М. Сахацький вперше доводить, що категорія «відродження» відноситься до економічних.

Так, трактування сутності відродження можна розглядати з позиції триєдиного підходу, що характеризує його як явище, процес та систему. По-перше, категорія «відродження», як явище в якому відображається формування комплексу організаційних та економічних умов, проявляються позитивні та негативні якості, їх рівень та вплив на розвиток виробництва.

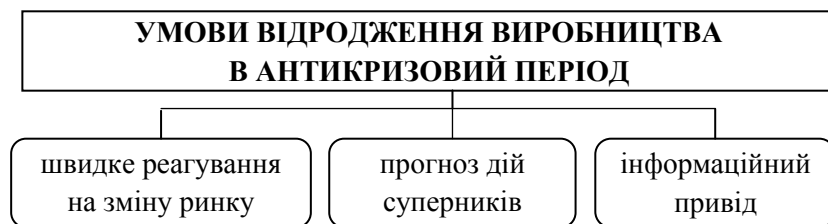
По-друге, процесом відродження потрібно вважати комплекс послідовних дій, спрямованих на досягнення поставлених завдань. Водночас, можна стверджувати, що відродження це поетапне впровадження організаційно-економічного механізму, який забезпечує раціональне використання його інструментів у напрямі ефективної діяльності.

По-третє, під системою відродження розуміють сукупність взаємопов'язаних елементів, їх цілісна єдність та взаємодія із зовнішнім і внутрішнім середовищем [2, с. 211].

Однак чітко розмежовані напрями впливу забезпечення санаційних заходів до яких відносяться: застосування процедур банкрутства, особливо санації боржників прискорить відродження виробництва, забезпечить робочі місця; результати застосування як процедур санації, так і ліквідації боржників прискорять процеси появи реальних, а значить і ефективних власників, а стосовно казенних підприємств - прискорить процеси їх роздержавлення.

Отже, відродження як елемент антикризового менеджменту, необхідно трактувати як послідовний процес впровадження комплексу заходів який забезпечить покращення кількісних та якісних характеристик підприємства та його галузей, через забезпечення високоякісних трансформаційних процесів від критичного рівня (виживання) через закріплення стабільного стану (оздоровлення) до інноваційного розвитку. Саме тому таке трактування категорії відродження носить принципово інший характер, ніж класичне збільшення виробництва.

Головними умовами відродження виробництва в антикризовий період можна визначити: швидке реагування на зміну ринку, прогноз дій суперників та створення інформаційних приводів(рис. 1).

Джерело: власні дослідження.

Поетапне, але в той же час оперативне, здійснення організаційних та управлінських заходів щодо відродження виробництва являється основою для відновлення виробництва в антикризовий період. Скоординоване, швидке реагування на зміну ринку проявляється в плані підвищення якості та асортименту продукції, пошук нових оптових та роздрібних ринків збуту.

Привертання уваги громадськості через засоби масової інформації до продукції, її характеристик, невід'ємність присутності в життєдіяльності людини забезпечує інформаційний привід. Інформаційний привід частково може перенести усі негативні звинувачення на інших суб'єктів господарювання та конкурентів на ринку продукції.

Прогноз дій суперників - це методи, в яких використовується як накопичений у минулому досвід, так і подальші припущення

щодо відродження виробництва. Якщо прогнозування виконано якісно, результатом буде картина майбутнього, яку необхідно застосовувати як основу для бізнес планування та інноваційного розвитку.

Висновки. Отже відродження виробництва в антикризовий період зводиться до використання відповідних умов та застосування етапності процесу відродження що ґрунтується на переході від запровадження антикризового управління та забезпечення незворотності соціально-економічних трансформацій до стабілізації виробництва на основі імплементації стратегії інноваційного розвитку. Антикризове управління проявляється не тільки у відродженні виробництва а й в принципово інших форматах до яких можна віднести пресс-конференції по якості пропонованої продукції, вірусні повідомлення та викиди компромату на конкурентів.

Список використаних джерел

1. Андрійчук В. Г. Сучасна аграрна політика: проблемні аспекти / В. Андрійчук, М. Зубець, В. Юрчишин. – К.: Аграр. наука, 2005. – 137 с.
2. Мартинюк Г. П. Організаційно-економічні засади відродження скотарства в сільськогосподарських підприємствах: автореф. дис.к.е.н. ЖНАЕУ. – 2016 – 20с.
3. Малиновський А. С. Системне відродження сільських територій в регіоні радіаційного забруднення : монографія / А. С. Малиновський. – К.: ННЦ ІАЕ, 2007. – 604 с.
4. Сахацький М. П. Проблеми відродження сільського господарства : монографія / М. П. Сахацький. – К.: ІАЕ УААН, 2000. – 304 с.
5. Юрчишин В. В. Деякі питання відродження колективних сільськогосподарських підприємств України, що опинилися на межі банкрутства / В. В. Юрчишин // Економіка України. – 1995. – № 9. – С. 62–67.

ФУНКЦІОНУВАННЯ ІСТОРИЧНИХ ПРОТОТИПІВ АГРОХОЛДИНГОВИХ СТРУКТУР

Юрій Карпишин, аспірант

науковий керівник: проф. Д. І. Дема

Житомирський національний агроекологічний університет

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку аграрного виробництва в Україні будується виключно на платформі ринкового середовища, що передбачає в собі наявність конкуренції. Еволюція економічного розвитку України породжує все більше зростання рівня конкуренції між виробниками у всіх галузях економіки, у тому числі в сільському господарстві. Розвиток конкурентоспроможного аграрного виробництва породжує нові підходи до організації його ведення, шляхом створення сучасних організаційно-правових форм господарювання, спрямованих на підвищення ефективності. Процес формування та функціонування останніх у аграрній сфері проходив під впливом апробації різних моделей.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Оскільки процес становлення й розвитку агрохолдингів як нової форми організації господарювання в аграрному бізнесі розпочався в Україні порівняно недавно, відповідно й наукова думка вітчизняних економістів з приводу цього процесу активізувалась лише останніми роками. Серед учених, що звернули увагу на проблеми функціонування агрохолдингів слід зазначити таких, як О. Бородіна, С. Дем'яненко, А. Данкевич, Е. Осташко, Г. Черевко та ін.

Виклад основного матеріалу. В останні роки в агропромисловому комплексі України активно відбуваються процеси зростання капіталізації та консолідації ринків, коли домінуючу роль відіграють нові агропромислові формування та транснаціональні корпорації. Агрохолдинги природно займають досить перспективну та практично вільну нішу в аграрному секторі економіки України, витісняючи з неї традиційних товаровиробників.

Подібні процеси переживали інші національні економіки. Прикладом може бути сільське господарство США кінця XIX ст.,

що було представлено дрібними господарствах розміром до 160 акрів (близько 65 га), що вважалося достатнім для утримання родини. Дрібні фермери визнавалися основою американського суспільства, адже 50 % населення США працювало на фермах сімейного типу. Перевиробництво сільськогосподарської продукції спричинило депресію 1893–1894 рр. Поширення банкрутства серед фермерських господарств призупинило зростання їхньої кількості, натомість розпочався процес капіталізації. Стимулювання залучення капіталу у сільське господарство зумовило утворення надвеликих ферм, що отримали назву "бонанзи" (від англ. bonanza – золоте дно, джерело великої наживи) [2]. Середній розмір бонанз становив до 75000 акрів, тобто більше 30 тис. га. та спеціалізувалися на вирощуванні пшениці [1, с. 5]. Хоча бонанзи у сільському господарстві функціонували короткий проміжок часу, вони змінили устрій американського сільського господарства та уявлення щодо можливостей нарощування обсягів виробництва.

Аналогії, які можна провести між агрохолдингами і бонанзами, пов'язані не тільки з масштабами виробництва. Багато агрохолдингів отримали активи підприємств за борги підприємств, як і власники бонанз переважно отримали землю в рахунок акцій збанкрутілої залізниці. Агрохолдинги, як колись бонанзи, займаються виробництвом монокультур на експорт, не розглядають інвестиції у сільське господарство як довготермінові [5, с. 124]. В переважній більшості процвітання бонанз, як і агрохолдингів, було можливим за рахунок інвесторів та фінансової підтримки з боку уряду. Отже, виникнення та розвиток агрохолдингів України повторює сценарій ферм бонанз США. З часом цілком можливе і їх зникнення, проте наслідки для сільського господарства України можуть бути катастрофічними.

Конфігурацію полів на українських чорноземах переміряли та переділяли не один раз. Наприклад, під час столипінської реформи селянам, що виходили з громадського землекористування, нарізували земельні ділянки (відруби) для облаштування хуторів і створення міцних господарств. За роки здійснення столипінської аграрної реформи значно зміцніла позиція великого селянського землеволодіння.

У кількісному відношенні більшість приватних землевласників представляли селяни та міщани (83,2 %), дворяни ж становили 15,1 %. Проте, будучи за чисельністю відносно невеликою категорією, дворяни мали великі маєтки площею понад 1000 дес. (1092 га), що дало можливість зосередити у своїх руках 79,1 % земель, закріплених у приватну власність. Для порівняння зазначимо, що при столипінській реформі концентрація наділів давала можливість ширше застосовувати машини, добрива, агрокультуру. Середній приріст валового збору основних зернових культур становив 19,8 % при збільшенні посівних площ лише на 1,2 % [8, с. 60, 63].

Все це сприяло подальшій соціальній диференціації на селі. В умовах сьогодення українське село переживає дещо подібні симптоми: агрохолдинги, концентруючи землі, нав'язують свою концепцію аграрного виробництва, деформуючи структура сільськогосподарського виробництва на користь експортоорієнтованої рослинницької продукції, витісняючи цим дрібних виробників у трудові галузі.

Потрібно відзначити, що інтеграційні процеси в сільському господарстві, як ефективний спосіб виробництва, впроваджувалися ще за часів командно-адміністративної системи СРСР. Формування аграрних об'єднань в Україні розпочалося з 20-х років ХХ ст., що відбувалося у вигляді створення аграрно-індустріальних комбінатів, у яких передбачалося об'єднання виробничого циклу на основі автоматизації та механізації виробничих процесів. Такі об'єднання включали селянські господарства, кооперативні підприємства, промислові та фінансово-кредитні установи виробляли і переробляли свою продукцію, забезпечували себе технікою і займалися збутом продукції. До 1930 р. було створено понад 300 таких формувань, до їх складу входили цукрові, льоно- та бавовнопереробні заводи. Загальна земельна площа таких об'єднань становила від 100 до 300 тис. га. Форма не набула поширення через відсутність належного матеріально-технічного забезпечення та низький рівень розвитку промисловості [7].

У 60-х роках ХХ ст. сільське господарство України працює по програмі прискореного розвитку, саме тоді створюються нові потужні міжгосподарські підприємства і об'єднання. Так, 1978 р.

в Україні діяло 258 агропромислових підприємств (господарські формування, в яких перероблялося не менше 25 % продукції однієї із галузей їх спеціалізації) і 45 об'єднань, в основу економічного механізму господарювання яких було покладено спеціалізацію і концентрацію виробництва на базі міжгосподарської кооперації і аграрно-промислової інтеграції [3].

У 80-і роки ХХ ст. більшість агропромислових підприємств трансформувалися у агрофірми та агрокомбінати, виробництво яких базувалося на безвідходності і доведенні продукції до кінцевого споживача, охоплюючи весь цикл: виробництво, зберігання, і переробку та реалізацію продукції, що відрізняло їх від агропромислових підприємств й посилювало конкурентоспроможність. Як результат, виробництво валової продукції сільського господарства в агрофірмах перевищувало середній рівень колгоспів України з розрахунку на одиницю сільськогосподарських угідь на 67,9 %, а частка працівників промислових підрозділів в агрофірмах становила 18,1 %, у колгоспах – 6,6% [6].

За сучасних умов існуючий аграрний потенціал нашої держави та розвиток організаційно-правових форм власності зумовили формування нових агроформувань, з подальшою їх інтеграцією в об'єднання холдингового типу, типовими ознаками яких є спеціалізація, концентрація, автоматизація, диверсифікація із замкнутим циклом виробництва. Як правило, такі структури охоплювали до 20 % виробничих ресурсів та виробляли до 40 % валової продукції сільського господарства [4, с. 25].

Висновки. Отже, агрохолдинги, як феномен розвитку аграрного сектору економіки не є виключно українським явищем. Вони існують у багатьох постсоціалістичних країнах східної Європи та колишніх республіках Радянського Союзу. Проте жодна з теорій ринкової економіки по суті не передбачала формування агрохолдингів як основної рушійної сили на селі. Формування агрохолдингів на сучасному етапі було відповіддю аграрній економіці на недосконалу інфраструктуру ринку. Якщо ринкову інфраструктуру створено методом виваженого підходу до всіх потреб учасників ринку, вона стає не просто дієвою, а й досконалою. В протилежному випадку відбувається заміна ринкового обміну на внутрішню організацію, яка забезпечується

через інтеграційні процеси, в т.ч. через створення агрохолдингових структур.

Список використаних джерел

1. Bonanza Farming in the Red River Valley. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.exploretheoldwest.com/wp-content/uploads/2014/04/2008-Bonanza-Farming.pdf>
2. Бородіна О. Уроки наслідків агрогігантоманії / О.Бородіна // Дзеркало тижня. Україна. – 2014. – №39
3. Буробкин И. Н. Развитие интеграционных процессов в АПК / И. Н. Буробкин, Е. А. Попова // Экономика с.-х. и перераб. предприятий. – 2003. – №12. – с. 12–15
4. Данкевич А. Є. Розвиток інтегрованих структур у сільському господарстві : монографія / А. Є. Данкевич. – К. : ННЦ ІАЕ, 2011. – 350 с.
5. Осташко Т. О. Структурно-інституціональний аналіз аграрного ринку України / Т. О. Осташко // Економіка та прогнозування. – 2004. – №3. – с. 115–126
6. Розвиток агропромислових формувань // Розвиток малих форм господарювання на селі/ [В. Я. Месель-Веселяк, П. Т. Саблук, М. Й. Малік та ін.] ; за ред. П. Т. Саблука, В. Я. Месель-Веселяка. – К. : Урожай, 19936. – 394 с.
7. Хицков И. Интеграционные связи в агропромышленном производстве / И. Хицков, Н. Митина, Е. Фомина // АПК : экономика, управление. – 2003. – №9. – с. 9–17
8. Шабала Я. М. Соціально-економічні аспекти реформування волинського села у ході реалізації столипінської аграрної реформи (1906–1914 рр.) / Я. М. Шабала // Зб. навч.-метод. матеріалів і наук. ст. іст. ф-ту. – Луцьк, 2008. – Вип. 14. – С. 59–64.

СЕКЦІЯ 4

Пріоритети інноваційно-інвестиційного розвитку регіонів

ИННОВАЦИОННАЯ ИНФРАСТРУКТУРА И ЕЁ РОЛЬ В ИННОВАЦИОННОМ РАЗВИТИИ АГРАРНОГО СЕКТОРА

Рахматулла Хидирович Эргашев, д. э. н., профессор

Сайёра Хамраева, к. э. н., доцент

Каршинский инженерно-экономический институт, Узбекистан

Инновационное развитие невозможно без развития инновационной инфраструктуры. Научно-технические преобразования в аграрном секторе должны быть направлены на формирование инновационной инфраструктуры, интеграции аграрного сектора и инфраструктуры села с научно-исследовательскими организациями. Инновационная инфраструктура является основным механизмом инновационной деятельности, именно от ее развития зависит экономический уровень страны. Она не только обеспечивает доступ к различным ресурсам, но и сама является потенциалом развития экономики.

Как понятие и как отрасль инновационная инфраструктура является новой в научной сфере, поэтому не существует общепризнанного определения. Можно выделить несколько подходов к трактовке понятия «инновационная инфраструктура».

В рамках первого подхода инновационная инфраструктура определяется как совокупность организаций, обслуживающих инновационный процесс. Такой подход используется в учебниках, словарях (общеэкономических и специализированных), в законодательных документах. В качестве примера можно привести следующие определения:

1. Инновационная инфраструктура – совокупность организаций, обслуживающих и обеспечивающих инновационную деятельность предприятий и отдельных инноваторов [1].

2. Инновационная инфраструктура – комплекс взаимосвязанных структур, обслуживающих и обеспечивающих реализацию инновационной деятельности [2].

В научной среде в настоящее время большое внимание уделяется анализу функционирования и развития конкретных объектов инновационных (или инфраструктурных) формирований этой деятельности, реализующих определённые функции, что является необходимым, но недостаточным условием для возможности обобщения и выделения общих тенденций и проблем жизнедеятельности, оценки вклада в экономику территориальных образований участников инновационного процесса.

Одна группа учёных — В. С. Кортов, М. П. Левина, Н. З. Мазур, А. А. Солдатов, Ж. Ю. Ульянова — представляют инновационную инфраструктуру как совокупность объектов, способствующую реализации всей инновационной цепочки (инновационного цикла) на уровне регионов, в целом страны, либо отдельного её этапа — коммерциализации разработок.

Н. В. Емина, И. В. Карзанова и др. позиционируют инновационную инфраструктуру как совокупность структур, способствующих развитию инновационной деятельности. Подобный подход требует большей детализации, позволяющей увидеть характер процессов, протекающих в инновационной инфраструктуре.

По мнению другой группы ученых (Е. А. Монастырского, Н. О. Чистякова), инновационная инфраструктура несет в себе более широкий спектр потенциальных возможностей, чем реализация инновационной цепочки, что само по себе, безусловно, является важным. По их утверждению, инновационная инфраструктура, с одной стороны, — инструмент реализации региональной политики, реагирующий на требования органов власти в случае их непосредственного участия в формировании и развитии отдельных ее объектов, а с другой стороны, ее деятельность напрямую зависит от требований рынка, когда отдельные организации инфраструктуры становятся самостоятельным доходным бизнесом [3].

В другом источнике автор позиционирует “Инновационную инфраструктуру” как комплекс взаимосвязанных структур и объектов сферы услуг [4].

Исходя из выше сказанного можно сделать вывод, что инновационная инфраструктура – это комплекс организационно-экономических институтов, которые обеспечивают условия хозяйствующим субъектам для инновационной деятельности на принципах экономической эффективности.

Несмотря на сложившиеся в последние годы благоприятные тенденции развития сельского хозяйства существует ряд проблем, сдерживающих его дальнейший рост. Одним из проблем развития сельского хозяйства является недостаточные объёмы инвестиций, привлекаемых в сельское хозяйство, а также внедрение инновационных процессов.

Анализируя экономическую ситуацию, понимая закономерности и особенности всеобщей смены парадигмы общественно-экономического и научно-технического развития, можно говорить о необходимости формирования инновационной инфраструктуры на региональном уровне. Прежде всего это продиктовано переходом от традиционной, к новой модели экономического развития, что предполагает трансформацию целого ряда системно- и структурообразующих связей в региональных экономических системах.

Учитывая, что высшим приоритетом политики Узбекистана является переход от экспортно-сырьевого к инвестиционно-активному и инновационному типу развития, представляется необходимым проанализировать становление соответствующей инновационной инфраструктуры.

Следует отметить, что процесс формирования и развития инновационной инфраструктуры села имеет комплексный и многоаспектный характер, связанный с влиянием, во-первых, макроэкономических факторов, и, во-вторых, специфики внутренней организации, активности и предпринимательской адаптивности и рациональности в деятельности инфраструктурных элементов. В целом находясь в зависимости от региональных условий (экономических, инвестиционных и др.), которые, переходя в ресурсы, обуславливают потенциал и факторную нацеленность развития генеральной совокупности элементов инновационной инфраструктуры села.

К основным внутренним факторам развития инновационной инфраструктуры села, влияющим на построение организационной

структуры управления её элементами можно отнести: инновационно-технологические, маркетинговые, инвестиционные, экономические, организационные, специальные и др.

Таким образом, оценивая роль и определяя место инновационной инфраструктуры в инновационном развитии аграрного сектора, можно заключить следующее. Во-первых, для обеспечения условий инновационного развития села и аграрного сектора в целом, необходимо сформировать адекватную региональным и отраслевым особенностям инновационную инфраструктуру, которая обеспечит в рамках институциональной среды условия для свободного движения научно-технической и инновационной информации. Во-вторых, для определения достаточности и эффективности функционирования элементов инновационной инфраструктуры, в рамках инновационных подсистем, необходимо разработать методики количественной оценки этих показателей, а также методики определения сбалансированности самих инновационных подсистем. В третьих, процессы постиндустриальной трансформации и глобализации экономики неизбежно приведут к структурным изменениям в экономике, основой которого будут модернизация и внедрение инноваций.

Список использованных источников

1. Инновационная деятельность: словарь. – 2-е изд., доп. / под ред. В. И. Сулова. – Новосибирск, 2008. – 224 с.
2. Электронный словарь «Финам» [Электронный ресурс]. – URL: [http:// www.finam.ru](http://www.finam.ru)
3. Е. А. Монастырский, Н. О. Чистякова. Структурно-функциональная модель подсистемы «Инфраструктура» в региональной инновационной системе // Инновации, № 6, 2007, с. 58–69.
4. Расулов Н. М. Ўзбекистонда инновацион фаолиятни ривожлантиришнинг шарт-шароитлари ва асосий йўналишлари / Н. М. Расулов // “Иқтисодий ва инновацион технологиялар” илмий электрон журнали. – № 6, ноябрь-декабрь, – 2015 йил.

МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ УРОВНЯ РАЗВИТИЯ РЕГИОНА

Мария Плотникова,

*к. э. н., доцент кафедры инновационного
предпринимательства и инвестиционной деятельности,
Житомирский национальный агроэкологический университет*

Постановка проблемы. Устойчивое видение сельских территорий в качестве ресурсного базиса национальной социально-экономической системы согласуется с национальной стратегией развития, выбором европейского вектора ориентации социально-экологических процессов, но не в полной мере остается сформированным теоретико-методологический и практический инструментарий их обеспечения.

Анализ последних исследований и публикаций. Оценкам теории практики реализации подходов к развитию сельских территорий посвящены труды О. Бородиной, О. Булавки, П. Гайдучко, И. Павлова, О. Поповой, И. Прокопы, В. Россохи, П. Саблука, Л. Шепотька, В. Юрчишина, К. Якубы и других. Авторы оценивают присутствующие асимметрии и диспропорции, выявляют их причинно-следственные связи с факторами, формирующие проблемы развития. Динамический характер ситуации и необходимость учитывания процессов глобализации и децентрализации национальной экономики создают предпосылки для дальнейших исследований.

Изложение основного материала. Базовыми подходами по анализу эффективности общественных процессов на территории целесообразно оценивать с помощью интегральных и базовых (частичных) показателей характерных изменений. В качестве интегрального показателя нами сформулированы следующие теоретические подходы для оценки фактического уровня регионального развития. Коэффициент фактического уровня регионального развития (k_{ef}) предлагаем рассчитывать по формуле:

$$k_{ef} = \frac{B_{ec}}{\sum_{ii=1}^N B_{\phi c} + \sum_{ii=1}^N Z_i}, \quad (1)$$

где B_{ec} – фактические суммарные эффекты от обустройства социальной инфраструктуры; $B_{\phi c}$ – годовые затраты на реконструкцию и воспроизведение объектов социальной и производственной инфраструктуры, Z_i – фактические остатки нереализованной продукции прошлых периодов.

Результативность региональной деятельности предлагаем оценивать индексным методом по уровню регионального развития (R_{cp}) по формуле:

$$R_{cp} = I_{K_{nac}} * I_{K_{inf}} * I_{K_v} * I_{K_n}, \quad (2)$$

где $I_{K_{nac}}$ – индекс численности населения, которая возвращается на соответствующие территории для постоянного проживания, учитывая количество рожденных детей; $I_{K_{inf}}$ – индекс численности объектов социальной и производственной инфраструктуры, находящихся на территории; I_{K_v} – индекс величины расходов на содержание участка с целью проведения почвовосстановительных, лесовозобновляемых и мелиоративных работ; I_{K_n} – индекс количества неиспользуемых объектов социальной и производственной инфраструктуры, находящихся на территории.

В отличие от существующих подходов в качестве критериев эффективности взаимодействия «человек-природа» предлагаем рассматривать наличие и доступность как для производства, так и жизнедеятельности чистых воды, воздуха и земли, а также производство биомассы в энергетическом эквиваленте в пересчете на единицу задействованной площади в соотношении «результат–затраты» (энергетическая производительность земельных ресурсов):

$$Er = \frac{B}{R}, \quad (3)$$

где B – энергетическая оценка полученной биомассы с 1 га земельной площади, кДж; R – энергетическая оценка всех затрат ресурсов, использованных на получение биомассы с 1 га земельной площади, кДж.

Оценку инвестиционной привлекательности территории сложившейся в результате реализации программы ее развития предлагаем проводить по принципу ступенчатого подхода, где интегрированным показателем будет уровень социально-экономического эффекта (F_p):

$$F_p = \sum_{t=1}^T \alpha \sum_{i=1}^N S_{AB}^t \left(C_b^t - G_d^t + V_r^t + V_n^t \right), \quad (4)$$

где S_{AB}^t – площадь участка населенного пункта – административно-территориальной единицы), по отношению к которой реализуется программа развития в t -м году, га; V_b^t – затраты на организацию i -й участка населенного пункта в t -му году, грн/га; G_d^t – социально-экономические убытки от повышения нагрузки на земельный участок вследствие производственных процессов или жизнедеятельности на i -том участке населенного пункта в t -му году, грн/га; V_r^t – затраты на восстановление инфраструктуры на i -том участке населенного пункта в t -му году, грн/га; V_n^t – затраты на проведение мероприятий по организации деятельности территориальной общины в пересчете на i -тый участок населенного пункта в t -му году, грн/га; i – порядковый номер участка населенного пункта в t -му году; α – коэффициент категории населенного пункта в t -му году.

Коэффициент категории населенного пункта (α) определяется по формуле:

$$\alpha = \frac{R_c}{Z_o S_d I_p}, \quad (5)$$

где R_c – численность жителей населенного пункта, чел.; Z_o – площадь населенного пункта, засаженная многолетними неплодовыми насаждениями в пересчете на одного жителя, которая зависит от месторасположения участка и составляет не менее 0,1 га в пересчете на каждого жителя, га/чел.; S_d – площадь земельного участка под населенным пунктом, га; I_p – индекс корректирования затрат на организацию населенного пункта в зависимости от длительности проживания людей на территории. Если земельный участок для поселения не использовался, то коэффициент категории населенного пункта (α) равен 1.

Выводы. Практическая реализация системного взаимодействия человека и природы на региональном уровне успешно реализована в сети экологических и родовых поселений в Украине и мире. Опыт Житомирской области (Украина) позволил создать модель государственно-частного партнерства на основе сформированного Координационного совета, содействующего решению вопросов территорий путем согласованного взаимодействия органов власти, местного самоуправления, общественных организаций и местного населения.

Список использованных источников

1. Попова О.Л. Розвиток сільського господарства багатofункціонального: досвід Німеччини / О. Л. Попова // Економіка і прогнозування. – 2015. – № 2. – С. 148-158.
2. Батуріна Р. М. «Родова садиба» – один з напрямів сталого розвитку сільських територій / Р. М. Батуріна // Агроінком. – 2013. – № 4-6. – С. 102-109.
3. Плотнікова М. Інноваційний характер сільських територій соціальної реалізації потенціалу / М. Плотнікова // менеджмент: теорія і дослідження для сільського господарства та розвитку інфраструктури. – 2014. – № 36. – № 4. – С. 956-958.
4. Секлікова Л. А. Закони Світобудови або основи існування Божественної Ієрархії. [Т. 1] / Л. А. Секлітова, Л. Л. Стрельникова. – М.: Амріта, 2012. – 384 с.

ОЦІНКА ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ: ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНИЙ ТА РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Юрій Сус,

к.е.н., доцент кафедри фінансів і кредиту,

Житомирський національний агроекологічний університет

Постановка проблеми. Здатність держав до інноваційних трансформацій у сучасному світі є одним із важливих факторів соціально-економічного розвитку, важливим ресурсом зростання економіки країни. У країнах, які займають лідируючі позиції на світовому ринку виробництва та торгівлі, існує можливість забезпечення безперервного впровадження наукових розробок та досягнень у практичну площину діяльності суб'єктів господарювання, що гарантує подальший стійкий темп економічного та соціального розвитку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналізу витрат на інноваційну діяльність приділяють увагу окремі вчені: О. М. Вермінська, С. В. Глухова, О. І. Грицай, І. В. Федулова, М. В. Чорна, О. І. Яшкіна.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні складні соціально-економічні та політичні умови розвитку України вимагають формування такої інноваційної політики, яка б дозволяла в межах наявних ресурсів, а також в умовах послабленої науково-технологічної та матеріально-технічної бази виробництва створювати конкурентоспроможну продукцію та формувати подальшу основу їх розвитку [1, с. 407].

Впродовж досліджуваних років спостерігається негативна тенденція щодо зменшення обсягів реалізації інноваційної продукції. Питома вага інноваційної продукції у загальних обсягах реалізації дуже мала і складає тільки 1,4 % за даними 2015 р., що на 1,1 % менше аналогічного показника 2014 р. [2, с. 170].

У 2015 р. на інновації підприємства України витратили 13,8 млрд. грн, у т.ч. на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення – 11,1 млрд грн, на внутрішні та зовнішні науково-дослідні розробки – 2,0 млрд грн, на придбання

інших зовнішніх знань (придбання нових технологій) – 0,1 млрд грн та 0,6 млрд грн – на навчання та підготовку персоналу для розробки та запровадження нових або значно вдосконалених продуктів та процесів, діяльність щодо ринкового запровадження інновацій та інші роботи, пов’язані зі створенням та впровадженням інновацій (інші витрати) [3, с. 2].

Беручи до уваги зміни в організації державного статистичного спостереження, які мали місце починаючи з 2015 р., а саме включення до юридичних осіб з кількістю працюючих 50 осіб і більше, безпосереднє порівняння даних за 2015 р. з аналогічними даними попередніх років є некоректним. Тому вважаємо за доцільне порівнювати структуру витрат на інноваційну діяльність промислових підприємств.

Так, оцінюючи структуру витрат на інноваційну діяльність, відмітимо, що має тенденцію до збільшення частка витрат по статтях придбання машин, обладнання та програмного забезпечення 80,7 % у 2015 р. проти 62,8 % у 2010 р. та внутрішні науково-дослідні розробки – відповідно 13,3 % та 10,2 %. За іншими статтями питома вага знижена, особливо по статті інші витрати – з 23,0 % у 2010 р. до 4,0 % у 2015 р.

За підсумками 2015 р. основним джерелом фінансування зазначених витрат виступають власні кошти підприємств – понад 97 % [2, с. 151]. Фінансування за рахунок коштів бюджетів різних рівнів складає 0,7 %.

У даному контексті інтерес становить аналіз інноваційних витрат підприємств Житомирської області. Інноваційну діяльність в Житомирській області у 2015 р. здійснювали лише 28 підприємств, що становить 15,5 % (Україна – 17,3 %). Частка таких підприємств області у 2014 р. складала 12,5 % проти 16,1 % по Україні загалом. Структура інноваційних витрат підприємств Житомирської області у 2015 р. дещо відрізняється від загальнодержавної – 92,6 % придбання машин, обладнання та програмного забезпечення; 7,4 % – інші витрати. Зовсім незначну частку мають витрати на внутрішні науково-дослідні розробки, що складає менше 0,1 %. Певною мірою це вказує на інноваційно-інвестиційну депресивність регіону. Найбільше коштів витрачено підприємствами м. Києва, Дніпропетровської, Донецької, Харківської та Вінницької областей.

Джерелами фінансування інноваційних витрат підприємств Житомирщини виступають власні кошти підприємств – 82,6 %. Незначну частку займають кредити – 12,3 % та кошти іноземних інвесторів – 5,1 %. Житомирська область входить до десятка областей, які не отримували фінансування за рахунок бюджетів різних рівнів на інноваційну діяльність. Основним пріоритетом для державного регулювання повинен стати інноваційно-інвестиційний розвиток. Наразі такі важелі, як фінансове забезпечення наукових інновацій та капітальні інвестиції, можуть створити умови для швидкого та ефективного розвитку галузей [4, с. 10].

Існуючі проблеми у сфері інноваційного інвестування відзначені у «Стратегії розвитку Житомирської області на період до 2020 року» [5].

Дана Стратегія передбачає концентрацію зусиль і фінансових ресурсів на трьох стратегічних цілях, одна з яких концентрується на забезпеченні стійкого розвитку багатогалузевої конкурентоспроможної економіки області та передбачає розвиток інноваційного й конкурентоспроможного промислового сектору, сільського господарства, зміцнення малого та середнього підприємництва, а також зростання інвестиційного потенціалу.

Заплановані до виконання у 2015 р. проекти з першої стратегічної цілі не виконані – розпочато виконання 7 проектів із 20, або 35 %.

Завдяки виконанню проекту «Створення інноваційних бізнес-інкубаторів у вищих навчальних закладах» створено бізнес-інноваційний центр як структурний підрозділ Житомирського державного технологічного університету, на що не залучалися бюджетні кошти.

Основною причиною невиконання або низького рівня виконання проектів, термін виконання яких передбачався у 2015 р., є відсутнє або недостатнє їх фінансування. Неприятливим факторами для виконання також виступали: по-перше, інфляційні процеси, що обумовлюють необхідність перегляду проектно-кошторисної документації; по-друге, низький рівень підготовки окремих проектів, що спричинило відмову від співфінансування з Державного фонду регіонального

розвитку; по-третє, короткий термін виконання проєктів – вересень-грудень 2015 р.

Висновки. Результати дослідження дозволили визначити окремі проблеми з фінансовим забезпеченням інвестиційної діяльності Житомирщини, які мають невелику різницю із загальнодержавними. Враховуючи досить складне фінансово-економічне становище економіки в цілому, низки підприємств, зокрема, наявність інтересу інвесторів до швидкого отримання дивідендів, сучасна державна стратегія передбачає шлях поступального впровадження інновацій.

Список використаних джерел

1. Мартиненко В. Методологічні засади формування національної інвестиційно-інноваційної системи [Текст] / В. Мартиненко // Ефективність державного управління. – 2008. – вип. 14/15. Львівський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України. – С. 406-412.
2. Наукова та інноваційна діяльність України : [стат. зб.] / Державна служба статистики України. – К., 2016. – 257 с.
3. Інноваційна діяльність промислових підприємств України 2015 р. : [Доповідь] / Державна служба статистики України. [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2016/dop/04/dop_ntd15_w.zip
4. Сус Л. В. Формування механізму державного регулювання галузі тваринництва : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / Л. В. Сус. – Житомир, 2015. – 20 с.
5. Стратегія розвитку Житомирської області на період до 2020 року / Житомирська ОДА [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://oda.zt.gov.ua/images/golovna/strategia_rozvtuky/strategia_2020.pdf

СТАН РОЗВИТКУ БІРЖОВОГО ТА ПОЗАБІРЖОВОГО СЕГМЕНТІВ РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ УКРАЇНИ

Ірина Абрамова,

к.е.н., доцент кафедри фінансів і кредиту,

Житомирський національний агроєкологічний університет

Постановка проблеми. Основною функцією, яку виконує ринок цінних паперів в економіці країни, є перерозподіл інвестиційних ресурсів та забезпечення грошовим капіталом потреб виробництва. Для виконання цієї функції має діяти розвинена інфраструктура фондового ринку, бути запроваджений широкий спектр інструментів та ефективні механізми взаємодії учасників ринку.

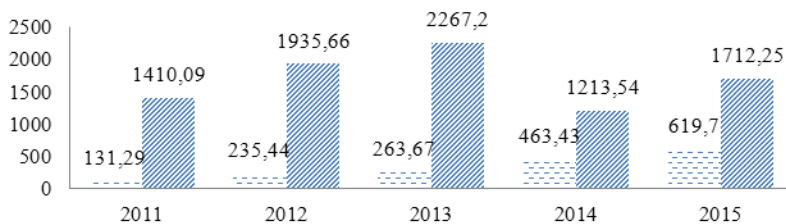
За роки функціонування фондового ринку України вдалося досягнути у цьому напрямі певних позитивних результатів. Зокрема, удосконалюється нормативно-правова база, відбувається розвиток інфраструктури, запроваджено системи моніторингу та розкриття інформації, вдосконалено систему захисту прав інвесторів, підвищується рівень знань населення щодо роботи фондового ринку. Також розроблено систему електронної подачі звітності емітентів цінних паперів та створено єдину інформаційну базу даних учасників фондового ринку.

Водночас певні заходи все ще очікують на реалізацію. Це такі, як запровадження нових інструментів на фондовому ринку, зосередження торгів цінними паперами на фондових біржах, консолідація біржової системи, централізація депозитарної системи тощо. Вирішення зазначених проблем, вказують на необхідність проведення аналізу як біржового, так і позабіржового сегментів ринку цінних паперів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий внесок у дослідження проблем функціонування фондового ринку та біржової торгівлі зробили такі українські науковці, як О. Болдуєва, Д. Леонов, С. Москвін, Ю. Раделицький, С. Самець, Є. Чемерис, І. Школьник, Г. Яцюк та ін. Проте нинішній його стан свідчить про наявність багатьох невіршених питань, які потребують подальшого вивчення та пошуку шляхів розв'язання.

Метою статті є аналіз стану біржового та позабіржового сегментів фондового ринку.

Вклад основного матеріалу. Одним із показників ефективності функціонування ринку цінних паперів є розвиток його організованого сектору. В Україні хоча і спостерігається збільшення частки операцій із цінними паперами, що здійснюються на біржовому ринку, переважна більшість усіх операцій впродовж останніх років здійснювалися у позабіржовому сегменті фондового ринку (рис. 1). Порівняно з попереднім роком обсяг біржових контрактів з цінними паперами на організаторах торгівлі у 2015 р. зріс на 33,72 % і становив 619,70 млрд грн, що еквівалентно 39,55 % ВВП України.

- Обсяг торгів на біржовому ринку ▨ Обсяг торгів на позабіржовому ринку

Рис. 1. Обсяг торгів на ринку цінних паперів у 2011–2015 рр., млрд грн

Джерело: побудовано на основі [3].

Серед фінансових інструментів провідну позицію за обсягами торгів на біржовому ринку займали акції, державні облігації України та облігації підприємств (рис. 2).

Торгівля цінними паперами на фондових біржах є досить ефективною, що зумовлюється підвищеною надійністю вкладення капіталу завдяки жорсткому контролю за угодами і глибокою перевіркою фінансового стану емітента. Проте рух капіталу здійснюється не тільки на фондових біржах, значна його частина купується і продається на позабіржових фондових ринках. Такі ринки в економічній літературі отримали різні назви: “дилерські (неаукціонні)”, “другі”, “треті”, “паралельні”, “вуличні” ринки.

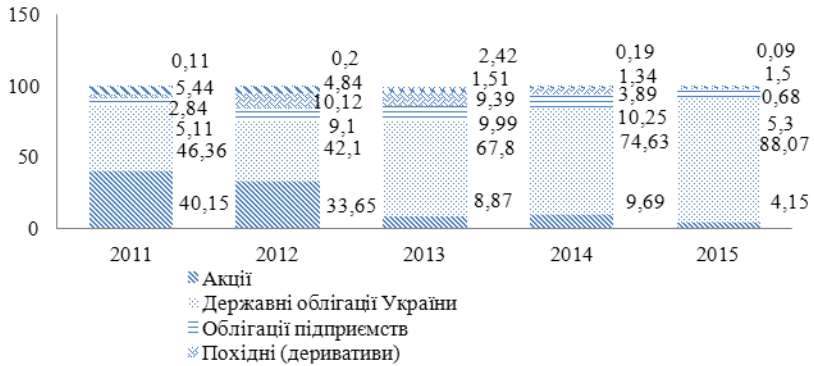

Рис. 2. Структура обсягу біржових контрактів з цінними паперами на організаторах торгівлі (з розподілом за фінансовими інструментами) у 2011–2015 рр., %
Джерело: побудовано на основі [3].

Суть позабіржового фондового ринку виражена його назвою – це та частина фондового ринку, що перебуває поза сферою діяльності фондових бірж. Незважаючи на те, що біржовий і позабіржовий ринки конкурують між собою, їх слід розглядати не як такі, що взаємовиключають, а як такі, що взаємодоповнюють один одного. Питома вага позабіржового фондового ринку відрізняється в різних країнах: в Японії вона становить лише 1 %, у США – 25 %, Чехії – 60 %, Словачії – 80 %, Росії – 90 %, в Україні – 98 % [2].

Як свідчить зарубіжна та вітчизняна практика, на таких ринках здійснювалось первинне розміщення цінних паперів, у тому числі підприємств, що приватизувались. Крім того, в котирування на біржах не потрапляють ціни папери невеликих (менш надійних порівняно з зареєстрованими на біржі) підприємств, які також мають продаватись і купуватись.

Найбільш стихійну форму позабіржова торгівля має при купівлі-продажу корпоративних цінних паперів фізичними особами. Так, у роки активного здійснення сертифікатної приватизації в Україні (1994-1997 рр.) укладалися масштабні угоди про продаж фізичними особами прав на придбання акцій підприємств, що підпадали під приватизацію і були привабливими для інвестора. Купувались приватизаційні сертифікати як

фізичними особами, так і фінансовими посередниками. Такі угоди здійснювались стихійно, ціни визначались тільки від попиту і пропозиції, інформація не отримувала офіційного поширення. Значна частина таких угод укладалась в “тіні”. На сьогодні в Україні також значна частина угод щодо переходів права власності на корпоративні цінні папери укладається стихійно.

Висновки. Позабіржовий і біржовий ринки певною мірою протистоять один одному, але в той же час і взаємодоповнюють. Таке протиріччя виникає тому, що, виконуючи спільну функцію по торгівлі та обігу цінних паперів, вони керуються специфічними методами їх відбору і реалізації.

Організований позабіржовий ринок пропускає через себе нові випуски облігацій, які потім, при послідуочій перекупці, потрапляють на біржу. Але – значна частина облігацій залишається на руках (в активах) кредитно-фінансових інститутів і на біржовий ринок не потрапляє. Значення неорганізованого ринку в різних країнах різне. У деяких країнах торгівля поза біржею не відіграє суттєвої ролі, в інших її навіть заборонено, наприклад, у Німеччині. Водночас у багатьох країнах на неорганізованому ринку обертається значна кількість цінних паперів. В Україні хоча і спостерігається збільшення частки операцій із цінними паперами, що здійснюються на біржовому ринку, переважна більшість усіх операцій впродовж останніх років здійснювалися у позабіржовому сегменті фондового ринку.

Список використаних джерел

1. Болдуєва О. В. Визначення ринку цінних паперів як сегменту фінансового сектора України [Електронний ресурс] / О. В. Болдуєва //Ефективна економіка. – 2013. – № 1. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1742>.
2. Данілов О.Д. Інвестування: навч. посібник / О. Д. Данілов, Г. М. Івашина, О. Г. Чумаченко. – Ірпінь, 2001. – 377 с.
3. Річний звіт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері фінансових послуг за 2014 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nssmc.gov.ua/user_files/content/58/1434454281.pdf
4. Ринок фінансових послуг: навч. посібник / Д. І. Дема, І. В. Абрамова, І. А. Шубенко, Л. В. Недільська, В. М. Трокоз. – Житомир: ЖНАЕУ, 2013. – 370 с.

СЕКЦІЯ 5

Страховання у системі регіонального розвитку

ЕКОЛОГІЧНЕ СТРАХУВАННЯ ЯК ЗАСІБ ЗАПОБІГАННЯ І ВІДШКОДУВАННЯ НАСЛІДКІВ КАТАСТРОФ

*Вікторія Анатоліївна Борисова,
д. е. н., професор кафедри фінансів,
Сумський національний аграрний університет*

Постановка проблеми. Значне погіршення стану навколишнього середовища, потреба у запобіганні та відшкодуванні наслідків катастроф потребують проведення екологічного страхування. Під цим поняттям розуміють страхування економічної (майнової) відповідальності підприємств джерел підвищеного екологічного ризику за заподіяння економічного збитку третім особам (фізичним і юридичним), органам влади в зв'язку з аварійним і раптовий негативним впливом на стан навколишнього середовища.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розробці теоретичних питань запровадження та формування основних принципів екологічного страхування присвячено праці таких провідних вчених: П. І. Коренюка, М. М. Лукьянчикова, І. М. Потравного, О. О. Непочатенко та ін. Однак окремі питання, пов'язані з практикою екологічного страхування, потребують подальшого вивчення.

Метою статті є дослідження особливостей проведення екологічного страхування, його основних функцій, напрямів зменшення збитків від надзвичайних ситуацій та з'ясування шляхів розвитку страхування екологічних ризиків в Україні.

Виклад основного матеріалу. Серед основних функцій екологічного страхування можна виділити наступні:

1) Страхування відповідальності за аварійне забруднення навколишнього середовища, тобто страхування збитків, що

можуть виникнути у третіх осіб в результаті екологічних аварій. Ці збитки складають найбільш значну й ту частину втрат, що не компенсуються й утворюється з майнових втрат юридичних і фізичних осіб та втрат прибутків населення внаслідок хвороб, каліцтв і летальних випадків.

2) Нагромадження фінансових засобів у страхових фондах.

3) Стимулювання протиаварійних заходів у страхувальників за рахунок спеціальних резервів страхових екологічних фондів.

4) Відшкодування за рахунок страхових резервів збитків самого страхувальника, що заподіюються аваріями на його власному виробництві.

Страхування екологічного ризику необхідно проводити як на добровільних засадах, так і в обов'язковій формі.

Обов'язкове страхування охоплює підприємства і виробництва, внесені в законодавчо затверджений перелік екологічно небезпечних об'єктів. З цією метою у системі екологічних фондів створюється банк даних про небезпечні для навколишнього середовища підприємства і виробництва, що включає відомості про розміри ставок, страхових премій і сум страхового відшкодування для кожного типу таких об'єктів чи страхових подій.

Система добровільного страхування екологічних ризиків має охоплювати об'єкти підвищеної аварійної небезпеки незалежно від ваги і масштабу екологічних наслідків, можливих при настанні страхової події. При цьому вищий ризик аварійного забруднення, потребує вищих ставок страхових премій.

Об'єктом добровільного екологічного страхування є ризик громадянської відповідальності, що виражається у пред'явленні страхувальнику майнових претензій фізичними або юридичними особами відповідно до норм громадянського законодавства про відшкодування збитку за забруднення земельних угідь, водяного середовища або повітряного басейну на території дії конкретного договору страхування.

У межах України першочерговими об'єктами екологічного страхування є підприємства хімічної, металургійної, нафтової і газової промисловості, об'єкти залізничного транспорту, трубопровідного транспорту нафти, газу, нафтопродуктів. Регіонами, де необхідно впровадження екологічного страхування,

є території з найбільшим зосередженням зазначених джерел підвищеної екологічної небезпеки.

Страхова подія (випадок) в екологічному страхуванні – раптове, ненавмисне нанесення шкоди навколишньому природному середовищу в результаті аварій, котрі призвели до несподіваного викиду забруднюючих речовин в атмосферу, до забруднення земної поверхні, скидання стічних вод.

Страхове відшкодування по добровільному екологічному страхуванню передбачає:

- компенсацію збитку, викликаного ушкодженням або втратою майна;

- суму збитків, пов'язаних з погіршенням умов життя і навколишнього середовища;

- витрати по очистці забрудненої території і приведенню її в стан, який відповідає нормативам, за умови, що на них дана попередня згода страховика;

- витрати, необхідні для порятунку життя і майна осіб, яким у результаті страхового випадку заподіяна шкода, або для зменшення шкоди, заподіяної страховим випадком;

- витрати, пов'язані з попереднім розслідуванням, проведенням судових процесів та інші витрати по досягненню компромісів по будь-яким позовам, що подаються страхувальнику, які можуть бути предметом відшкодування за договором, за умови, що на них дана попередня згода страховика.

Важливо також з'ясувати напрями зменшення збитків від надзвичайних ситуацій. Під надзвичайною ситуацією розуміють будь-яку зміну умов і обставин життєдіяльності суспільства, що призводить до людських жертв, матеріальних втрат і порушення навколишнього середовища. Ми розглядаємо надзвичайну ситуацію як подію, що є наслідком катастрофи природного або техногенного характеру, яка призводить до значних негативних екологічних, соціальних і економічних втрат.

Для фінансування заходів, пов'язаних із безпекою життєдіяльності населення від надзвичайних ситуацій і компенсації витрат на ліквідацію наслідків аварій і катастроф необхідно створити систему страхування потенційно небезпечних об'єктів, страхування життя і майна громадян від катастрофічних руйнацій. Елементи цієї системи повинні бути присутніми вже на

стадії розробки технічного проекту і вибору місця розміщення об'єкта.

Висновки. Страхування є ефективним способом мінімізації можливих втрат страхувальника, пов'язаних із наслідками несприятливих випадкових подій. Розвиток страхового ринку є основою створення бази інвестиційних ресурсів. При цьому страхові компанії зацікавлені в проведенні інвестиційної політики, орієнтованої на розміщення активів у проекти по запобіганню потенційних надзвичайних ситуацій або по їх локалізації.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про екологічний аудит» від 24.06.2004 №1862-IV// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1862-15>.
2. Коренюк П. И. Эффективность воспроизводства природно-ресурсного потенциала продовольственного комплекса: финансовые факторы, доминирующие тенденции: монография / П. И. Коренюк; – Днепр: Днепропетр. гос. фин. акад., 2009. – 370 с.
3. Лукьянчиков Н. Н., Потравный И. М. Экономика и организация природопользования: монография / Н. Н. Лукьянчиков, И. М. Потравный. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2011. – 687 с.
4. Непочатенко О. О. Особливості управління страховими ризиками / О. О. Непочатенко // Вісник Сумського національного аграрного університету: Серія «Фінанси і кредит». – 2012. – № 1. – С. 16–20.

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРАРНОГО СТРАХУВАННЯ У СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ

Олександр Віленчук,

к. е. н., докторант

Житомирський національний агроекологічний університет

Постановка проблеми. Об'єктивною необхідністю інфраструктурного забезпечення розвитку сільської місцевості виступає аграрне страхування як сучасний інструмент розподілу (перерозподілу) ризиків і відповідальності між усіма учасниками страхового процесу. Підвищення рівня страхового захисту аграріїв створює умови для певної стабільності, безпечності і прогнозованості управління їх доходами та витратами під час виробництва та переробки сільськогосподарської продукції. Постає завдання у систематизації нормативно-правового, інституціонального інфраструктурного та фінансово-економічного забезпечення процесу реалізації взаємовигідних страхових відносин і з урахуванням потенційних можливостей регіонального розвитку аграрного страхування в Україні. Однією з ключових умов залучення інвестиційного капіталу в аграрну сферу є здатність ефективно протидіяти потенційним ризикам (природно-кліматичним, антропогенним, технологічним екологічним, цінним тощо), використовуючи при цьому механізм страхування. Розпочаті процеси децентралізації фінансових ресурсів в державі спрямовані, у тому числі, і на активізацію взаємодії страхових інституцій (страховиків і страхувальників) з муніципальними органами влади щодо реалізації страхових програм у сфері страхування сільськогосподарських ризиків.

Аналіз останніх досліджень. Розвиткові теорії і методології аграрного страхування присвячені праці: Ю. Алескерова; В. Базилевича; О. Залетова; О. Козьменко; С. Навроцького. Віддаючи належне напрацюванням вітчизняних вчених постає необхідність продовження наукових досліджень у сфері організації і реалізації страхових відносин в аграрній сфері,

особливо за умов врахування регіональних особливостей механізму страхування сільськогосподарських ризиків.

Результати дослідження. Виявлення регіональних тенденцій розвитку аграрного страхування необхідне для формування цілісної страхової політики спрямованої на функціонування ефективної системи страхового захисту в сільській місцевості. Аналіз ринку аграрного страхування у територіальному вимірі в 2011-2015 рр. свідчить про досить низький рівень використання аграріями страхування як інструменту протидії сільськогосподарським ризикам. Так, протягом зазначеного періоду аграріями було застраховано лише 786,3 тис. га у 2011 р., у 2012 р. – 727,3 тис. га, у 2013 р. – 868,9 тис. га, у 2014 р. – 732,0 тис. га, а в 2015 р. даний показник зріс до 1511 тис. га [2]. Відношення застрахованих площ до посівних знаходиться у межах від 2,84 % у 2011 р. до 5,62 % в 2015 р. (табл. 1). Ці показники свідчать про значний потенціал розвитку аграрного страхування в сільській місцевості.

Рівень покриття страхуванням посівних площ знаходиться у широкому діапазоні від 1 тис. га до 283,0 тис. га. За 2015 р. сільськогосподарські площі найбільш активно страхувалися у Дніпропетровській області, де страхуванням було покрито 138,9 тис. га, у Одеській – 124,6 тис. га, у Полтавській області – 113,8 тис. га, у Харківській – 134,2 тис. га, у Чернігівській – 131,9 тис. га, абсолютним лідером за цим показником була Хмельницька область, в якій було застраховано 283,0 тис. га. Сумарна застрахована площа зазначених областей становила 53,8 % від загальнонаціонального показника у 2015 р. Найнижчі показники за досліджуваний період були зафіксовані у Волинській, Закарпатській та Івано-Франківській областях [3].

Аналіз ключових показників розвитку ринку аграрного страхування дає підстави констатувати, що за 2011-2015 рр. кількість укладених договорів страхування зросла більш, ніж у два рази (з 2710 шт. до 5939 шт.). За період 2012-2014 рр. спостерігалось уповільнення кількості укладених договорів страхування, що не вплинуло на загальний позитивний тренд розвитку аграрного страхування за досліджуваний період у зв'язку зі збільшенням застрахованих площ на 1 договір.

Таблиця 1

**Динаміка показників територіального розвитку ринку
аграрного страхування в Україні за 2011-2015 рр.**

Показники		Роки				
		2011	2012	2013	2014	2015
Посівна площа, тис. га		27670,5	27801,3	28327,7	27239,1	26901,8
Застрахована площа, тис. га		786,3	727,3	868,9	732,0	1511,8
Відношення застрахованої площі до посівної, %		2,84	2,62	3,07	2,68	5,62
Кількість договорів, шт.		2710	1936	1722	1392	5939
Страхова сума	факт. дані, (млн грн)	3640,03	3462,68	4394,91	2206,06	6248,87
	на 1 га, (грн)	4629,3	4761,0	5058,0	3013,7	4133,4
	на 1 договір, (тис. грн)	1343,2	1788,6	2552,2	1584,8	1052,2
Страхові премії	факт. дані, (млн грн)	136,28	130,48	135,38	72,80	207,28
	на 1 га (грн)	173,3	179,4	155,8	99,5	137,1
	на 1 договір, (тис. грн)	50,3	67,4	78,6	52,3	34,9
Страхові виплати	факт. дані, (млн грн)	38,16	53,50	13,13	5,53	11,93
	на 1 га, (грн)	48,5	73,6	15,17	7,5	7,9
	на 1 договір, (тис. грн)	14,1	27,6	7,6	4,0	2,0
Відношення виплат до премій, %		28,0	41,0	9,7	7,6	5,8

Джерело: розраховано за даними Проекту “Розвиток фінансування аграрного сектору в Європі та Центральній Азії”.

Ліміт відповідальності страховиків (страхова сума) змінювався в залежності від сум отриманих страхових премій. Найнижчий рівень акумульованих страховиками платежів зафіксовано в 2014 р. лише – 72,80 млн грн, а в 2015 р. даний показник зріс до 207,28 млн грн. В пропорційній залежності до страхових премій формувалися обсяги відповідальності страховиків від 2206,06 млн грн до 6248,87 млн грн.

Виплати страхових відшкодувань у 2011-2015 рр. здійснювались за фактом настання страхових подій у аграріїв. Середній рівень співвідношення між страховими виплатами і преміями у розрізі областей України за роками становить у 2011 р. – 28,0 %; у 2012 р. – 41 %; у 2013 – 9,6 %; у 2014 р. – 7,6 %; у 2015 р. – 5,8 % відповідно. Аналіз динаміки виплат показує, що у 2012 р. у п'яти областях України страхові відшкодування перевищили страхові премії, так: у Дніпропетровській – 269,4 %; Запорізькій – 110,6 %; Одеській 186,1 %; Сумській – 120,5 % та Херсонській – 284,6 %. Такий високий рівень виплат був пов'язаний із проявами природно-кліматичних ризиків, які спричинили значні збитки аграріям. Взагалі у 2012 р. страховиками було відшкодовано аграріям 53,50 млн грн, ця сума є найбільшою за весь досліджуваний період.

Якісною оцінкою аналізу розвитку ринку аграрного страхування можна вважати відносні показники, розраховані на 1 га застрахованої площі та на 1 об'єкт (договір) страхування. За період 2011-2015 рр. варіація показників на 1 га застрахованої площі перебувала у таких межах: страхових сум – від 3013,7 грн до 5058,0 грн; страхових премій – від 99,5 грн до 179,4 грн та страхових виплат – від 7,5 грн до 73,6 грн. Протягом досліджуваного періоду динаміка середніх показників на 1 об'єкт (договір) страхування змінювалась у такому діапазоні: страхових сум – від 1052,2 тис. грн до 2552,2 тис. грн; страхових премій – від 34,9 тис. грн до 78,6 тис. грн та страхові виплати – від 2,0 тис. грн до 27,6 тис. грн [1].

Коливання розрахункових показників на 1 га застрахованої площі пов'язано з тарифною політикою страховика, розміром сплачених страхових платежів і площею, покритою страховим захистом. Зміна розрахункових показників на 1 об'єкт (договір) страхування пов'язана з кількістю укладених договорів страхування, визначеним лімітом страховика та сумою сплачених премій. Розмір страхових відшкодувань у розрахунку на 1 га застрахованої площі та на 1 об'єкт (договір) страхування залежить, у першу чергу, від суми спричинених аграріям збитків при настанні страхових подій. Специфіка аграрного страхування зумовлена тим, що виплати страхових відшкодувань можуть

різко коливатися за роками залежно від прояву сільськогосподарських ризиків.

Висновки. Подальше формування страхових відносин в аграрній сфері залежить від ефективності поєднання страхових інтересів всіх суб'єктів страхового процесу. Результати функціонування ринку аграрного страхування в 2011-2015 рр. свідчать про те, що виробники сільськогосподарської продукції зацікавлені в отриманні якісного страхового захисту, але це потребує концентрації коштів страхувальників та мобілізації фінансових ресурсів страховиків, здатних забезпечити їх платоспроможність (ліквідність) при виконанні умов договору аграрного страхування. У даному контексті постає питання про доступні варіанти диверсифікації можливостей сплати аграріями страхових премій за послуги страхування. Процеси децентралізації і підвищення ролі органів місцевого самоврядування мають сприяти взаємодії суб'єктів ринку аграрного страхування при фінансовій підтримці регіональних органів влади у розв'язанні безпекових питань організації виробництва і переробки сільськогосподарської продукції.

Список використаних джерел

1. Міністерство аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua>
2. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua>.
3. Портал о сельскохозйственном страховании [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agroinsurance.com>.

ПОГОДНІ ІНДЕКСИ ПРИ СТРАХУВАННІ ВРОЖАЮ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ КУЛЬТУР

Юрій Томашевський,

*к. е. н., доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування*

Львівський національний аграрний університет

Виробництво сільськогосподарської продукції значною мірою залежить від природно-кліматичних умов, що безпосередньо впливають на якість та обсяги одержаного врожаю, нагальною в цих умовах стає необхідність страхування сільськогосподарських культур від таких несприятливих погодно-кліматичних умов, як заморозки, зливи, сильні дощі, повені, град тощо. Тому страховий захист врожаю сільськогосподарських культур та подальше удосконалення системи страхування є актуальною проблемою, розв'язання якої дозволить підвищити конкурентоспроможність товаровиробників, а також сприятиме зростанню продовольчої безпеки держави.

Одним із методів страхування урожаю сільськогосподарських культур від погодно-кліматичних ризиків, який зменшує додаткові витрати, є страхування на основі погодних індексів. При цьому страхові виплати встановлюються за допомогою об'єктивного параметра – певної комбінації низки пов'язаних з погодою метричних показників, зокрема, кількість опадів, вологість ґрунту та їх рівномірності у часі. Страхування на основі погодних індексів, на нашу думку, є найбільш придатним для сільськогосподарського виробництва в регіонах України, де поширені втрати врожаю внаслідок посухи, надмірного зволоження, вимерзання тощо. При цьому, витрати на моніторинг страхування на основі погодних індексів є меншими, оскільки немає необхідності у визначенні обсягу збитків на рівні окремого господарства [1, с. 224; 2, с 295-296]. Інформація про погодні умови на певний час однаково доступна як застрахованій особі, так і страховикові, на відміну від традиційного страхування на рівні окремого господарства, де виробник завжди більше обізнаний про врожай, ніж страховик [2, с. 296]. Тому,

страхування із застосуванням погодних індексів може бути економічно вигіднішою альтернативою класичному страхуванню врожаю сільськогосподарських культур, яке допомагає уникненню проблем, пов'язаних з ризиком матеріальної шкоди.

Однією з основних культур у Львівській області є озима пшениця. Життєвий цикл озимої пшениці складається з таких фенологічних фаз як сходи, проростання, кущіння, вихід у трубку, колосіння, цвітіння і стиглість. Кожна стадія розвитку пов'язана з морфологічними змінами у фізіології рослин та висуває свої вимоги до погодних умов для оптимального росту і стиглості культури [3, с. 162-163]. Однак, у більшості випадках агрокліматичні ресурси Львівської області не достатньо повно відповідають цим вимогам. Зокрема, середня температура січня -5°C , липня $-$ від $+18^{\circ}\text{C}$ у центральній частині області та до $+12^{\circ}\text{C}$ в горах. Річна кількість опадів складає 750–1000 мм. Тобто, у Львівській області переважає помірно-континентальний клімат.

Аналіз показників врожайності озимої пшениці у Львівській області свідчить про значні коливання врожайності в регіоні в розрізі низки років та відображає вплив агрокліматичних ризиків, властивих цій галузі. Для виробництва озимої пшениці в регіоні найбільшим ризиком, у порядку зменшення значимості, є надмірне зволоження, вимокання, вимерзання, град і пожежі. Водночас поширення шкідників більшість виробників вважає керованим ризиком. Тому, в регіоні безумовно є потенціал, необхідний для реалізації страхування на основі погодних індексів.

Основним фактором, який перешкоджає отриманню високих врожаїв озимої пшениці у Львівській області, є надлишкова волога в ґрунті і в повітрі під час періоду вегетативного розвитку, хоча середня урожайність в Україні за минулий рік становила 33,6 ц/га. Зокрема, всі райони області стикаються з частими дощами. Ймовірність сильної зволоженості в регіоні в період вегетації складає 15-20 %. Перший критичний період, в якому формування врожаю озимої пшениці дуже чутливий до надлишку вологи – це період від виходу в трубку до фази колосіння. За оцінками Українського гідрометеорологічного центру оптимальна потреба озимої пшениці у воді під час цієї стадії,

порівняно з кліматичними умовами цього періоду в області, становить 80 %. Другий критичний період для озимої пшениці – це фази від колосіння до молочної стиглості. Велика кількість вологи в цей період є безпосередньою причиною гниття коренів і стебла та вилягання культури. Отже, надмірна вологість, яка характеризується значними опадами і низькою температурою атмосферного повітря, шкодить вегетації рослин і сприяє істотному зниженню врожайності.

З метою зменшення невідповідності між страховими продуктами, що пропонуються в даний час та ризиками виробництва, з якими стикаються виробники, розроблено індекс оцінки ризиків надмірної вологи, який охоплює період від середини квітня по червень. Зокрема, велика кількість дощів, що випадає нерівномірно в часі, сприяє надлишковій зволоженості ґрунту та призводить до надмірного постачання рослин вологою, а отже, до їх передчасного в'янення і загибелі. З метою більш повного відображення впливу погодних умов на урожайність сільськогосподарських культур необхідно враховувати не лише загальну (середню) вологість і температуру, але і їх рівень рівномірності упродовж певного періоду.

Удосконалення страхування врожаю сільськогосподарських культур із застосуванням гідротермічних індексів дозволяє зробити такі висновки:

По-перше, на врожайність сільськогосподарських культур значний вплив здійснюють погодні умови, а традиційні страхові продукти з їхніми недоліками, недостатньо повно задовольняють потреби сільськогосподарських підприємств у страховому захисті. По-друге, застосування гідротермічних індексів з врахуванням рівня рівномірності впливу погодних властивостей сприятиме підвищенню об'єктивності погодного страхування, яке є простішим та зрозумілішим за інші страхові продукти (мультиризикове страхування, страхування окремих ризиків, страхування від повної та часткової загибелі тощо) та знизить рівень зловживань і підвищить швидкість страхових відшкодувань. По-третє, спросить доступ страховальників до страхування сільськогосподарських культур завдяки зниженню адміністративних витрат на моніторинг і оцінку збитків, а також

здешевить дане страхування за рахунок більших обсягів страхування і стандартизації контрактів.

Список використаних джерел

1. Лайко П. А. Страхування природно-кліматичних ризиків у рослинництві: монографія / П. А. Лайко, С. Д. Пушак // К.: ННЦ Інститут аграрної економіки, 2009. – 320 с.
2. Пушак С. Д. Індексне страхування сільськогосподарських культур / С. Д. Пушак // Наук. вісник Нац. аграр. ун-ту. – 2006. – Вип. 102. – С. 292 – 297.
3. Шолойко А. С. Класичні та індексні страхові продукти для галузі рослинництва / А. С. Шолойко // Облік і фінанси АПК. – 2009. – № 3. – С. 161 – 165.
4. Навроцький С. А. Шляхи вдосконалення сільськогосподарського страхування / С. А. Навроцький // Вісник Київського нац. ун-ту ім. Т.Шевченка : Сер. Економіка. – 2002. – № 60-61. – С. 66-67.
5. Сельскохозяйственный энциклопедический словарь / Главный редактор: В. К. Месяц. — М.: Советская энциклопедия, 1989. – 540 с.

Для нотаток

Для нотаток

Для нотаток

Наукове видання

***Фінансові інструменти
регіонального розвитку***

Матеріали Всеукраїнської
науково-практичної інтернет-конференції
(м. Житомир, 28 жовтня 2016 р.)

Редактори: Абрамова І. В., Куровська Н. О.,
Фещенко Н. М., Шевчук І. В.

Комп'ютерна верстка Недільської Л. В.

Підписано до друку 26.10.2016 р.

Умов. друк. арк. 8,37

Наклад 40 прим. Зам. № 78.

Житомирський національний агроекологічний університет, 2016.
10008, м. Житомир, бульвар Старий, 7